

HET LAND VAN AALST

Tijdschrift van de
Geschiedkundige
Vereniging
Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van Vlaamse Gemeenschap, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Stad Aalst en Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabbonnement:

Leden: € 17 - Steunende leden: € 25 - Beschermende leden: € 35

Te storten op rek. 393-0303276-46 van Het Land van Aalst,

Asserendries 118, 9300 Aalst

Internationale betalingen: IBAN: BE33 3930 3032 7646

BIC:BBRUBEBB

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het "Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublonne, + Frits Van Acker, + Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en + Luc De Rijck (1980-1984).

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:

Luc Robijns, voorzitter

Marcel Cock, ondervoorzitter

Lieve De Mecheleer (verslaggever), Luc Geeroms, Michel Igual Pacheo, Wenceslaus Mertens, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele, Mieke Van Damme (beheerder), Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie en website), Wilfried Vernaevae (bibliografie).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme, Asserendries 118, 9300 Aalst

tel. 053 21 63 30

e-mail: vdmieke@skynet.be

Redactiesecretariaat en toezending kopij:

Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare

tel. 054 33 73 27

e-mail: dirkvandeperre@skynet.be

E-mail vereniging: hetlandvanaalst@telenet.be

Website: <http://www.hetlandvanaalst.be>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Zetel van de vereniging: Krokusstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade

Kaftontwerp: Bart Maris

Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

HET LAND VAN AALST

Jaargang LXVI - 2014

Tijdschrift van de
Geschiedkundige
Vereniging
Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van Vlaamse Gemeenschap, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Stad Aalst en Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:

Leden: € 17 - Steunende leden: € 25 - Beschermende leden: € 35

Te storten op rek. 393-0303276-46 van Het Land van Aalst, Asserendries 118, 9300 Aalst

Internationale betalingen: IBAN: BE33 3930 3032 7646

BIC:BBRUBEBB

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het "Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, + Frits Van Acker, + Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en + Luc De Rijk (1980-1984).

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:

Luc Robijns, voorzitter

Marcel Cock, ondervoorzitter

Lieve De Mecheleer (verslaggever), Luc Geeroms, Michel Igual Pacheco, Wenceslaus Mertens, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele, Mieke Van Damme (beheerder), Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie en website), Wilfried Vernaeve (bibliografie).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme, Asserendries 118, 9300 Aalst

tel. 053 21 63 30

e-mail: vdmieke@skynet.be

Redactiesecretariaat en toezending kopij:

Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare

tel. 054 33 73 27

e-mail: dirkvandeperre@skynet.be

E-mail vereniging: hetlandvanaalst@telenet.be

Website: <http://www.hetlandvanaalst.be>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Zetel van de vereniging: Krokusstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade

Kaftontwerp: Bart Maris

Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

WAT BRENGT DEZE JAARGANG EN DE VERDERE TOEKOMST?

Er ontvielen ons recent twee gewezen bestuursleden: Luc De Rijck en Freddy Caudron. Aan beiden wordt een *In memoriam* gewijd.

Dit nummer brengt ons een artikel over de ontdekking van 'de berg van Beveren' op de grens van Aspelare en Sint-Antelinks. Die ontdekking is een indirect gevolg van de twee artikelen van Paul Trio over de heren van Gavere-Boelare-Liedekerke in onze vorige jaargang. Aansluitend bij de middeleeuwse genealogie van de adel schreef Rudy van Elslande een bijdrage over de heren van Pollare tussen 1300 en 1460, waarbij een omweg gemaakt wordt naar de heren van Brugge (Gruuthuse), Axel, Massemen en de Brugse familie De Vos. Dirk Van de Perre vervolgt het pas verschenen artikel over de Ninoofse Petrus Aloysius met een bijdrage over de strijd tussen Christiaan Sterck en Antoon De Langhe om de prelatuur in de Ninoofse abdij tijdens de periode 1578-1594.

Nummer 2 zal volledig gewijd worden aan de geschiedenis van 'De borse van Amsterdam' op de Aalsterse Grote Markt. Zowel de rol die dit gebouw speelde in de Aalsterse politiek als de bouwhistorie ervan zullen door Dirk Podevijn en Luc Robijns ruim belicht worden.

In nummer 3 wordt traditioneel de jaarlijkse bibliografie voorzien. Verder bereidt Marcel Cock een bijdrage voor over de Mariaverschijningen te Onkerzele op basis van een onderzoek van het ruime archiefmateriaal dat over deze zaak in het parochie- en bisdomarchief aanwezig is. Georges Vande Winkel is nog niet uitgepraat over de prachtige Horenbaultkaart van het Land van Aalst en presenteert nog enkele nieuwe elementen in een komend artikel. Wenzel Mertens, met medewerking van Wilfried Vernaeve, stelt een artikel in het vooruitzicht over de classicistische architectuur te Aalst. Dit artikel, dat al enkele malen werd aangekondigd, is een verder uitwerking van het Aalsterse luik van onze tentoonstelling in 2011 'De architectuur van de Verlichting'. Geert Van Bockstaele werkt aan een bijdrage over de Nederbrakelse bouwmeestersfamilie De Staercke, die in het ganse Land van Aalst actief was op het einde van de 18de eeuw. R.J. van de Maele schreef een omvangrijk artikel over de historiek van de Dendervervuiling en de strijd van actiegroepen daartegen in de tweede helft van de 20ste eeuw.

Ook de Eerste Wereldoorlog zijn we niet vergeten. Marc Uyttersprot werkt aan een kroniek over de gebeurtenissen te Aalst en omgeving

op basis van de dagelijkse verslagen in de krant *Vooruit* en toetst deze informatie aan de andere historische bronnen. Van rijksarchivaris Luc Vandeweyer verwachten we een overzicht van het belang van het oorlogsarchief van de 'Raad van Vlaanderen' voor de Denderstreek en Georges Vande Winkel werkt aan een uitgebreide studie over de 'weggevoerden' in het kanton Ninove tijdens W.O.-I.

Nog veel andere bijdragen zitten in de pijplijn. Zo bereidt Dirk Van de Perre een artikel voor over de vroegste geschiedenis van Sint-Antelinks en van Pollare en zal hij de parochiegeschiedenis van Geraardsbergen kritisch reviseren. Wilfried Vernaeve gaat zijn blik richten op de refuges van de Ninooftse abdij te Aalst.

Naast de bibliografie blijft de rubriek *Signalement* gehandhaafd, waarin we belangwekkende publicaties onder de aandacht brengen. Tevens zullen we ook een aantal korte artikeltjes brengen.

Je ziet het, *Het Land van Aalst* is een echt regionaal tijdschrift op wetenschappelijk niveau, dat zich niet beperkt tot één dorp, gemeente of stad, maar voor de lezer een ruimer perspectief biedt. En wie zich geroepen voelt om als historicus of amateur-historicus zelf een artikel te schrijven, kan dit altijd op ons redactieadres bezorgen of kan hiertoe contact opnemen met de redactiesecretaris of een bestuurslid. Want hoe breder de schare van auteurs, hoe beter voor de variatie in ons tijdschrift.

Het bestuur

In memoriam Luc De Rijck (1935-2013), gewezen voorzitter

Op 22 maart 2013 overleed Luc De Rijck op 78-jarige leeftijd. Deze nieuwe jaargang laat ons toe terug te kijken op het verlies dat het bestuur van Het Land van Aalst leed bij zijn overlijden in 2013.

Luc De Rijck (in sommige publicaties ook als De Ryck geschreven) werd geboren te Aalst op 2 februari 1935, liep school aan het Sint-Jozefscollege te Aalst (reto 1953) en studeerde klassieke filologie (1957) en geschiedenis (1964) aan de Rijksuniversiteit te Gent. Hij behaalde op latere leeftijd een doctoraat in de Geschiedenis aan de VU te Brussel (1989). Professioneel was hij actief als leraar Latijn en Grieks aan het Koninklijk Atheneum te Asse.

Van 1970 tot 1984 was hij bestuurslid en van 1980 tot 1984 voorzitter van *Het Land van Aalst*. Einde 1984 nam hij ontslag om zich volledig aan zijn doctoraat te kunnen wijden. In *Het Land van Aalst* publiceerde hij achttien bijdragen, de eerste in 1963, de laatste in 1997. In zijn publicaties komen drie grote thema's aan bod. Aanvankelijk ging zijn belangstelling uit naar de vroege 19de eeuw, in de lijn van zijn licentiataatsverhandeling *Geschiedenis De gegoede stand te Aalst (1794-1875)* (RUG, 1964). Daaruit resulteerde onder meer het artikel *De gegoede burgerij te Aalst in de Franse tijd*, in: *Het Land van Aalst*, 18, 1966, pp. 213-235. Voor zijn doctoraatverhandeling *Otlet en zonen, projectontwikkelaars en bouwheren van een internationaal imperium in het openbaar vervoer (1864-1914)* (VUB, 1989) bestudeerde hij de financiële en industriële geschiedenis van het transportwezen, voornamelijk van het openbaar vervoer tijdens de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw. De inhoud daarvan werd verwerkt in twee belangrijke tijdschriftartikelen: *De monopolisering in het stedelijk openbaar vervoer te Brussel op het einde van de 19de eeuw*, in: *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, 21, 1990, pp. 225-277 en *Tramways d'Alexandrië: een Belgische onderneming in Egypte. Een politieke ingreep in de concurrentie*, in: *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 69, 1991, pp. 925-955. Bij datzelfde thema sluit het artikel aan *Verkeersinfrastructuur in de Denderstreek: een gebrekkig overheidsbeleid (1830-1968)*, in: *Het Land van Aalst*, 49, 1997, pp. 231-264.

Tijdens de laatste fase van zijn leven ging zijn aandacht vooral uit naar politieke figuren uit de Katholieke Partij te Aalst. Over Charles Woeste publiceerde hij in 1992 in ons tijdschrift *Volkvertegenwoordi-*

ger Charles Woeste: *belangenvermenging van politiek en zakenleven* (42, 1992, pp. 203-226). Daarop volgde zijn studie over de familie de Bethune (Felix, Paul, Leo en Louis) met als titel *De Bethune. Een politieke dynastie op Overham*, gepubliceerd als tweede deel van het boek Jos GHYSENS en Luc DE RIJCK, *Overham, de geschiedenis van een kasteel te Aalst*, Aalst, 1999, p. 181-325). Zijn laatste en ongetwijfeld bekendste werk is de biografie van Romain Moyersoën, dat eveneens verscheen in boekvorm: *Romain Moyersoën in de gemeentelijke politiek in Aalst en in het parlement 1920-1940*, Aalst, 2004.

Hoewel hij zich in 1984 teruggetrokken had uit ons bestuur, bleef Luc De Rijck als erevoorzitter met belangstelling en sympathie de activiteiten van onze vereniging en ons tijdschrift volgen en was hij tot aan zijn dood een 'steunend lid'. Hij leefde teruggetrokken als een kluizenaar en schuwde sociaal contact. De oudere bestuursleden herinneren hem als een vriendelijk en bescheiden iemand. Dat hij van 1963 tot 2004, gedurende meer dan veertig jaar wetenschappelijk actief was, geeft aan dat hij als historicus uit het goede hout gesneden was. Zijn publicaties getuigen van een brede interesse, van een grote accuratesse en van een kritische geest. Het raakvlak tussen politiek en zakenleven is in al zijn opzoekingen een rode draad geweest. Aan de kennis van de politieke geschiedenis van Aalst van de 20ste eeuw leverde hij een hoogstaande en belangrijke bijdrage. We zullen hem als mens en als wetenschapper dankbaar blijven herinneren.

Het bestuur

DE BERG EN HET HOF VAN BEVEREN OP DE GRENS VAN SINT-ANTELINKS EN ASPELARE

Luk BEECKMANS*
Dirk VAN DE PERRE

Een toevallige ontmoeting tussen de auteurs loste plots een oude vraag op. De ene, Dirk Van de Perre, had al herhaalde keren in de Beverbeekvallei met het blote oog gespeurd naar een mogelijke motte en de andere, Luk Beeckmans, had zich al dikwijls de vraag gesteld wat de archeologische betekenis zou kunnen zijn van een lichte verhevenheid in een weiland nabij de Beverbeek op de grens van Aspelare en Sint-Antelinks. Het recente artikel van Paul Trio in *Het Land van Aalst*¹ maakte de vraag opnieuw actueel en een toevallige contact tussen beide auteurs loste meteen het oude vraagstuk op. De verhevenheid die Beeckmans wist liggen, is de berg van Beveren, waarnaar Van de Perre vruchteloos zocht.

De berg van Beveren te Sint-Antelinks is vandaag nog nauwelijks met het blote oog waar te nemen. Tijdens de volle middeleeuwen bevond zich hier een omwalde heuvel, een *borch* of *sterkte*.² In vier documenten uit de jaren 1299-1301 wordt de burcht met het bijhorende hof in detail beschreven. Op kaarten van de 16de en 17de eeuw is de berg getekend. De correspondentie tussen de teksten en de kaarten, samen met de vaststellingen op het terrein laten ons toe de lichte verhevenheid in de Beverbeekvallei met zekerheid te identificeren als de ‘berg van Beveren’.

* Met medewerking van Nico De Brouwer, Jean-Pierre Parent en Nick Van Liefferinge.

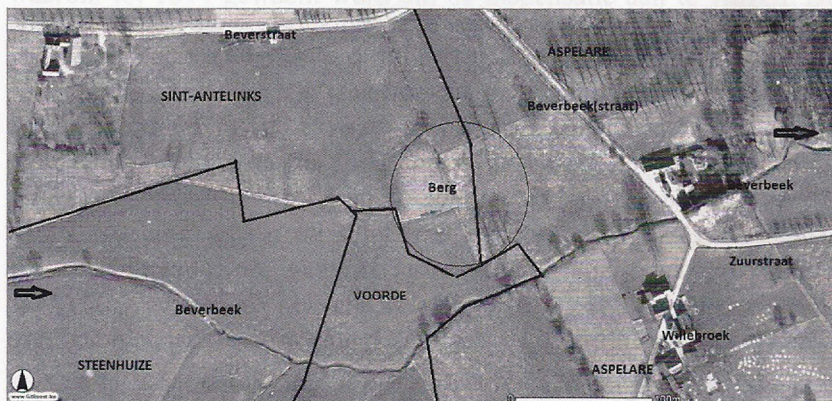
1 P. TRIO, *Een nieuwe grondslag voor het onderzoek naar de middeleeuwse adellijke families Van Gavere-Van Liedekerke-Van Herzele* (2 delen), in: *Het Land van Aalst*, 65, 2013, p. 29-76 en 77-120, vooral p. 93-112.

2 Analoge mottesites in de streek zijn o.a. te vinden te Erpe en Ressegem. Zie hier toe: BAUTERS L. & DE BOECK D., 2010: *De castrale motte van Erpe*, in: *Mededelingen van de Heemkundige Kring van Erpe-Mere*, jg. 50, nr. 4, pp. 67-79; DE DECKER S. & BEECKMANS L., *Kastelen in Herzele, De motte van Ressegem* (Heemkundige Kring De Hellebaard vzw, Herzele, tijdschriftbijlage bij jg. IX, 2011, nr. 1); VAN DE PERRE D., *De berg en het hof van Wedergrate te Denderwindeke*, in: *Het Land van Aalst*, 38, 1986, pp. 245-265. Ongeveer 2600 m westwaarts, in het naburige Steenhuize-Wijnhuize, bevond zich op dezelfde beek (plaatselijk de Leenbroekbeek genoemd) de castrale motte van de heren van Steenhuize (BEECKMANS L., *Kastelen in Herzele, Het kasteel van Steenhuize* (Heemkundige Kring De Hellebaard vzw, Herzele, tijdschriftbijlage bij jg. XI, nr. 3).

Het archeologische en historische onderzoek van beide auteurs over dit onderwerp is in deze studie samengebracht. Dirk Van de Perre verrichtte het historisch onderzoek en Luk Beekmans bestudeerde het archeologisch en cartografisch aspect.

DEEL I: ARCHEOLOGISCH EN CARTOGRAFISCHE STUDIE

Ligging

Luchtfoto van de site (2006, GISoost) met aanduiding van de dorpsgrenzen en de straatnamen.

De motteburcht van Beveren bevindt zich ten noorden van de Beverbeek, een meanderende waterloop met snel verval, die uitmondt in de Dender te Ninove. Ten opzichte van het wegennet ligt de motte ten zuiden van de Beverstraat (Sint-Antelinks, Herzele). Ten westen bevindt zich de Beverbeekstraat (Aspelare, Ninove). Deze laatst genoemde weg was destijds een stuk van de verbinding tussen de kerk van Sint-Antelinks met de oude *Heerwegh van Audenaarde naar Ninove*. Ter hoogte van de motte maakt deze weg een brede oostwaartse bocht.

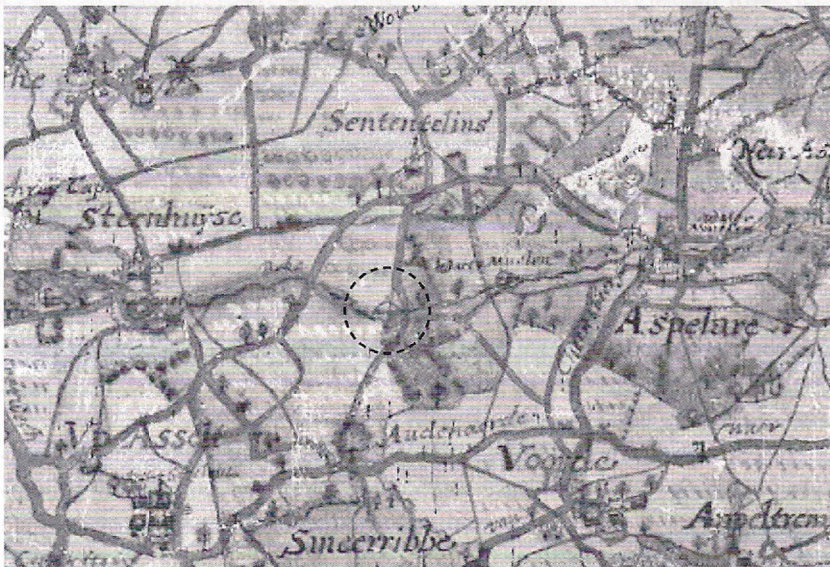
De ligging van de motte is heel merkwaardig. Ze vormt immers de grens tussen vier dorpen: Sint-Antelinks en Steenhuizen (Herzele), Aspelare en Voorde (Ninove). De westelijke helft van de motte is gelegen op het grondgebied van Sint-Antelinks (kadaster: Herzele, 6e afdeling, sectie A, enig blad, nrs. 371, 372 en 373). De oostelijke helft bevindt zich op het grondgebied van Aspelare (kadaster: Ninove, 11e afdeling, sectie A, 2e blad, nrs. 903, 898, 899c). Ten zuiden kruist de gemeentegrens tussen Sint-Antelinks en Voorde zich perfect rond de contouren van de oude motte.

Op basis van de gegevens op de bodemkaart blijkt dat de motte is opgeworpen op natte tot zeer natte alluviale gronden zonder profielontwikkeling (bodemserie Afp), een klassieke locatie voor middeleeuwse sites met een defensief karakter. De motte bevindt zich op een hoogte van 28 tot 30 m O.P. (Lambert: X 118879 en Y 169995).

Belangrijk is een oost-westelijk aangelegde gracht, die afgetakt is van de Beverbeek. Deze gracht bevoorraadde oorspronkelijk de mottegracht. Een noord-zuid aangelegde gracht zorgde op haar beurt voor de afvoer van het overtollige water uit de mottegracht.

Cartografische verwijzingen

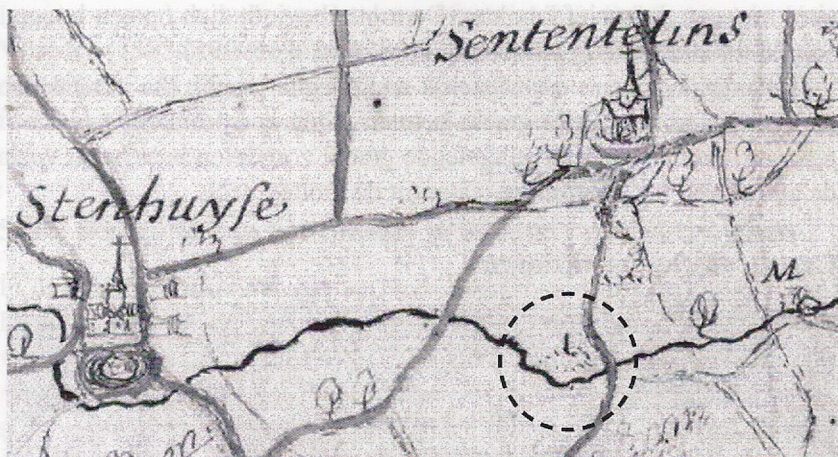
Detail uit de kaart van het Land van Aalst van Jacques Horenbault (1596). Het kleurverschil geeft het onderscheid aan tussen 'sgraven propre dorpen (Sint-Antelinks) en het Land van Boelare (Aspelare). De grens tussen beide gebieden loopt doorheen de 'berg van Beveren'.

Op de kaart van Horenbault (1596) staat de motte van Beveren afgebeeld als een hoge conische heuvel.³ Aan de basis duidt een verticale lijnenstructuur de gracht aan. Op de heuvel zijn geen gebouwen aanwe-

3 HORENBAULT J., 1596: *Caerte en (de) discriptie figuerative van (de) gheel den lande van Aelst*, bewaarplaats: Parijs, Bibliothèque national de France, Cartes et plans, Rés. GE AA. 817. Voor een recente studie van deze kaart, zie VANDE WINKEL G., *Het 'Land van Aalst' op kaart gezet (1596-1794). Cartografie van Horenbault over Sanderus, Chamlay en Lecler tot Vander Massen*, in: *Het Land van Aalst*, 64, 2012, p. 73-77.

zig. Wel lijkt centraal een hoge paal te staan. Op deze kaart is ook duidelijk weergegeven dat het oostelijk deel van de motte in het Land van Boelare (Aspelare) ligt.

Detail uit de kaart van het Land van Aalst van markies de Chamlay (1678). Bemerkt bij de kerk van Steenhuize de ringgracht van de oude burchtsite van de heren van Steenhuize.

De kaart van Chamlay (ca. 1678), in feite een gereduceerde kopie van de Horenbaultkaart van 1596, geeft de site weer als een circulair lijnenspel.⁴ De motteheuvel lijkt nog integraal bewaard. Centraal staat - net als op de kaart van Horenbault - een paal afgebeeld.

Op de kaart van Ferraris (1771-1777) staat de wijk Bever gedetailleerd weergegeven.⁵ De motte als dusdanig is niet meer aangeduid. Opvallend zijn wel een paar gebouwtjes ten westen van de motte. Deze constructies zijn bereikbaar via een dreef langs de huidige Beverstraat en ze bevinden zich in de onmiddellijke buurt van de motte. Terwijl de huizen op het gehucht Bever langs de straat zijn gelegen vormen deze constructies hierop een uitzondering. Waarschijnlijk zijn het restanten van het oorspronkelijk neerhof bij de motte.

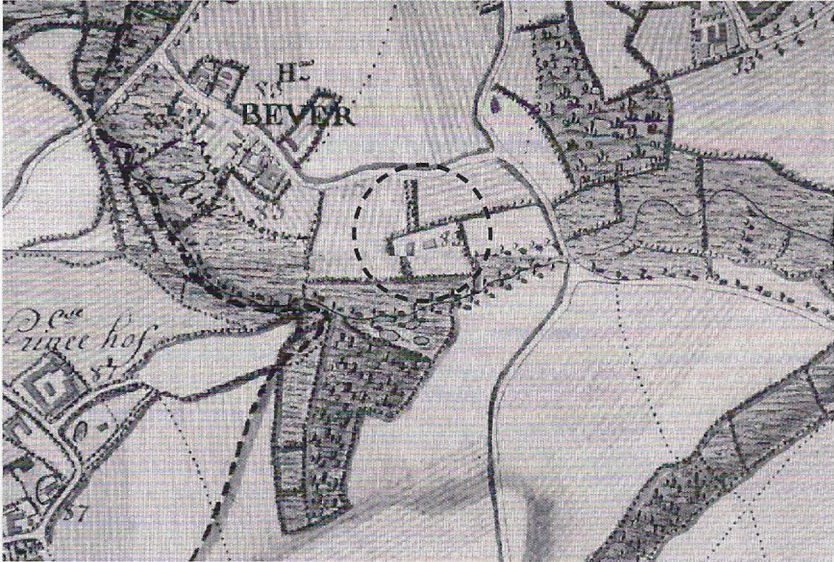
Een interessant spoor van de motte vinden we terug op de kadastrakaarten van de 19de en 20ste eeuw. Het boogvormig perceel met het hui-

4 BOLÉ DE CHAMLAY J.L. (toegeschreven aan), ca. 1678: *Carte d'une partie de la Flandre Orientale*, bewaarplaats: Parijs, Bibliothèque nationale de France. Cartes et plans, GE D- 3115. Zie ook VANDE WINKEL, *Het 'Land van Aalst' op kaart gezet*, p. 83-85.

5 FERRARIS J.J.F., 1777: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, bewaarplaats: Brussel, Koninklijke bibliotheek, Kaarten en plannen, Ms. IV 5.567 en *De grote atlas van Ferraris*, Lannoo/Nationaal Geografisch Instituut/Koninklijke Bibliotheek van België, 2009.

dig kadastrummer 372 omsluit gedeeltelijk de locatie van de oude mottestructuur. Dit perceel ligt op de grens met de gemeente Voorde (Ninove). De grens met de gemeente Aspelare loopt dwars over de motte.

Detail uit de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden van graaf de Ferraris (1771-1777). De 'berg van Beveren' is niet meer getekend, wel een dreef die naar twee gebouwen van het voormalige Hof van Beveren loopt. Bemerkt eveneens het Prinsenhof. Het nummer 83 staat voor de huizen van de parochie van Sint-Antelinks, het nummer 87 voor die van Steenhuizen. Volgens deze kaart waren de parochiegrenzen en de heerlijkheidsgrenzen van Sint-Antelinks en Aspelare niet identiek.

Fotografische waarnemingen

Een deel van de motteburcht is vandaag nog zichtbaar in het landschap. Ongeveer één vierde van de structuur, namelijk de noordwestelijke sector, is tot een hoogte van circa twee meter bewaard gebleven. De gedempte walgracht vertoont hier een lichte depressie. Door de overvloedige regen tijdens de winter van 2013 was deze gracht met water gevuld. Hierdoor werden de oude contouren van de motte gedeeltelijk zichtbaar en konden we deze fotografisch vastleggen.

Een aantal recente luchtfoto's geven een totaalbeeld van de circulaire structuur. Door de afgraving van de motte en het opvullen van de gracht is de oorspronkelijke breedte van de walgracht vandaag moeilijk

te meten. De luchtfoto's tonen aan dat de motte en de walgracht oorspronkelijk een totale breedte overspannen van ongeveer 100 m.

Even ten westen van de motte merken we sporen van een tweede grachtstructuur. De functie hiervan is niet helemaal duidelijk, maar vermoedelijk vormt deze gracht een deel van de omwalling van het oorspronkelijk neerhof.

Boven: Algemeen gezicht op de afgeplatte motte en het omringende landschap. De foto (2013) is genomen vanuit het noorden (Beverstraat).

Onder: De ringgracht rond de motte is zichtbaar geworden door het overvloedige regenwater. De foto (2013) is genomen vanuit het noorden. (foto's w.a. Quadriga)

Een digitaal hoogtemodel (DHM) geeft een beeld van de huidige situatie van het terrein. Hierbij komt ook de breedte van de natte gracht goed in beeld. Om het bewaarde deel van de motte duidelijk te maken werden de hoogtes digitaal uitvergroot.

Digitaal hoogtemodel van de motte met uitvergroete hoogtes (GISoost).

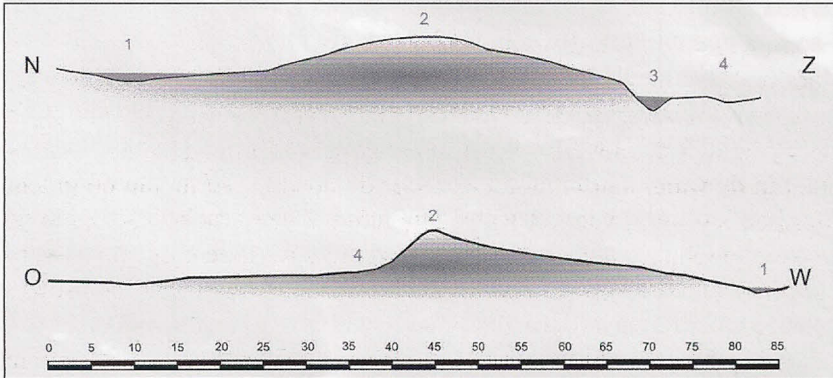
Veldverkennd onderzoek

Bij de terreinprospectie door het systematisch belopen van de motte-structuur en van de onmiddellijke omgeving werd een fragment aange- troffen van een Gallo-Romeinse dakpan. Deze tegula lag op het hoogste punt van de motte en kwam aan het licht bij de aanleg van een nieuwe afsluiting.

Metaaldetectie, dat eveneens een onderdeel vormde van het veldver- kennend onderzoek, bracht een viertal post-middeleeuwse kopermunten aan het licht. Ze bevonden zich nauwelijks een paar centimeter onder het huidig maaiveld en dateren uit de 17e tot 19e eeuw. De munten zijn in slechte toestand. Drie ervan zijn niet meer te identificeren. Op basis van technische kenmerken is slechts een algemene datering mogelijk in de Spaanse tot Oostenrijkse periode. Zo kunnen we een oord dateren in de tweede helft van de 16e tot 17e eeuw, een tweetal andere munten, duidelijk vervaardigd met de schroefpers, dateren uit late 17e tot 18e eeuw. Eén munt is nog identificeerbaar: een dubbele cent van Leopold II (1865-1909), geslagen in 1873.

Topografische waarnemingen

De Werkgroep Archeologie Quadriga maakte een topografische doorsnede van de motte. De resultaten werden digitaal verwerkt en het hoogteprofiel werd 3x uitvergroot, zodat de grachten zich duidelijk profileren. De noordwestelijke sector is samen met de grachtstructuur gedeeltelijk bewaard, de rest van de motte is volledig genivelleerd. Manuele boringen gaven geen verder resultaat.

Dwarsdoorsnede van de motte op de noord-zuid- en oost-westas. 1: Oorspronkelijke gracht; 2: Bewaard gedeelte van de motteheuvel; 3: Recent aangelegde gracht en 4: Afgegraven motteheuvel (tekening w.a. Quadriga).

Besluit

De oudste gekende kaart waar deze site op voorkomt - namelijk de kaart van Horenbault - dateert uit de late 16e eeuw. Tijdens deze periode was de functie van de motte al eeuwenlang opgeheven. Toch lijkt de motteheuvel dan nog goed bewaard. Op deze kaart is geen gebouw meer zichtbaar. De nivellering dateert vermoedelijk uit de late 17e tot 18e eeuw. Dit correleert met de oudste teruggevonden munten. Kaarten illustreren stap na stap de verdere destructie van de site. Op het kaartmateriaal uit de 19e eeuw komen geen figuratieve aanduidingen van een berg meer voor. Toch herkennen we in de gebogen perceelsindeling op de huidige kadasterkaart nog een duidelijk relictspoor van de motte.

Uit de metingen op de luchtfoto's blijkt dat de diameter van de motte en de omringende walgracht ongeveer 100 m bedraagt. De walgrachten zijn breed, minstens 20 m. Wanneer we deze noordelijke en de zuidelijke breedte van de gracht in mindering brengen mogen we veronder-

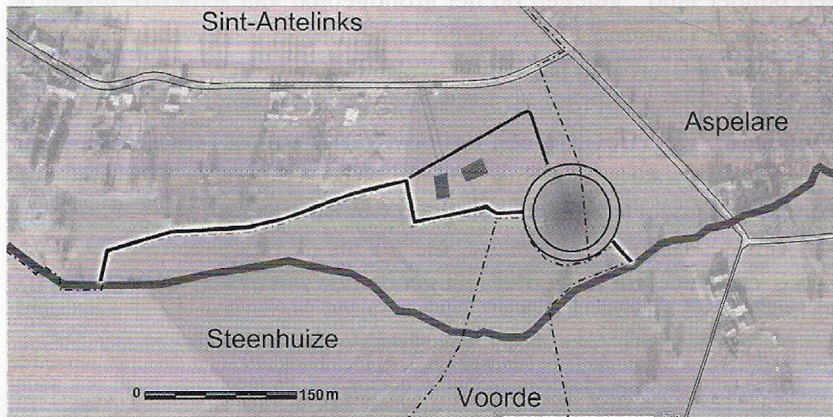
stellen dat de benedendiameter van de motte ongeveer 60 m bedroeg.

Waarschijnlijk werd bij het optrekken van de motteburcht Gallo-Romeins materiaal hergebruikt, afkomstig uit een puinconcentratie die 300 meter noordwaarts is gelegen. Soortgelijke recyclage is een veelvoorkomend fenomeen tijdens de volle middeleeuwen.

Eigenaardig is de aanwezigheid van een "paal" op de tekening van de motte bij de kaart van Horenbault en van Chamlay. Vermoedelijk was het een markpunt of een grenspaal van de dorpen die hier elkaar begrensden.

De walgracht van de motteburcht werd niet rechtstreeks bevoorraad door de Beverbeek. De sterke stroming van de waterloop zou de opgeworpen heuvel immers snel beschadigen. Daarom werd westwaarts van de motte aan de Beverbeek een hoekige gracht uitgegraven, die centraal in de walgracht uitmondde. Door de hoekige vorm van de gracht werd de stroming van het water afgeremd. Deze gracht begrensdde de gemeenten Sint-Antelinks en Steenhuize. Later wanneer de gracht werd rechtgetrokken bleef de middeleeuwse afbakening de eerder grillige grenslijn vormen tussen beide dorpen.

Zuidwaarts werd tegen de walgracht van de motte een afvoergracht gegraven, waar het overtollige water werd geëvacueerd naar de Beverbeek. Bij het afgraven van de motte werd een verbindingsgracht gegraven tussen de oostelijke en de zuidelijke gracht.⁶

Reconstructie van de plattegrond van de middeleeuwse burchtsite met aanduiding van de dorpsgrenzen en de toevoer- en afvoergracht voor de ringwal (tekening w.a. Quadriga).

⁶ Met onze dank aan Luc Bauters, provinciaal archeoloog, voor het bespreking en de informatie over dit onderwerp.

DEEL II. HISTORISCHE STUDIE

De vier Ninoofse oorkonden

Vier samenhangende oorkonden uit het Ninoofse abdijsarchief geven ons op een duidelijk beeld van de berg van Beveren rond 1300 (zie bijlagen 1-4). Het gaat om vier originelen, twee in het Middelnederlands, twee in het Latijn. Voortgaande op de stijl van het schrift zijn de vier oorkonden door eenzelfde hand geschreven in het scriptorium van de Ninoofse abdij. De kopiist is er actief vanaf 1289.⁷

1. De twee oorkonden over de bezitsafstand van het Hof van Beveren met de berg/burcht aan de Ninoofse abdij door Jan Van der Borch (1299)

De eerste oorkonde (bijlage 1) is uitgevaardigd te Aspelare op 18 juni 1299 door de baljuw van het Land van Boelare, Arnoudin van den Plancken, samen met Gerard, meier van Aspelare en Nederhasselt, en de zeven schepenen van de heerlijkheid Aspelare-Nederhasselt. Aspelare en Nederhasselt hadden toen één schepenbank en de heerlijkheid maakte deel uit van het Land van Boelare, vandaar het optreden van de baljuw van dat Land.⁸

In de oorkonde wordt de Ninoofse abdij in het bezit gesteld van een bunder land⁹, gelegen op het grondgebied van Aspelare tussen de berg/burcht (*borgh*)¹⁰ van Beveren en het broek, dat eertijds eigendom was van Jan Clerc van het Huygenveld. Het gaat duidelijk om het weiland dat vandaag ligt tussen de berg van Beveren en de Beverbeekstraat (Aspelare). Het (Bever)broek ligt oostwaarts van de straat, het bunder weiland westwaarts. Dat stuk weiland blijkt, volgens de volgende oorkonde, onderdeel te zijn van het 'goed van Beveren' en is eigendom van Jan van der Borch uit Aspelare, die tevens de eigenaar van het ganse 'goed van Beveren' is. Verder ziet genoemde Jan af van alle rechten die

7 M. GYSSELING, *Corpus van middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300)*, Reeks I, *Ambtelijke bescheiden*, I, 4, Den Haag, 1977, p. 263 ziet eenzelfde hand voor de twee Middelnederlandse oorkonden, en weet deze hand ook actief vanaf 1289 in andere abdijsorkonden, zowel Latijnse als Middelnederlandse. Bij uitbreiding kennen wij, op basis van het schriftbeeld, de vier oorkonden aan dezelfde hand toe.

8 M. VAN TRIMPONT, *Het Land en de Baronie Boelare*, Geraardsbergen, 1998, p. 44.

9 In het Land van Aalst golden volgende oppervlaktematen: 100 roeden = 4 dagwand = 1 bunder = 1 ha 22a 98 ca.

10 *Borgh* of *borch* kan in het Middelnederlands zowel 'berg' als 'burg, burcht' betekenen. Hier zijn beide betekenissen van toepassing. Het woord 'sterkte' lijkt ons hier de juiste omzetting in het hedendaagse Nederlands.

hij op dat stuk land heeft. Hij houdt het bunder land in leen van Jan van Scoutbroc voor vijf penningen (per jaar).

De tekst van de oorkonde zegt niet expliciet dat het bij die bezits-overdracht om een verkoop gaat. De inhoud van de oorkonde lijkt een schenking uit te sluiten. In dat geval zouden de verplichtingen die de abdij had om het zielenheil van de schenker te garanderen, zeker vermeld zijn. We gaan er vanuit dat in deze oorkonde een verkoop van een bunder land door Jan van der Borch aan de Ninoofse abt en zijn convent voor de schepensbank bekrachtigd wordt. Dit lijkt ook in de Ninoofse abdij de latere interpretatie van die oorkonde te zijn. In de *Syllabus alphabeticus* (1667) wordt naar deze oorkonde verwezen met de woorden: *Comparavit ecclesia Ninivensis bonarium terrae in dominio de Aspelaer inter montem de Beverna et paludem*.¹¹

De tweede oorkonde (bijlage 2) is uitgevaardigd te Sint-Antelinks op 5 juli 1299 voor de zevenkoppige schepensbank, die gemaand wordt door een vertegenwoordiger van de graaf van Vlaanderen, Jan van Walbosch. Als bezitter van het Land van Aalst had de graaf rechtsbevoegdheid over Sint-Antelinks, één van 'sgraven propre dorpen'.¹² De oorkonde bevestigt de bezitsoverdracht van het volledige 'goed van Beveren' aan de Ninoofse abdij. De schepenen zeggen uitdrukkelijk alleen bevoegd te zijn voor dat deel dat op het grondgebied van Sint-Antelinks ligt. Zoals bij de vorige oorkonde moeten we ook hier aan de bevestiging van een verkoop denken. De oude eigenaar is de genoemde Jan van der Borch uit Aspelare en de nieuwe de abt en het convent van de Ninoofse abdij. Ditmaal gaat het over 14 dagwand (drie en een half bunder) en 65 roeden, samen met 37 schellingen en 7 kapoenen erfelijke renten, die meerdere eigenaars aan het Hof van Beveren verschuldigd zijn. De verkoop betreft verschillende loten. Het voornaamste is de 'borgh en die borghstede'¹³, twee bunder groot 'in watre, in bongarde ende in alle ghelaghe'¹⁴ dat thof van der Beverne gheleghen es'. Verder worden nog twee loten opgesomd: een stuk weiland van I dagwand en 14 roeden, gelegen bij het Diepenbroek te Biest en een weiland van 1 dagwand en 41 roeden, gelegen stroomopwaarts de Beverbeek en aansluitend bij het 'goed van Beveren'. Ook het in de vorige oorkonde vermelde bunder land op het grondgebied van Aspelare is in die 14 dagwand begrepen. De schepenen voegen er echter aan toe dat ze voor dit

11 Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen (AAM), Abdij Ninove, 12/3, losse bundel, p. 8.

12 H. VAN ISTERDAEL, *Archief van het Land van Aalst, 1342-1796 (1814)* (Rijksarchief te Beveren, inventaris 11), Brussel, 1994, p. 35-36.

13 Een *borghstede* is een schuilplaats.

14 In de betekenis van ons dialectwoord 'geleeg': de aangelegene gronden bij een huis.

stuk grond niet bevoegd zijn. De gronden op het grondgebied van Sint-Antelinks worden in leen gehouden van het kapittel van Nijvel, waarvoor men jaarlijks aan dit kapittel een cijns verschuldigd is van 4 schellingen en aan de kerk van Sint-Antelinks en aan de parochiepriester elk 40 schellingen. Voorts somt de akte de namen op van zes eigenaars die een erfelijke cijns verschuldigd zijn aan het Hof van Beveren. Die leenafhankelijk van Nijvel is niet verwonderlijk. Het kapittel van Nijvel ontving, volgens een keizerlijke oorkonde van 966, de villa Ransbeke met de kerk in eigendom.¹⁵ Nijvel bleef tot de Franse Revolutie in het bezit van het patronaat van de parochiekerk en had er de grote tienden.

Wat leren ons die twee oorkonden? Vooreerst dat de blok grond rond de berg en het hof in 1299 drie bunder groot is, waarvan twee bunder op Sint-Antelinks en één bunder op Aspelare liggen. Verder, voortgaande op de namen die een erfelijke cijns dienen te betalen aan het Hof van Beveren, dat oorspronkelijk ook de gronden westwaarts de berg tot dit goed hebben behoord en dat rond 1300 het gehucht Beveren, waaraan verscheidene families hun toenaam ontlene, al was gevormd. Voorts dat de grens van Aspelare met Sint-Antelinks het goed van Beveren in tweeën snijdt, met het kerngedeelte (berg en gebouwen) op Sint-Antelinks. De gronden van het hof worden in leen gehouden van twee verschillende instanties (Nijvel en Jan van Scoutbroc). Het hof blijkt geen gronden te hebben op het grondgebied van Steenhuize en Voorde, die beide palen aan de berg. Dit wil zeggen dat de gronden van het hof zich niet uitstrekten tot tegen de huidige loop van de Beverbeek, logisch gezien nochtans de natuurlijke grens.

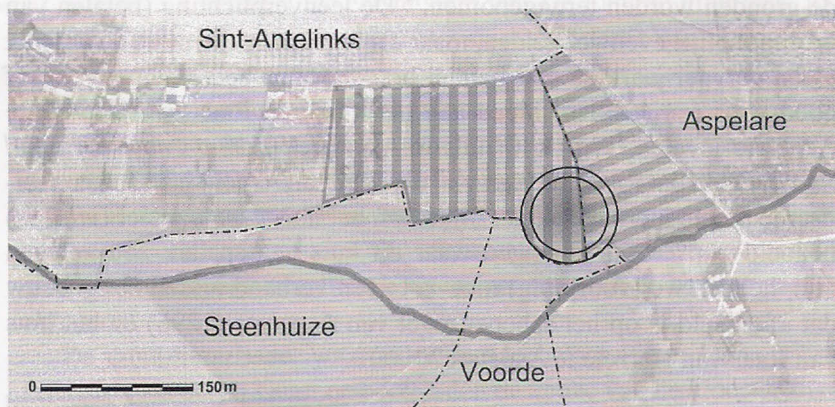
Verder valt de toenaam 'Van der Borch' op. Is Jan zo genoemd omdat hij de eigenaar en de bewoner van het Hof van Beveren was? Uit een akte verleden voor de Ninoofse schepenbank op 30 april 1332¹⁶ leren we dat Hendrik van der Borch (zoon of een nauw familielid van Jan) en zijn vrouw, jonkvrouw Steffenie, een chirograaf voorleggen, opgemaakt op 1 april 1323 door diezelfde schepenbank, waarin genoemde Hendrik zegt het erfdeel van jonkvrouw Gertrude van der Borch gekocht te hebben, dat zij ontvangen had na de dood van haar vader Jan van der Borch en haar moeder Ogerne en dat deze Gertrude en haar voogd Jan de Wachter afzien van al hun rechten op dat erfdeel. Hoewel het 'goed te Beveren' niet bij name genoemd wordt, heeft deze oorkonde daarop (gedeeltelijk) betrekking en bevestigt Hendrik de ab-

15 *Monumenta Germaniae Historica, Diplomata regum et imperatorum*, I, Berlijn, 1956, p. 432-433: *In villa Ramesbecca mansos triginta, ecclesiam matriciam cum omnibus decimis* (of 360 bunder met het patronaat van de kerk en de tienden).

16 Rijksarchief Beveren (RAB), Abdij Ninove, nr. 740.

dij in haar rechten op de gronden die zij eertijds van Jan van der Borch te Aspelare en Sint-Antelinks verworven had. Deze oorkonde zegt ons iets over de sociale status van Jan van der Borch, - vermoedelijk kleine adel,- daar zijn echtgenote en dochter als jonkvrouw betiteld worden. Anderzijds wijst deze oorkonde op juridische betwistingen door familieleden van de transacties die Jan Van der Borch in 1299 met de Ni-noofse abdij had afgesloten.

Ruwe schets van de ligging van het blok van de 3 bunder (3 ha 69 a) grond van het Hof van Beveren in 1299. De horizontaal gestreepte grond ligt op Aspelare, de vertikaal gestreepte op Sint-Antelinks (tekening w.a. Quadriga).

2. De twee oorkonden waarin Raas van Herzele het 'goed te Beveren' van de Ni-noofse abdij in leen ontvangt (1301)

In de eerste oorkonde (bijlage 3) van 17 maart 1301 bevestigt Raas van Herzele, samen met zijn vrouw Clementia, dat hij van abt Johannes van Ninove het Hof van Beveren (*curiam de Beverne*) met de gebouwen, de wallen en grachten, de akkers en het weiland, alles samen 14 dagwand, voor de duur van hun leven in leen ontvangen heeft en daarvoor jaarlijks de verschuldigde cijns zal betalen. Na hun dood zal het leen terugkeren naar de abdij van Ninove. Getuigen zijn naast abt Johannes van Ninove, de (schoon)broer van Raas, Wouter, heer van Herzele, twee Ni-noofse kanunniken, proost Egidius de Cellario en Egidius van Leuven en de lekenbroeder Boudewijn, hofmeester van het Hof te Ruisbroek. De oorkonde is uitgevaardigd te *Roslar*, dit is het Hof te Roeselaar, de belangrijke abdijshoeve gelegen in het noorden van Sint-Antelinks.

In deze oorkonde verdient de inhoud van de middelste alinea de aandacht. Daarin dekt de abt, Johannes van Hartbeke (1274-1305), zich in

tegen mogelijk onheil.¹⁷ De abt was voordien goederenbeheerder (*prepositus*) en had dus een grote bestuurservaring, wat zijn voorzichtigheid kan verklaren.¹⁸ Met dat onheil bedoelt hij mogelijke juridische betwistingen door familieleden van het eigendomsrecht van de abdij op deze gronden. In de akten van 1299 wordt immers met geen woord gerept over de instemming van de kinderen en de familie van Jan van der Borch. In geval van juridische complicaties moet Raas toestaan dat de gronden worden teruggenomen.¹⁹ De leenverplichting (betalen van de cijns) blijft evenwel gelden, maar als tegenprestatie moet de abt met eigen vervoer jaarlijks 400 bundel brandhout en acht ellen grijze stof goed voor één (wollen) kledingstuk aan het huis van Raas van Herzele te Aspelare leveren. Wijst dit 'huis te Aspelare' (*domum nostrum apud Asplar*) erop dat Raas van Herzele, die heer van Aspelare was, daar resideerde of kan hiermee het heerlijke hof, het huis van de meier (*villicus*) bedoeld zijn?²⁰ Aanwijzingen waar dit huis te Aspelare zou gelegen zijn, hebben we (voorlopig) niet. Is er een verband tussen het gebouw dat afgebeeld is op het schepenzegel van Aspelare (1296) en het huis van Raas van Herzele te Aspelare?²¹

Schepenzegel van Aspelare uit 1296 met de legende: + S.DE. SCEPENEN.VAN. (ASPE)LAER. (© Rijksarchief Beveren, Abdij Ninove, nr. 571; foto D. Van de Perre).

- 17 Een gelijkaardige formulering van voorzichtig voorbehoud is te vinden in een transactie met dezelfde abt in 1302 (AAM, Abdij Ninove, nr. 3, fol. 32v°).
- 18 De abt wordt geprezen om zijn goed beleid, waardoor hij de bezittingen van de abdij op een stabiele wijze kon uitbreiden (J.J. DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre*, II, Brussel, 1841, p. 738: *et aedificorum nostrum reparator eximius, cum grangias nostras et ecclesiam nostram animalibus, aedificiis, terris, possessionibus, et rebus aliis mirabiliter ditasset*).
- 19 Uit de hoger geciteerde oorkonde van 1332 (noot 16) blijkt dat in 1323 de dochter Gertrude en in 1332 Hendrik van der Borch de abt en de abdij in al hun rechten op de voormalige eigendommen van Jan van der Borch erkennen. Daaruit kunnen we afleiden dat er betwistingen zijn geweest, maar dat die in 1323 en 1332 zijn bijgelegd.
- 20 TRIO, *Een nieuwe grondslag*, p. 110-111 en noot 167 veronderstelt dat Raas en Clementia te Aspelare resideerden. bestaan te hebben
- 21 RAB, Abdij Ninove, nr. 571.

De tweede oorkonde (bijlage 4) is samen met de vorige uitgevaardigd. De getuigen zijn dezelfde. Alleen de broer van Raas van Herzele is er niet meer bij. De oorkonde is opnieuw uitgevaardigd te *Roslar* (Hof te Roeselaar). Raas van Herzele en zijn vrouw *Clementia* bevestigen dat ze het 'goed te Beveren' (*bona de Beverne*), groot 14 dagwand voor de duur van hun leven in leen ontvangen hebben. Dat goed wordt opnieuw omschreven: *cum vallo, domibus, fossatis, terra ac pratis*. In deze oorkonde wordt ook de grootte van de jaarlijkse cijns bepaald: 100 schellingen.

Niet vermeld in deze twee oorkonden zijn de twee stukken land, die buiten het aaneengesloten blok van het eigenlijke hof liggen en ook de 37 schellingen en de 7 kapoenen cijns, die aan het hof jaarlijks verschuldigd zijn. Maar de samenhang van de vier oorkonden laat vermoeden dat gans het bezit van Jan van der Borch te Beveren is overgegaan op de Ninoofse abdij en vervolgens in leen is gegeven aan Raas van Herzele.

Het is leerzaam de Latijnse en Middelnederlandse omschrijving van het 'goed van Beveren' naast elkaar te leggen. Er is sprake van: *thof van der Beverne/curia de Beverne; borgh, borghstede/vallum; watre/fossatis; alle gelaghe/domibus; bongarde, merschl, terra ac pratis*. Het beeld wordt opgeroepen van een berg of motte, een stuk opgehoogde grond met schansen (wallen) verstrekt en omringd door een gracht met een aanpalend bewoond neerhof met boomgaard, bijgebouwen en weiland.

De geschiedenis van de berg en het hof vóór en na 1299-1301

1. Vóór

Eigenlijk weten we op basis van geschreven bronnen weinig of niets over het ontstaan van de *motteburcht*. Wat wel opvalt is de strategische ligging van de berg: in de uiterste hoek van Sint-Antelinks, palend aan Aspelare en rakend aan het grondgebied van Voorde en Steenhuize-Wijnhuize. Drie grote, oude domeinen lopen daar samen op één punt: Nijvel (Sint-Antelinks), Boelare (Aspelare) Silly (Voorde en Steenhuize).²² Heeft de berg ooit een militaire functie vervuld?

De oudste vermelding van Beveren stamt uit 1155. In dat jaar is *Sigerus de Beverna* getuige in een schenking aan de Ninoofse ab-

22 Voorde en Steenhuize hadden als lenen van de Henegouwse pairie van Silly, thuisbasis van de heren van Trazignies, een speciaal statuut binnen het Land van Aalst. Oorspronkelijk moeten beide dorpen tot hetzelfde domein behoord hebben. De oudste heren van Steenhuize zijn afkomstig uit het huis van Silly, waarmee ze het wapenschild gemeen hebben (D. VAN DE PERRE en R. VAN HAUWE, *De geschiedenis van Denderwindeke. Deel 2. De middeleeuwse heren*, in: *Het Land van Aalst*, 44, 1992, p. 4-16).

dij te Woubrechtgem.²³ Diezelfde Siger is getuige in 1166, 1167 en 1177.²⁴ Hij lijkt een figuur met enige status geweest te zijn. Interessant is de vermelding van *Henricus, miles de Beverna* in 1181.²⁵ Hij legt een conflict bij met de abdij over zijn gronden nabij het Hof te Roelselaar, verkoopt de helft van het Zwijnhoofdbos en geeft in de andere helft de abdij het houtrecht. In 1186 (n.s.) wordt *Impinus Niger, miles de Beverna* vermeld, die een conflict bijlegt met de abdij over zijn schoofrecht en cijnzen te Aspelare. Die akte werd uitgevaardigd op de burcht van Steenhuize.²⁶ In 1188 getuigt *Sigerus, miles de Asplar* en het jaar nadien *Sigerus de Beverna*.²⁷ Vermoedelijk gaat het om dezelfde persoon. Alleszins wijzen deze teksten op de aanwezigheid van een riddersgeslacht, vermoedelijk met roots in Aspelare, in de Beverbeekvallei te Sint-Antelinks. Bijna zeker mogen we dit riddersgeslacht in verband brengen met de berg en het Hof van Beveren. De ridders van Beveren horen zeker niet tot de hoge adel, zoals de heren van Ninove, Boelare, Steenhuize, Herzele, Gavere-Liedekerke..., maar tot de kleine lokale adel van ridders (*militēs*).

In de 13de eeuw worden er geen *militēs de Beverna* meer vermeld. Wel blijft de naam van *Sygerus, miles de Asplar* in de oorkonden voorkomen. In 1231 is hij getuige als leenman van Philips van Boelare in een oorkonde uitgevaardigd te Aspelare.²⁸ Samen met hem is ook *Johannes de Castro* getuige. In 1235 organiseert de abdij een goederenruil van gronden te Aspelare, die ze onder meer van *Sygerus, miles de Asplar* verkregen had, met gronden van Egidius van Heghe te Woubrechtgem.²⁹ In 1236 is *Johannes de Borgh* als leenman getuige in een oorkonde van Philips van Boelare, uitgegeven te Aspelare.³⁰ Deze *Johannes de Castro/de Borgh* is zo te zien een voorouder van Jan van der Borch, die in 1299 het 'goed te Beveren' bezat. In 1249 beëindigt *Gerardus de Beverna* een geschil met de abdij over gronden te Woubrechtgem³¹ en in 1299 doet *Egidius de Beverna* een schenking op zijn grond te Neigem aan de pitantie van de abdij voor zijn nagedachtenis en

23 RAB, Abdij Ninove, nr. 70, fol. 25.

24 Ibidem, fol. 47, 48 en 70.

25 Ibidem, fol. 85. Wordt eveneens vermeld in het Ninoofse necrologium (D. VAN DE PERRE, *Het necrologium van de Sint-Cornelius- en Sint-Cyprianusabdij van Ninove*, in: *Analecta Praemonstratensia*, 84, 2008, p. 163).

26 Ibidem, fol. 113-114 (*actum in Stenhuse in castro*).

27 Ibidem, fol. 137 en 142. Het gaat om een getuigenis in dezelfde zaak. De naam *Sigerus de Beverna* komt ook nog voor in 1181 (fol. 88), maar hier lijkt een gelijkstelling met de in 1188 en 1189 genoemde Sigerus niet aangewezen.

28 DE SMET, *Recueil*, p. 870.

29 Ibidem, p. 880.

30 Ibidem, p. 878.

31 Ibidem, p. 903.

die van zijn vrouw en overleden zoon, frater Egidius.³² De nauwe relatie van deze Egidius met de Ninoofse abdij laat toe te veronderstellen dat deze Egidius banden had met het Hof van Beveren te Sint-Antelinks.

De opkomst van de abdij van Ninove, gesticht in 1137 door Gerard van Ninove, die verwant was met de heren van Steenhuize, heeft de machts- en bezitsverhoudingen in de streek van Aspelare, Voorde, Steenhuize, Sint-Antelinks en Woubrechtgem in een nieuwe plooi gelegd.³³ Vanaf de stichting verwierf de abdij het allodium Roeselaar en bouwde er een hof uit, dat rond 1200 een honderd bunder groot was.³⁴ Werd de abdij de pacificerende factor in dat gebied? De abdij werd er overvloedig begiftigd door zowel de grote adellijke families (Ninove, Steenhuize, Boelare, Gavere-Liedekerke) als de kleinere grondbezitters, de lokale *milites*. In samenhang daarmee moet ook de pacificerende rol van de graaf van Vlaanderen beklemtoond worden. Hij kwam in 1166 in het bezit van het Land van Aalst. Hij was tevens voogd van de Ninoofse abdij en hij nam de abdijschoven, waaronder het Hof te Roeselaar, onder zijn bescherming.³⁵ In de tweede helft van de 12de eeuw lijken de lokale oorlogjes tussen de grote lokale heren uitgestorven te zijn. In de eerste helft van die eeuw maakt het Ninoofse *Liber Miraculorum* er nog melding van.³⁶ Het lijkt dat, gelet op de geschetste context, de Berg van Beveren vanaf het midden van de 12de eeuw geen militaire betekenis kan gehad hebben. Het feit dat de berg en het hof in 1299 verkocht werden aan de Ninoofse abdij, wijst erop dat de site toen van geen strategisch belang meer was.

2. Na

We weten niet wat Raas van Herzele met het hof van Beveren gedaan heeft. Is hij er gaan wonen of heeft hij het in leen of huur gegeven? We

32 Ibidem, p. 977. Alle drie worden ook vermeld in het necrologium (VAN DE PERRE, *Het necrologium*, p. 130). TRIO, *Een nieuwe grondslag*, p. 52 ziet in de vrouw iemand uit het adellijk geslacht 'de Liedekerke' en in Egidius van Beveren, iemand uit het adellijk geslacht 'Van Beveren' (Beveren-Waas), burggraven van Diksmuide. Wij menen dat de associatie van de naam met het 'Beveren' te Sint-Antelinks meer voor de hand te ligt.

33 D. VAN DE PERRE, *Enkele nieuwe gegevens over de oudste heren van Ninove, Steenhuize en Erpe*, in: *Het Land van Aalst*, 54, 2002, p. 277-290.

34 A.J. BIJSTERVELD en D. VAN DE PERRE (ed.), *Het Mirakelboek en de Stichtingsgeschiedenis van de Ninoofse Abdij*, Leuven, 2001, p. 140

35 D. VAN DE PERRE, *De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden van de abdij van Ninove (1138-1167)*, in: *Analec̄ta Praemonstratensia*, 77, 2001, p. 74-78. In het Hof werd om de twee jaar door de baljuw van Aalst in naam van de graaf op kosten van de Ninoofse abt de Soevereine Waarheid gehouden voor de inwoners van Sint-Antelinks, Woubrechtgem, Aspelare, Nederhasselt en Sint-Lievens-Esse (VAN ISTERDAEL, *Archief van het Land van Aalst*, p. 126-128). In 1421 wist de Ninoofse abt deze verplichting af te kopen (RAB, AN, nr. 547).

36 BIJSTERVELD en VAN DE PERRE, *Het Mirakelboek*, p. 76-78, 84-86.

gaan ervan uit dat na de dood van Raas van Herzele en zijn vrouw Clementina het 'goed van Beveren' terugkeerde in handen van de Ninoofse abdijs.³⁷ Wat er nadien juist met het hof gebeurd is, is moeilijk uit te maken. De abdijs had blijkbaar niet de ambitie de bestaande 'curia' uit te bouwen tot een nieuw uithof. Ze exploiteerde immers te Sint-Antelinks al het Hof te Roeselaar.

Ondanks gericht zoeken in het abdijsarchief heb ik nergens nog de benaming 'berg /hof van Beveren' teruggevonden in middeleeuwse pachtcontracten, goederenregisters of rekeningen van de abdijs.³⁸ Een rugnota op de oorkonde van het schepencollege van Sint-Antelinks van 1299 geeft aan dat in latere tijden de benaming 'goed van Beveren' in onbruik is geraakt: *Continent hę litterę scabinales bona nostra sita in Sti Antelini, olim vocata terrę de Berverna*.³⁹ In de jaarlijkse rekeningen van de abdijs van de 15de eeuw wordt wel een kleine cijns genoteerd voor de pastoor en de kerkfabriek van Sint-Antelinks.⁴⁰ Of dit het gevolg was van de cijnsverplichting die op het 'goed van Beveren' rustte, zoals bepaald in de oorkonde van 1299 is mogelijk, maar niet zeker.

Uit een goederenbeschrijving van landmeter Philips De Dijn (circa 1646) blijkt dat de abdijs toen in *tGehuchte te Bever Ste Antelinckx* zeven kleine partijen land en meers liggen had, waarvan twee op het grondgebied van Aspelare, alles samen goed voor 5 dagwand en 65 roeden.⁴¹ Een deel van die grond ligt op de onderste (nederste) bunderkens, vermoedelijk een deel van het Beverveld, in de rechte hoek die de Beverstraat er maakt. Er is bij De Dijn nergens sprake van 'de berg van Beveren'. De 5 dagwand is veel minder dan de 14 dagwand, die in 1299/1301 vermeld wordt. De abdijs bezat in de 17de eeuw nog enkele kleine versnipperde percelen in de buurt van de Beverbeek, maar niet meer het perceel met de berg van Beveren.

Een landboek van Sint-Antelinks van 1661, jammer genoeg zonder kaart, brengt enige opheldering over de nieuwe eigenaars. Het situeert het hof van Pieter Baeyaert in de Beverstraat.⁴² Hij pacht er vier meersen in de Beverbeekvallei, eigendom van Pieter Van Gijsegheem. Een ervan ligt *aenden berg*. De meersen worden gesitueerd bij de grenscheiding van Sint-Antelinks met Aspelare, Voorde en Steenhuize. Er is

37 TRIO, *Een nieuwe grondslag*, p. 99-102 veronderstelt dat Raas al vóór 1330 overleden is en zijn vrouw in 1334/1335 nog in leven was.

38 Bijvoorbeeld in de vijftiende-eeuwse pachtboeken (RAB, AN, nrs. 136-137).

39 RAB, AN, nr. 572.

40 Ibidem, nr. 833, fol. 119v° en 191v° (eerste punt onder de rubriek *Census diversorum*).

41 RAB, AN, nr. 124, fol. 81v°-82.

42 RAG, OGA Sint-Antelinks en Woubrechtgegem, nr. 33, fol. 31v° (nrs. 10-13).

sprake van *den verberrende stede* (verbrande stede) en van *den drefve* (dreef). Alles bij elkaar gaat het om 2 bunder 3 dagwand en 33 roeden, wat ongeveer overeenstemt met de 2 bunder volgens de oorkonden van 1299/1301 op het grondgebied van Sint-Antelinks. In 1661 blijkt Pieter Van Gijsegem de eigenaar van de site van de berg en het hof te zijn. De Ferrariskaart (1771-1777) bevestigt het bestaan van een kleine dreef, die loopt naar het perceel naast de berg. De kaart laat op de site ook twee rode blokjes zien, die wijzen op gebouwen of restanten ervan. De Atlas van de Buurtwegen (1844)⁴³ van Sint-Antelinks vermeldt de weduwe van Jan Baptist Van Gijsegem als de eigenaar van de grond die in de hoek van de Beverstraat (Sint-Antelinks) en de Beverbeekstraat (Aspelare) ligt. Blijkbaar was toen de familie Van Gijsegem nog steeds in het bezit van het perceel met de berg en de omliggende percelen.

Omdat voor Sint-Antelinks kadasterkaarten vóór 1800, een toponymische studie of een studie over het grondbezit tijdens het Ancien Régime ontbreken, is het moeilijk het grondbezit vóór 1800 precies tot op het perceel te lokaliseren.

Niet te verwarren met het 'Hof van Bever' te Steenhuize-Wijnhuize

Bij de bronnen van een zijtak van de Beverbeek in de Winkelstraat te Steenhuize-Wijnhuize, minder dan een kilometer verwijderd van de Berg van Beveren, ligt het voormalige Prinsenhof. Dit hof was in de 18de eeuw eigendom van de prinsen van Steenhuize-Wijnhuize. De gronden van dit hof, dat vandaag nog als landbouwbedrijf functioneert, strekten zich uit tot over de Beverbeek, tot aan de grens van Sint-Antelinks en de berg van Beveren.⁴⁴ Al in 1366 wordt een *goed ende stede te Beeverne inde prochie van Steenhusen* vermeld.⁴⁵ In 1456 omvatte het hof ongeveer 45 bunder land en meers.⁴⁶ Het was het grootste en belangrijkste pachthof van de heren van Steenhuize. In omvang overtrof dit pachthof toen veruit het Hof van Beveren te Sint-Antelinks. En het is haast ondenkbaar dat in de 14/15de eeuw, dicht bij elkaar in dezelfde Beverbeekvallei, twee hoven tegelijkertijd dezelfde naam 'Hof van Bever(en)' gedragen hebben. Dat in de 15de eeuw de naam 'Hof

43 Te raadplegen op internet op de website van GISoost.

44 RAG, OGA Steenhuize-Wijnhuize, nr. 97. De *Bevermeersch over de beecke*, tussen de beek en de grens van Sint-Antelinks was 5 dagwand en 51 roeden groot, volgens een meting van Philips De Dijn in 1613.

45 RAG, OGA Steenhuize-Wijnhuize, originele oorkonde. Het betreft hier een leengoed van de heer van Steenhuize, bijna 18 bunder groot. Ging het om het latere pachthof, of om een ander goed in de Beverbeekvallei?

46 E. SCHOLLIERS, *Prinsen en boeren in de vrijheerlijkheid Steenhuize*, in: *Het Land van Aalst*, 40, 1988, p. 28-30.

van Beveren' is verschoven van het Hof van Beveren te Sint-Antelinks naar het Hof van Beveren te Steenhuize, wijst erop dat het hof te Sint-Antelinks toen van geen betekenis meer was.

Besluit

De vier oorkonden geven ons uitzonderlijk veel informatie én over de gronden, de berg/burcht én over de eigenaars van het 'Hof van Beveren' in de periode 1299-1301. Die eigenaars waren achtereenvolgens Jan van der Borch, de Ninoofse abdij en tijdelijk Raas van Herzele. Wat nadien met het hof en de berg gebeurd is blijft vaag. We hebben geen aanwijzingen gevonden dat de abdij het hof en de berg na de dood van Raas van Herzele nog in het bezit had. Het hof blijkt de daaropvolgende eeuwen in verval te zijn geraakt. Wel bleef de berg een landschappelijk gegeven, dat zowel op kaarten als in teksten in de 16de en 17de eeuw geattesteerd is.

Over de oorsprong van de berg blijven we in het duister tasten. Mogelijk was het hof en de berg de woonplaats van een riddersgeslacht, de *milites de Beverna*, die vanaf het midden van de 12de eeuw geattesteerd zijn. De oorsprong van dit geslacht lijkt in Aspelare te liggen. Die band met Aspelare is in 1299 en 1301 nog sterk aanwezig, toen Jan van der Borch en Raas van Herzele de site in eigendom hadden.

SLOTCONCLUSIE: DE BETEKENIS VAN HET HOF EN DE BERG VOOR DE GESCHIEDENIS VAN SINT-ANTELINKS

De ligging van de berg van Beveren en de relatie van het hof met de dorpsgrenzen van Sint-Antelinks, Steenhuize, Voorde en Aspelare vragen om nadere uitleg. Hebben de dorpsgrenzen de ligging van de berg en het hof bepaald of hebben omgekeerd het hof en de berg de dorpsgrenzen bepaald? Uit de archeologische studie blijkt duidelijk dat niet de Beverbeek - een natuurlijke grens,- de grens vormt tussen enerzijds Sint-Antelinks en anderzijds Steenhuize en Voorde, maar dat de ringwal en twee kunstmatige grachten, die de ringgracht van de berg moesten voeden en ontlasten, de grens bepaald heeft. Tevens is het opmerkelijk dat er geen gronden van het Hof van Beveren op het grondgebied van Voorde en Steenhuize lagen, zoals de historische studie heeft aangetoond.

De grens tussen Aspelare en Sint-Antelinks is echter een ander verhaal. Zowel een stuk van de berg en de ringgracht, als een deel van de

gronden van het hof waren op het grondgebied van Aspelare gelegen. Dit lijkt erop te wijzen dat de grens tussen Aspelare en Sint-Antelinks ouder is dan het hof en de berg. We veronderstellen dat aanpalende gronden in de Beverbeekvallei, zowel op het grondgebied van Sint-Antelinks als van Aspelare, in de hand van één familie zijn gekomen en dat op die gronden een hof met een berg is opgericht. Het gegeven dat in 1299 de eigenaar van het Hof van Beveren leenman was van twee verschillende instanties, wijst eveneens op een heterogene oorsprong van het goed. Een verklaring voor die asymmetrische ontwikkeling van de dorpsgrenzen ligt niet direct voor de hand.

Die plaats bij de Beverbeek, op de grens van nattere en drogere gronden, was gunstig gelegen voor de uitbouw van een middeleeuwse gemengd landbouwbedrijf. Het bestaan van het toponiem Groot en Klein Beverveld wijst op het bestaan van een belangrijke landbouw-exploitatie, een *curia* of hof met hetzelfde toponiem in de naam.⁴⁷ Het zou dus kunnen dat het Hof van Beveren oorspronkelijk een veel groter complex was dan wat rond 1300 nog restte.

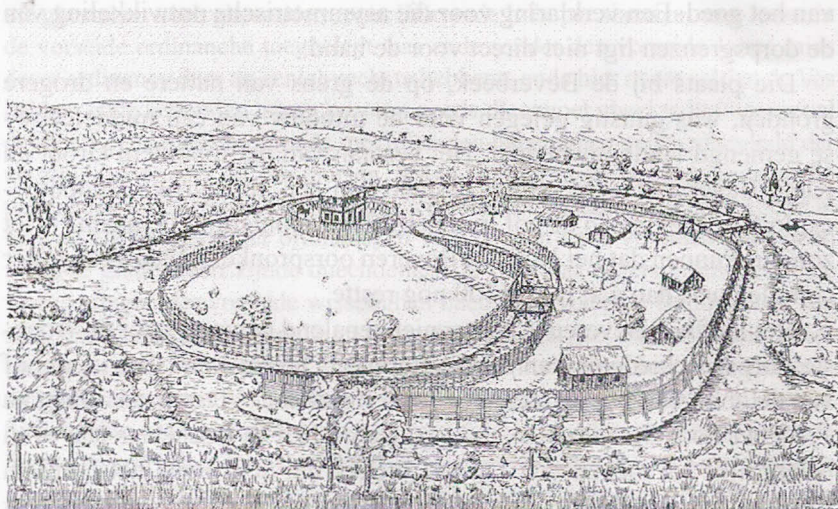
Het Hof van Beveren is echter niet bepalend geweest voor de vroegste dorpsgeschiedenis van Sint-Antelinks. Die rol komt het vronnhof van de abdij van Nijvel toe, het Hof te Ransbeke.⁴⁸ Daarnaast kreeg na 1137 het door de Ninoofse abdij gestichte Hof te Roeselaar een even belangrijke rol toebedeeld. Dit wil zeggen dat de rol van het Hof van Beveren in de middeleeuwse geschiedenis van Sint-Antelinks beperkt is geweest. Dat kan een van de redenen zijn waarom het hof, in tegenstelling tot Ransbeke en Roeselare, die beide in handen waren van twee machtige religieuze instellingen, in de loop van de 14de eeuw in verval is geraakt.

Motteburchten ontstonden in West-Europa omstreeks het jaar 1000. In het graafschap Vlaanderen kenden ze een enorme groei vanaf de tweede helft van de 11e eeuw. Blijkbaar waren deze burchten dermate indrukwekkend dat ook de lagere adel op grote schaal overging tot het bouwen van mottes. Tijdens de late 12e tot 13e eeuw verloren de motteburchten hun populariteit ten voordele van geometrisch gebouwde stenen burchten. De opkomst in de Beverbeekvallei van een lokaal riddersgeslacht (de *militēs de Beverna*), dat er een hof en een berg liet bouwen in de eerste helft van de 12de eeuw, lijkt een aannemelijke hypothese. Vanuit die datering is het logisch in de berg/burcht eerder een

47 Het Beverveld wordt uitvoerig beschreven in het landboek van Sint-Antelinks van 1661 (RAB, OGA Sint-Antelinks en Woubrechtgem, nr. 33, passim fol. 31-34).

48 RA Louvain-la-Neuve, Archives ecclésiastiques du Brabant, Eglises collegiales (Nivelles), nr. 1810.

statussymbool dan een militaire constructie te zien, ook al suggereert de ligging het tegendeel. Hoe de bebouwing op de berg er juist uitzag, is archeologisch nog moeilijk te achterhalen, omdat de berg genivelleerd is. Was er een centraal zaalgebouw in hout/leem? De historische bronnen zijn hierover eveneens vaag. Tenzij nieuwe en uitgebreidere opgravingen nog ongekende gegevens aan het licht zouden brengen, is vandaag alleen het profiel van de motte en de ringgracht in grote lijnen te reconstrueren.⁴⁹

Reconstruictietekening van een typische motteburcht in onze gewesten tijdens de 11de-12de eeuw. (Tekening genomen uit CLAASSEN A., *Van mottoren tot kasteel* (Publicaties van het Provinciaal Gallo-romeins Museum van Tongeren, 14), Tongeren, 1970, p. 11, fig. 2).

Luk Beeckmans
Winkelstraat 1
9550 Steenhuize-Wijnhuize

Dirk Van de Perre
Hoogstraat 23
9401 Pollare

⁴⁹ In *De Hellebaard, Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige Kring Herzele*, 12, 2014, nr. 2 zal als bijlage een brochure verschijnen van de hand van beide auteurs, met als titel: *De motteburcht "de berg" op de grens van Sint-Antelinks en Aspelare*, in de reeks *Kastelen in Herzele*. Deze brochure zal dezelfde informatie bevatten als dit artikel, maar omwille van de kleurendruk en het grotere bladformaat rijker zijn aan illustratiemateriaal.

Bijlage: De vier Ninoofse oorkonden

1

Voor de baljuw van het Land van Boelare en de meier en schepenen van Aspelare heeft Jan van der Borgh van Aspelare verklaart dat hij een bunder land, dat hij in leen hield van Jan van Scoutbroek, gelegen te Aspelare tussen de burcht van Beveren en het broek te Aspelare en behorend tot het goed van genoemde burcht, die zijn bezit was, volledig in bezit heeft gesteld van de abt en de abdij van Ninove.

Aspelare; 18 juni 1299

Origineel (chirograaf, beide exemplaren): perkament; Rijksarchief Beveren, Abdij Ninove, nr. 739.

Uitgave: J.J. DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre*, II, Brussel, 1841, p. 978-979 (nr. CCXCIV); M. GYSSELING, *Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300)*, Reeks I-4, Den Haag, 1977, nr. 1766.

Het si cont allen denghenen die dese cirografe selen sien ocht hoeren lesen, dat min here d'abt van Nineve ende sijn convent sijn wel ende wettelike gherft in een bunre lants, nettel men ocht nettel meer, dat men houdt van Janne van Scoutbroc, tbunre op vijf penninghe, dat gheleghen es int herscap van Asplar, tote der Bevernens, tuschen der borgh van der Bevernens ende den broeke. Die welk broec wileer was Jans Clercs van Hughenvelde¹ ende welc bunre lants behoert ten goede van der Bevernens. Te desen vorseiden lande sijn comen die vorseide abt ende convent bi wette, bi hetene ballius sheren van Bonler², bi maninghen dies meyers van Asplar ende bi wijsdome der scepenen van Asplar, die hir na ghenomt sijn, al tegader. Ende es oec tetewene dat Jan, die gheheten es Van der Borch van Asplar, dies dit vorseide lant was, heft wel ende wettelike verkint³, dat die vorseide abt ende convent van Nineve moghen met dien lande haren wille doen ende dat hi Jan vorghenomt en ghene houdenesse no en gheen recht meer en heft an dat vorseide bunre lants, nettel men ocht nettel meer, hen si bi ghedoghe ende bi ghenaden des vorseits abts ende convents van Nineve. Want die houdenesse die di vorseide Jan an dat vorseide lant hadde ende alle dat recht dat hir an hadde ende alle vorwarden die voer waren, sijn doet ende af ghedaen ende teniute⁴ worden.

Hir over waren Arnoudin van den Planken van mins heren halven van Bonler, Gherart⁵ de meyer van Hasselt ende van Asplar⁶, Henric Colins sone van As-

1 Huyghenveld: toponiem te Sint-Antelinks.

2 Boelare.

3 Verkinnen: doen kennen.

4 Nietig.

5 Deze Gerard wordt als meier eveneens vernoemd in oorkonden 1290 en 1296 (DE SMET, *Recueil*, p. 964 en 973).

6 Hasselt: Nederhasselt.

plar, Soyken van den Borgline, Jan Calays, Mayhu van Tortelbome⁷, Henric van den Apoltren⁸, Wouter Soete van Middelhoven⁹ ende Jan die Clerc van Hasselt, dese waren hir over als scepenen van Asplar.

Dit was ghedaen in den jare Ons Heren dat men scrijft MCCLXXX ende XIX, sdonredaghes bennen der octaven van der Triniteit.¹⁰

2

De schepenen van Sint-Antelinks verklaren dat de abt van Ninove en zijn convent de burcht van Beveren, alles samen 14 dagwand en 65 roeden groot, samen met een erfelijke cijns van 37 schellingen en 7 kapoenen, in bezit hebben genomen. Het goed ligt deels rond de burcht, deels elders, deels op Sint-Antelinks en deels op Aspelare. Het deel op Sint-Antelinks wordt in leen gehouden van het kapittel van Nijvel, het deel op Aspelare van Jan van Scoutbroek. Voor de schepenen van Sint-Antelinks heeft Jan van der Borch van Aspelare, de vroegere eigenaar van het goed, verklaard dat hij de abdij in het volledige bezit van het goed heeft gesteld. De overdracht is gebeurd voor de afgevaardigde van de graaf van Vlaanderen, Jan van Walbosch, en de schepenen van Sint-Antelinks.

Sint-Antelinks; 5 juli 1299

Origineel: perkament; Rijksarchief Beveren, Abdij Ninove, nr. 572.

Afschrift: 15de eeuw; Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen, Abdij Ninove, cart. 3, fol. 15 r°-v^o.

Uitgave: J.J. DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre*, II, Brussel, 1841, p. 976 (nr. CCXC); M. GYSSELING, *Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300, Reeks I-4, nr. 1773..*

Wi scepenen van Sent Antelins maken cont allen den ghenen die dese cyrograffe zelen zien ocht hoeren lesen, dat min here d'abt van Ninive ende zijn convent zijn wel ende wettelike gherft in tgoet van der Beverne, dats teverstane in XIII dachwant ende in LXV roeden lettelt men ocht lettelt meer, gherfnessen die behoeren ter borgh van der Beveren in onse prochie van Zent Antelins, ende in XXXVII scellinghen ende VII capone erflichs cheins, die te desen vorseiden goede van der Beverne toe hoert.

Van deser vorseider gherfnessen soe leghet in die vorseide borgh ende die borghstede, in watre, in bongarde ende in alle ghelaghe dat thof van der Beverne ghelegghen es, omtrent twe bunre, lettelt men ocht lettelt meer.

Voert soe leghet een dachwant mersch XIII roeden, men ocht dar omtrent, bi

7 Turtelboom: toponiem te Aspelare, nabij de grens met Sint-Antelinks.

8 Appelsterre.

9 Middelhoven: toponiem te Aspelare.

10 Drievuldigheidsondag

Dipenbroc ter Biest¹¹, ende een dachwant mersch ende XLI roeden lettelt men ocht lettelt meer, dat ghelegghen es tusschen den hove van der Bevernen ende Maihus vander Beverne, ende een bunre lants lettelt men ocht lettelt meer, dat legghet in therscap van Asplar ende in tscependom van Asplar, war bi dat wi scepenen van Zent Antelins up dat bunre lants enghene wijsdom en daden.

Voert soe es tewetene dat dien vorseiden erfliken cheins zijn sculdech dese liede: Mayhu vander Bevernen es sculdech X sol., Henric Massieus zone X s., Heyle Gosuins vander Bevernen IIII s., Adela vander Bevernen IIII capone, Marcolf V s., ende Mattha van Ransbeke¹² VIII s. ende III capone.

Dese vorseide gherfnesse ende dit vorseide goet van der Beverne houdt men vanden capitlen van Zente Gherdren van Nivele¹³, ende men es hir af sculdech der vorseider capitlen IIII s. jarlijcs cheins, ende der kerken van Zent Antelins XL s., ende den pape van Zent Antelins XL s., utghenomen tvorseide bunre lants van Asplar, dat men houdt van Janne van Scoutbroc.

Voert soe doen wi tewetene, wi scepenen van Zent Antelins, dat Jan die gheheten es Van der Borgh van Asplar, dies dat vorseide goet vander Beverne was, wel ende wettelike verkint heft vor ons, dat dit vorseide goet van der Beverne al ende ghelike es wettech erve des vorseits abts ende convents van Ninive, ende dat hi Jan vorghenomt an dat vorseide goet van der Beverne en ghene houdensse meer en heft no en gheen recht, hen ware bi ghedoghe ende bi ghenaden des vorseits abts ende convents. Want die houdensse ende dat recht dat die vorseide Jan dar an hadde ende alle die vorwarden die tevoren waren tuschen hem ende die vorseiden abt ende tconvent zijn doet ende teniute. Ende dit heft die vorseide Jan wel verkinnet.

In dit vorseide goet van der Beverne soe zijn ghedaen die vorseide abt ende zijn convent bi maninghen van Janne van Walbosch als mins heren sgraven knape van Vlaendren, die welc Jan des wel machtich was, ende bi wijsdome van scepenen van Zent Antelins ende hir toe was ghedaen al dat men sculdech was tedoene. Hir over was die vorseide Jan van Walbosch als knape mins heren sgraven, ende voert Willem van Tortelbome Vroenhoven¹⁴, Mayhu vander Beverne, Merthin die Smet van Hughenvelde, Willem van den Noertgate, Pieter de Koc, Daniel Ruthoren, ende Jan die Olslaghere, als scepenen van Zent Antelins.

Dit was ghedaen ende verkinnet in den jare ons Heren M CC XC ende IX, sonedaghes na Zente Pieters daghe.

11 Mogelijk te identificeren met het toponiem Biest te Aspelare.

12 Ransbeke: centrum van de vroegmiddeleeuwse villa en naam van het vronnhof van Nijvel te Sint-Antelinks. Tevens de oude naam van het dorp.

13 Kapittel van de Sint-Gertrudiskerk van Nijvel.

14 In 1255 wordt Willem van Vroenhove (Hof van Ransbeke), zoon genoemd van Soyman van Turtelboom (RA Louvain-la-Neuve, Archives ecclésiastiques du Brabant (Nivelles), nr. 1477, fol. 171v^o. Gaat het om dezelfde persoon, of om zijn zoon?

Raas van Herzele en zijn vrouw Clementia bevestigen dat zij het goed te Beveren, 14 dagwand groot, van Johannes, abt van Ninove, in leen ontvangen hebben en daarvan leenhulde zullen brengen zo lang ze of één van beiden leven. Indien de abt of zijn convent door een groot onheil zouden genoodzaakt zijn het goed terug te nemen, dan zullen Raas en zijn echtgenote dit toestaan, maar dan zal de abt ter compensatie van de leenverplichting elk jaar in de maand mei 400 bundel brandhout leveren aan hun huis te Aspelare en op Sint-Baafsdag acht ellen grijze stof goed voor één kleed. Na de dood van Raas en zijn vrouw zal het goed onverkort naar de abt en zijn convent terugkeren.

Sint-Antelinks; Hof te Roeselaar; 17 maart 1301 (n.s.)

Origineel: perkament; met twee uithangende zegels, links dat van Raas van Herzele, rechts van zijn broer Wouter, heer van Herzele; Rijksarchief Beveren, Abdij Ninove, nr. 573.¹⁵

Afschrift: 15de eeuw; Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen, Abdij Ninove, nr. 3, fol. 14 r°-v^o.

Universis presentes litteras visuris vel auditoris. Rasso de Hersele¹⁶, miles, salutem in Domino. Noveritis universi, quod cum ego curiam de Beverne cum domibus, vallo, fossatis, terra ac pratis ad eam pertinentibus et continentibus, in mensura usque ad quatuordecim jornaria parum plus vel minus prout sita sunt, a venerabili in Christo patre domino Johanne¹⁷, Dei gratia Ninivensi abate, receperim in feodum tenendum et habendum ad vitam meam et Clementie¹⁸, uxoris mee, indeque homagium ei fecerim coram suis hominibus feodatis, nosque, videlicet ego et prenominata uxor mea, censum annuum qui de bonis de Beverne predictis debetur, quamdiu bona ipsa tenuerimus et persolvere permiserimus et debeamus.

Ad maiorem securitatem, ut dictus dominus abbas et ecclesia sua indempnes de tali homagio conserventur, permisimus eidem domino abbati et sue ecclesie ac etiam firmiter fide media permittimus et ad hoc nos et bona nostra, ubicumque fuerunt vel erunt presentia et future, obligamus. Etsi ipsum dominum abbatem, ecclesiam suam vel personas ejusdem damnum enorme aut gravamen intollerabile in rebus vel corporibus suis ab aliquo seu aliquibus quibuscumque, occasione dumtaxat vel ex causa dicti homagii seu receptionis dictorum bonorum, sustinere seu pati contigerit, ita quod propter hoc ipsi, abbas et ecclesia sua, necesse habeant apponere manus suas ad predicta bona

15 Voor een afbeelding van de originele oorkonde en de twee zegels, zie TRIO, *Een nieuwe grondslag*, p. 94.

16 Ook Raas van Liedekerke genoemd. Hij was de vierde zoon van Raas VIIIa van Liedekerke en Aleydis van Boelare. Hij was heer van Aspelare-Nederhasselt en overleed vóór 1330 (TRIO, *Een nieuwe grondslag*, p. 77-120).

17 Jan van Hartbeke, Ninoofse abt van 1270 tot 1305.

18 Clementia van Berchem, dochter van Wouter II, heer van Ranst en Berchem. Overleed na 1334/1335 (TRIO, *Een nieuwe grondslag*, p. 112-118).

in feodum nobis data, ut per ea sibi auxilientur et subveniant contra dampnum et gravamen predicta, extunc, ego et uxor mea prenominata renunciamus in his scriptis omni iuri quod habemus in bonis omnibus predictis ac etiam ipsa bona et meliorationes eorum si que per nos interim facte fuerunt, absque aliqua deductione resignamus in manus domini abbatis predicti, salvo semper homagio predicto. Pro quo quidem homagio servando, loco predictorum bonorum resignatorum, promiserunt et tenentur nobis dictus dominus abbas et ecclesia sua, quamdiu ambo vixerimus vel alter nostrum altero defuncto, persolvere singulis annis in mense mayo quadringentos sascellos cremabilium lignorum et eosdem tradere ac adduci facere usque ad domum nostram apud Asplar suis curribus et expensis ac etiam octo ulnas grisei panni de pannis eorum ad opus unius tunice, michi Rassoni predicto quamdiu vixero, similiter annuatim in festo sancto Bavonis.

Post vitam vero meam et uxoris mee predictae, predicta omnia bona et quidquid iuris in eis habemus ad dictum dominum abbatem et ecclesiam suam libere revertentur, nec aliquis heredum seu successorum aut propinquorum meorum quidquid iuris in bonis sive pensionibus predictis habere debet.

Testes, qui premissis interfuerunt, vocati: dominus abbas prenominatus, fratres Egidius de Cellario¹⁹, ut prepositus, et Egidius de Lovanio²⁰, sacerdotes et canonici Ninivenses, frater Balduinus conversus et magister de Rubroc²¹, ac etiam Walterus, dominus de Hersele²², frater meus, coram quo etiam obligavi omnia bona que sub ipso habeo, ad observandum omnia et singula premissa. In cuius etiam testimonium sigillum meum, una cum sigillo dicti fratris mei, presentibus est appensum. Actum apud Roslar²³, anno domini m^o ccc^o, in die beate Gertrudis virginis.

4

Raas van Herzele en zijn vrouw Clementia, die van abt Johannes van de Ninoofse abdij het goed te Beveren, groot 14 dagwand, in leen hebben ontvangen, beloven zolang zij of één van beiden leven, jaarlijks hiertoe een rente van 100 schellingen te betalen.

Sint-Antelinks; Hof te Roeselaar; 17 maart 1301 (n.s.)

Origineel: perkament; met uithangend zegel van Raas van Herzele; Rijksarchief Beveren, Abdij Ninove, nr. 574.

19 Later abt te Ninove van 1317 tot 1324.

20 Mogelijk familielid van Raas van Herzele. Wordt genoemd in het testament van Aleidis van Boelare in 1294.

21 Hof te Ruisbroek, abdijhoeve in het noorden van Ninove.

22 Wouter van Berchem, heer van Herzele, broer van Clementia (TRIO, *Een nieuwe grondslag*, p. 112-118).

23 Hof te Roeselaar, Ninoofse abdijhoeve te Sint-Antelinks.

Universis presentes litteras inspecturis vel audituris. Rasso de Hersele, miles, salutem in Domino. Noveritis universi, quod cum ego et Clementia, uxor mea, receperimus a venerabili in Christo patre domino Johanne, Dei gratia Ninivensi abbate, bona de Beverne, que ipse tenebat cum vallo, dominibus, fossatis, terra ac pratis ad ea pertinentibus et habentibus, in mensura usque ad XIII jornaria parum plus aut minus, tenenda a nobis in feodum et habenda ad vitam nostram vel alterius nostrum altero defuncto, et ei homagium inde fecerimus, permisimus eidem domino abbati et ecclesie sue et adhuc fide media firmiter permittimus et adhoc nos ac bona nostra obligamus, quod quamdiu bona predicta de Beverne nos tenere et possidere contigerit, eidem domino abbati et sue ecclesie centum solidos monete communiter currentis in terra de Alost tempore solutionis persolvemus annuatim in Purificationis Beate Marie Virginis, de bonis seu pro bonis predictis, sine aliqua deductione census, qui ex ipsis bonis annuatim debetur, quem nos quamdiu bona ipsa tenuerimus seu possiderimus solvere tenemus.

Testes qui premissis interfuerunt vocati: dominus abbas prenominatus, frater Egidius de Cellario, prepositus, et frater Egidius de Lovanio, sacerdos et canonicus Ninivensis, ac etiam frater Balduinus conversus, ut magister de Rubroc. In cuius etiam rei testimonium sigillum nostrum presentibus litteris est appensum. Actum apud Roslar, anno domini m^o ccc^o, in die sancte Gertrudis virginis.

**DE HEREN VAN POLLARE
IN DE 14de EN 15de EEUW.
DE FAMILIES VAN (DER) AA (GRUUTHUSE),
VAN AXEL, VAN MASSEMEN EN DE VOS**

Rudy VAN ELSLANDE

m.m.v. Dirk VAN DE PERRE

Dit onderzoek naar de heren van Pollare is gegroeid uit onze talrijke navorsingen i.v.m. de gebroeders van Eyck en in het bijzonder met Hubert. In 1983 publiceerden we dat de Bruggeling Jan de Visch, heer van Capelle en Axel, in 1413 een schilderij legateerde aan het Benedictinessenklooster van Broekburg (thans: Bourgbourg in Frans-Vlaanderen), waar zijn dochter Maria ingetreden was als non¹. Dit gegeven werd door ons opnieuw aangehaald in 1987² en verder onderzocht in 1993.³ We baseerden ons op Waele en Brockwell, die in 1912 als eerste melding maakte van dit document.⁴ Volgens Hulin de Loo was dit document samen met haar afschrift (beiden: archief van de Heren van Breda te Compiègne) verloren gegaan tijdens de Eerste Wereldoorlog.⁵ Duverger vermeldt dat een afschrift van dit document in 1930 nog in het bezit was van dhr. Speltinck te Gentbrugge. Een onderzoek daar in de jaren '80 van de vorige eeuw naar dit afschrift leverde niets op. Winkler noemde deze edelman Jan de Visch, van der Capelle, heer van Axel.⁶ Gebaseerd op dit gegeven namen we aan dat Jan de Visch niet alleen heer was van Capelle, maar ook van Axel.

Door de navorsing in verband met ons artikel "*De laatgotische Gentse kunst in het graafschap Vlaanderen ten oosten van de Schelde*" ontdekten we dat niet Jan de Visch heer van Axel was, maar wel Jan van

1 VAN ELSLANDE R., De van Eycks te Gent, in: Ghendtsche Tydinghen, 12de jg., 1983, blz. 155.

2 VAN ELSLANDE R., De Sint-Salvatorskathedraal als inspiratiebron voor van Eyck, in: Brugs Ommeland, 27ste jg., 1987, blz. 175.

3 VAN ELSLANDE R., De vijftiende-eeuwse Gentse kunst in de Vier Ambachten, in: Over den vier Ambachten, Kloosterzande, 1993 blz. 1013-14.

4 WEALE W.H.J. – BROCKWELL M.W., The Van Eycks and Their Art, Londen – New York – Toronto, 1912, blz. 200.

5 HULIN DE LOO G., La fameuse inscription du retable de l'Agneau, in: Revue Archéologique, III, Parijs, 1934, blz. 62-87.

6 WINKLER F., Die streit um Hubert van Eyck, 1934, blz. 285; VANEYCKELBERG, Van Eyck, Documenten II Maaseik, geboorteplaats der van Eycks?, Antwerpen 1981, blz. 9; trachtte ter vergeefs een relatie te vinden tussen deze familie en de Visch van Veurne, dat nabij Broekburg ligt.

Massemen deze titel droeg tussen 1410 en 1420.⁷ De naam Axel in het document van 1413 verwees hoogstwaarschijnlijk naar de verwantschap van Jan de Visch met de adellijke familie van Axel, die een belangrijke rol speelde in het Bourgondische rijk.⁸ Wij wilden deze fout zelf rechtzetten door enerzijds aan te tonen dat de familie van Massemen in het begin van de 15de eeuw in het bezit van Axel kwam. Daar leden van de familie van Massemen niet alleen heren van Axel, maar ook van Pollare waren, trok deze laatste heerlijkheid onze aandacht. Na onze studie over de heren van Axel⁹ leek het ons aangewezen om ook de heren van Pollare nader te belichten. Ons onderzoek werd aangevuld met de opzoekingen die Dirk Van de Perre verrichtte in verband met de heren van Pollare (Gerard van Aa) en de heren van Wedergrate (Jan van Massemen).

1. De familie van (der) Aa, heren van Pollare en van Pollare-Grimbergen

Voor de genealogie van de oudste heren van Pollare verwijzen we naar de studie van M. Cock en D. Van de Perre.¹⁰ De Anderlechtse familie ‘van Aa’, te Brugge in de 14de eeuw als ‘van der Aa’ gekend, wordt voor het eerst als bezitter van Pollare vernoemd in 1154.¹¹ Het gaat om Leo II van Aa (1145-1168), heer van Pollare en Zandbergen. Hij was getrouwd met Mathilde. Hun zoon Walter IV van Aa (1157-1191) nam Gisela van Edingen tot vrouw. De opvolger Walter V van Aa (1215-1236) huwde met Oda van Grimbergen, die na de dood van haar man nog een tweede huwelijk aanging met Siger van Gent. Onder Walter V werden Pollare en Grimbergen onder één huis verenigd.¹² De zoon, Leo IV (1240-

7 VAN ELSLANDE R., De laatgotische Gentse kunst in het graafschap Vlaanderen ten oosten van de Schelde, in: *Het Land van Aalst*, 59ste jg., 2007, nr. 2, blz. 128-130.

8 VAN ELSLANDE R., De edele familie van Axele, de eerste heren van Axel (1085-1350), in: *Nieuwsbrief Heemkundige Vereniging Terneuzen*, nr. 87, sept. 2013, blz. 13-22.

9 VAN ELSLANDE R., De familie van Massemen, heren van Axel in de 14de en de 15de eeuw, in: *Nieuwsbrief HVT*, nr. 78, 2011, blz. 2-24.

10 COCK M. en VAN DE PERRE D., Over molens in Pollare en laten in Outer, in: *Het Land van Aalst*, LIV, 2002, blz. 88-92.

11 Voor de familie ‘van Aa’, zie VAN DER REST A., La Noblesse de Brabant du XIe au XIIIe siècle. I. La famille d’AA (1086-1300), in: *Brabantica*, V/1, Brussel, 1960, blz. 14-46.

12 Grimbergen kende sinds de 13de eeuw een dubbelheerschappij. Er is enerzijds de tak van de heren van Grimbergen-Ninove, voortgesproten uit Gerard III van Grimbergen (1180-1201) en anderzijds de tak, voortgesproten uit diens broer Arnold III van Grimbergen (1180-1211), van wie de dochter Oda huwde met Walter V van Pollare en die de tak Grimbergen-Pollare vormt (VAN DE PERRE D., De heren van Ninove vanaf Gerard III van Grimbergen tot Jan van Namen (1180-1296), in: *Het Land van Aalst*, LIX, 2007, p. 53).

1268) huwde tweemaal, eerst met een Katharina, nadien met Ymaine van Boelare. Via zijn moeder was Leo IV ook in het bezit gekomen van Outer. Deze Leo van (der) Aa, heer van Pollare, bewoonde in die periode (1267) een omwald kasteel te Pollare in de nabijheid van de Dender. Uit zijn huwelijk met Ymaine zijn twee kinderen gekend:

- Gerard I van Aa (1275-1295), die Pollare en Grimbergen erfde en die huwde met Katharina van Gruuthuse.
- Walter VI van Aa (1276-1295), 'van Pollare' genoemd, maar geen heer van Pollare, wel van Outer en Zandbergen, die huwde met Machteld van Welden.

Vanaf Gerard I van Aa tot Boudewijn de Vos, die in het begin van de 15de eeuw als heer van Pollare vernoemd wordt, zijn de genealogen het spoor van de heren van Pollare bijster. Wij menen met onze nieuwe gegevens de ontbrekende link in de genealogie van de 14de-eeuwse heren van Pollare te kunnen invullen.

2. Pollare in het bezit van de familie 'Gruuthuse of van Brugge'

De Pollaarse genealogie sluit aan bij de genealogie van Gruuthuse, die opgesteld werd door Andries Van den Abeele. Deze meent dat Katharina van Brugge (1265/70- ca. 1320), dochter van Gheldolf (ca. 1240- ca. 1300), vrouwe van Pollare werd door haar huwelijk met Gerard van der Aa.¹³ Van den Abeele merkt op dat de gegevens van deze vrouw zeer tegenstrijdig zijn. Via dit huwelijk kwam Pollare en Grimbergen voor enkele decennia in handen van deze Brugse familie.¹⁴

Volgens Van den Abeele is Jan I van der Aa (1290/95-1360), zoon van Katharina van Gruuthuse en Gerard van der Aa, de volgende bezitter van Pollare. Volgens Marc Alcide had Jan nog een broer Gerard (1310-1347), die huwde met Isabella van Leefdaal, maar zonder nakomelingen bleef.¹⁵ Jan I huwde tweemaal, eerst met Katharina van Steelandt, nadien met Margareta van Dudzele († 1364 n.s.).¹⁶ De titel van heer van Pollare werd niet overgedragen op zijn zoon Jan II van der

13 VAN DEN ABEELE A., Het enigma van de genealogie Gruuthuse: veel vragen en enkele antwoorden, in: Vlaamse Stam, nov. 2007, blz. 621-629.

14 BUYLAERT F., Repertorium van de Vlaamse adel (ca.1350-ca.1500), Gent, 2011, lemma's (Van) Brugge, bijgenaamd van Gruuthuse, (Van) Grimbergen, bijgenaamd van Oulter, (Van) Oulter, vergist zich wanneer hij Gruuthuse verbindt met Van Aa via de tak Van Outer (Welden-Ieper), zoals hij eveneens onterecht een verband legt tussen de familie Van Outer-Van Zandbergen en Grimbergen.

15 ALCIDE M., De heren en hun gerecht te Zemst tijdens de middeleeuwen vanaf 1293 (website Marc Alcide)

16 Grafscrift in BETHUNE J.B., Epitaphes et monuments des églises de la Flandre au 16e siècle, Brugge, 1900, blz. 327.

Aa (circa 1335-1400), die huwde met Isabella van Looz en evenmin op zijn kleinzoon Jan III van der Aa (circa 1368-1400), die in 1389 huwde met Agnes van Mortaigne († 1438). Dit wijst erop dat het erfdeel Grimbergen-Gruuthuse aan Jan II toekwam en het erfdeel Pollare naar diens zuster ging, met name Katharina van der Aa, alias van Gruuthuse of van Brugge, die leefde circa 1350 en vermeld wordt als de vrouw van Jan van Axel.¹⁷

3. De families van Axel en van Massemen, heren van Pollare

Door dit huwelijk ging de heerlijkheid Pollare over van het huis van Gruuthuse op het huis van Axel. Na Katarina van Gruuthuse en Jan van Axel werd hun zoon Philips van Axel heer van Pollare.¹⁸ Hij was getrouwd met Agnes van Bouchout. Dit echtpaar was woonachtig in de Kapellepolder (de heerlijkheid Kapelle) nabij Axel.¹⁹ Dit echtpaar stierf kinderloos. Op 11 januari 1354 bezat Philips van Axel de cijns van het goed ten Roden in Zomergem.²⁰

Het volgende document waarin een heer van Pollare vermeld wordt, dateert van 1393. Het betreft Boudin de Vos. Hij verwierf Pollare door zijn huwelijk met Lysbeth van Massemen. Wie waren de ouders van Lysbeth van Massemen?²¹ In de bestaande literatuur wordt ervan uitgegaan dat haar vader een verder niet geïdentificeerde Jan van Massemen is.²² Wij kunnen nieuwe elementen aanbrengen die dit tegenspreken. We weten met zekerheid dat Lysbeth, die overleed in 1425, twee volle broers had, Jan en Philips, van wie ze, omdat zij zonder erfgenamen stierven, de heerlijkheden erfde.²³ Haar broer Philips van

17 GAILLIARD J., *Bruges et le Franc*, Brugge, 1857, dl. I, blz. 70. De auteur weet echter deze personen niet juist te dateren. Jan van Axel is geattesteerd in 1357 (Rijssel, Archives départementales du Nord, reeks B, nr. 1530).

18 WAUTERS A., *Histoire des environs de Bruxelles*, Brussel, 1855-1857, dl. I, blz. 233, dl. II, blz. 129.

19 VAN ELSLANDE R., *Terneuzen ten tijde van de eerste Elisabethsvloed (1404)*, in: *Nieuwsbrief HVT*, nr. 82, 2012, blz. 8-31.

20 Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1353-1354, f° 117.

21 Voor de genealogie van de familie Van Massemen zijn twee handschriften van uitzonderlijk belang, die zeer uitgebreid excerpten brengen uit 14de- en 15de-eeuwse bronnen (grafschriften, obituaria, schepenboeken): Brussel, ARA, Lalaing, nr. 1993 (*Memoires de la maison de Mamines cydevant requéillis par Cornille Gailaert, herault d'armes*) en Gent, Universiteitsbibliotheek, Hs G 5860 I en III. Talrijke details zijn ook te vinden in BALTIAU E., *La famille van Massemen/de Masmimes. Aspects sociaux et matériels de la noblesse flamande, ca. 1350-1450*, in: *Publications du Centre Européen d'études Bourguignonnes (XIV-XVI s.)*, 37, Neuchâtel, 1997, blz. 173-193.

22 Dit doen D'HOOGHE C., *Een bijdrage tot de studie van het stadspatriciaat in de late middeleeuwen. De Brugse familie De Vos in de 14de-15de eeuw*, in: *Castellum*, 6, 1989, nr. 2, blz. 24 en 27, noot 55 en LINDANUS D., *De Teneraemonda*, Antwerpen, 1612, blz. 201. Zij zien in Jan van Massemen, heer van Laerne, de zoon van Jan van Massemen, heer van Kalken, gehuwd met Margareta van Oudenhove.

23 D'HOOGHE C., *Een bijdrage*, blz. 29, noot 65.

Massemen, heer van Zomergem, overleed in 1414. Hij was gehuwd met Beatrice de Maerscalc (of van Blaesvelt) († 1433). Haar andere broer Jan van Massemen, heer van Laarne en Axel, overleed in 1422. Hij was gehuwd met Maria van Wedergrate, vrouwe van Meerbeke, Denderwindeke, Neigem en Appelterre († 1445).²⁴ Op basis van een Meerbeekse oorkonde uit 1412 kennen we met zekerheid de naam van de vader van deze broer: *Johannes, dominus de Axele et de Larne, filius domini Gerardi de Raseghem, domini de Massimine*.²⁵ Een Gerard (II) van Ressegem, heer van Massemen, wordt inderdaad in de jaren 1350-1370 enkele malen geattesteerd met zijn echtgenote Margareta van Axel, zodat we deze Gerard met grote waarschijnlijkheid als zijn vader mogen aanwijzen.²⁶ Verder weten we dat Philips van Massemen, heer van Zomergem, de oom was van de kinderen van Jan van Massemen, heer van Kalken, die in 1398 overleed.²⁷ Deze kinderen kwamen voort uit zijn huwelijk met Margareta van Oudenhove († 1417), die na zijn dood hertrouwde met Gwijde van Gistel. Dit leidt tot de veronderstelling dat de genoemde Jan van Massemen, heer van Kalken, een halfbroer van Philips, Jan en Lysbette was. Wat tot de conclusie leidt dat Gerard II van Ressegem tweemaal gehuwd is en in beide huwelijken kinderen had.²⁸ Het eerste huwelijk ging hij aan met een vrouw wiens naam ons onbekend is, en die de moeder is van Jan van Massemen, heer van Kalken en van Gerard III van Ressegem, heer van Massemen en Beerlegem († 1390), gehuwd met Katharina van Maldegem († ca. 1412) en vermoedelijk ook van Ghijsbrecht van Massemen († 1402).

De vraag is dan hoe Lysbeth van Massemen Pollare verwierf. Ongetwijfeld gebeurde dit langs moederszijde. De kwartierstaten op de grafmonumenten van Philips van Massemen, heer van Zomergem en van Boudin I de Vos en zijn vrouw Lysbeth van Massemen geven, alhoewel niet eenduidig, aanwijzingen over hun grootouders (bijlage

24 VAN DE PERRE D. en VAN HAUWE R., *Geschiedenis van Denderwindeke. II. De middeleeuwse heren*, in: *Het Land van Aalst*, 44, 1992, blz. 37-39.

25 VAN DE PERRE D., *De Ninooftse abt Jan van den Nockerstock (1391-1426) en de plaatsing van de relieken van Sint-Berlendis in een nieuw schrijn te Meerbeke (1412)*, in: *Het Land van Aalst*, 55, 2003, blz. 305 (met tekstuitgave van de oorkonde).

26 VAN ELSLANDE R., *De familie van Massemen, heren van Axel in de 14de en de 15de eeuw*, in: *Nieuwsbrief HVT*, nr. 78, 2011, blz. 8-9.

27 Brussel, ARA, Lalaing, nr. 1993, f° 11; BALTHIAU, *La famille van Massemen*, blz. 181, noot 65.

28 De veronderstelling van een tweede huwelijk is door VAN ELSLANDE R., *De familie van Massemen*, geponeerd. Hij ziet als eerste echtgenoot mogelijk Margaretha van Kalken en als tweede Margareta van Axel. BALTHIAU, *La famille de Massemen*, p. 181, noot 65 bevestigt impliciet dat Jan van Massemen, heer van Kalken, en Jan van Massemen, heer van Laarne en Axel, broers zijn door het feit dat hij laatstgenoemde Jan de oom noemt van Lodewijk, de zoon van eerstgenoemde Jan.

2) De grootvader langs moederszijde van Philips en Lysbeth komt volgens de wapenschilden uit het huis van Axel en de grootmoeder is duidelijk een Van der Aa-Gruuthuse. Met de identificatie van het wapenschild van de grootmoeder langs vaderszijde geeft Gailliard duidelijk moeilijkheden. Hij noemt bij de kwartierstaat van Philips een schild met een kruis, dat hij moeilijk kan identificeren, maar dat, zo vermoeden wij, dat van Maldegem is.²⁹ We kennen dus met grote waarschijnlijkheid de grootouders: langs vaderszijde Gerard I van Ressegem, overleden in 1338, en Elisabeth van Maldegem, overleden in 1326³⁰ en langs moederszijde Jan van Axel (laatste vermelding in 1357) en Katharina van Gruuthuse (geen sterfdatum gekend).

We gaan ervan uit dat Philips van Axel, heer van Pollare, een broer was van Margareta van Axel en dat de heerlijkheid Pollare bij zijn dood overging op zijn zuster Margareta, van wie de dochter Lysbeth van Massemen de heerlijkheid erfde. Door haar huwelijk met Boudin de Vos kwam Pollare dan in handen van dit Brugs geslacht.

4. Leden van de Brugge familie de Vos, heren van Pollare

a. Boudin I

We hebben reeds vermeld dat Boudin de Vos in 1393 genoemd werd als heer van Pollare.³¹ Boudin I de Vos was de oudste zoon van Boudin de Vos en Beatrijs van Ackere. Daar zijn ouders in 1350 huwden mogen we Boudins geboortedatum kort nadien plaatsen. In 1380 was Boudin de Vos reeds getrouwd met Lysbeth van Massemen.³² Waarschijnlijk trad dit echtpaar omstreeks 1370-75 in het huwelijksbootje.³³

Deze echtelingen hadden vier kinderen. De traditie werd verder gezet en de oudste werd Boudin genoemd. Deze Boudin II werd waarschijnlijk geboren omstreeks 1375. Hun dochter Anne de Vos trad

29 De interpretatie van de geciteerde kwartierstaten is geen eenvoudige opdracht. Enerzijds is de identificatie van een wapenschild een interpretatie van de wapenheraut. Anderzijds kan het dat een auteur een kwartierstaat vooropstelt naar zijn (al dan niet) correcte kennis van de stamboom van de overledene. Dit doet o.m. LINDANUS, *De Teneraemonda*, blz. 201-202 met de kwartierstaten van Boudin de Vos en Lysbeth van Massemen.

30 BETHUNE, *Epitaphes*, blz. 23 geeft het grafschrift en noteert de datum 1326 voor het overlijden van Gerard van Ressegem. In onze bron staat voor hetzelfde grafschrift de datum 1338 (Brussel, ARA, Lalaing, nr 1993, f° 1). We geven aan die datum de voorkeur.

31 Brugge, Rijksarchief, Oorkonden, Blauwe Nrs. 4139 en 6313; de registratie voor de kartaizerinnen gebeurde pas op 15 oktober 1423; *Ibidem*, Oud Kerkarchief, nr. 341, Charterbouc van de Saertreusinnen, f.197-198.

32 Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief nr. 341, Chartreuse van de Saertreusinnen, f° 71.

33 D'HOOGHE C., *Een bijdrage*, blz. 9.

in 1411 toe in het Kartuizerklooster St.-Anna-ter-Woestijnen te St.-Andries-Brugge, waar ze in 1416 overleed.³⁴ Hun zoon Willem de Vos overleed kort nadien.³⁵ Hun dochter Margaretha de Vos die huwde met Gwijde van Gistel, werd vrouw van Axel (zie verder).

In 1380 deed de graaf Lodewijk van Male een beroep op Boudin de Vos om ten strijde te trekken tegen Gent, Ieper en Kortrijk in de slag te Woumen. Voor zijn moedig gedrag op het slagveld werd hij geridderd. Het duurde tot 1385 alvorens de vrede kwam in het land en voordien deed de vorst talrijke keren beroep op zijn ridder om voor hem ten strijde te trekken.³⁶ Daarop tot aan zijn dood legde hij zich vooral toe op de Brugse politiek. Tussen 1385 en 1403 was hij herhaaldelijk hoofdman van het O.-L.-Vrouwzestendeel, burgemeester van Raden (1390, 1400) en van de Corpse (1401, 1405-6). Als Brugs afgezand vertegenwoordigde hij de Gezellestad te Gent in 1396, bij hertog Filips de Stoute in 1397, te Oudenburg in 1408 en zelfs te Parijs. Tenslotte werd hij in tussen 1407³⁷ en 1411³⁸ burgemeester van de stad Brugge.

Door de voorbijtrekkende plunderende Gentenaren verliet het echtpaar de Vos - van Massemen voorgoed hun erf "*Ser Boudewijnsburg*" te Assebroek³⁹ en vestigden zich aan de Brugse Garenmarkt op het Zuidproosse. Op dit goed (ca. 20 a.) lieten ze een steen optrekken.⁴⁰ In 1390 werd hun woning te Assebroek door de Gentenaars geplunderd en totaal verwoest.⁴¹

Het was niet het enige goed dat het echtpaar in het Brugse bezat: zij waren eigenaar van een groot huis in de Brugse St.-Jansstraat, drie erven in de Louis van Caesselstraat te Brugge, binnen de paallanden van Brugge bezaten zij een grond buiten de Gentpoort naast de heerweg, verder nog het goed, Boenecourt, een aantal huizen te St.-Andries-Brugge, een land in St.-Pieters-op-de-Dijk te Meetkerke en een meers te Oostkamp.

34 Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief nr. 341, Chartreuse van de Saertreusinnen, f° 183.

35 GAILLIARD J., Bruges et le Franc, dl. II, blz. 357.

36 SCHOUTEET A., Regesten op de oorkonden van het stadsbestuur van Brugge, Brussel, 1973-1982, dl. III, nr. 732, 734, 736, 738.

37 KEVYN DE LETTENHOVE M. Histoire de Flandre, Brugge, 1874, dl. III, blz. 77.

38 GILLIODTS-VAN SEVEREN L., Inventaire des Archives de la Ville de Bruges. Inventaire des Chartres. Première série. Treizième au seizième siècle, Brugge 1873, II, 343, 384; 1875, III, blz. 394, 397, 441, 461, 519, 539; 1876, IV, blz. 57-58, 115.

39 Dit goed van 40 gemeten, 1 line en 10 roeden had hij geërfd van zijn vader Boudin de Oude; SABBE J., Het ontstaan van het leenhof "*Sheer Boudewijnsburg*" en de Brugse poortfamilie de Vos, in: Société d'Emulation de Bruges, CV, 1968, blz. 217.

40 Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief nr. 341, Charterbouc van de Saertreusinnen, f. 182.

41 GAILLIARD J., Bruges et le Franc., dl. II, blz. 350.

Daarnaast bezat hij nog goederen nabij Aardenburg, te Oudenburg, te Cadzand en talrijke renten die bezit waren op goederen gelegen in het Brugse⁴². We mogen zeker de gronden gelegen in de Brugse Polder te Saeftinghe niet vergeten te vermelden.

Boudewijn I de Vos is één van de bedijkers geweest van de “*Brugse polder*”.⁴³ De Brugse polder behoorde tot de gronden die de graaf van Vlaanderen vanaf 1277 verkocht had aan het Kapittel van de O.-L.-Vrouw te Kortrijk. In 1348 gaf dit kapittel de oostpolder van Saeftinghe in eeuwige cijns aan de Bruggeling Pieter Kerstymen en zijn Brugse vennoten tegen 6 schellingen per gemet. Zij moesten instaan voor de bedijking en de verdeling van de bebouwbare gronden onder de boeren. Als vergoeding ontvingen deze bedijkers een belasting op de rijke oogsten.⁴⁴

Tussen de leden van de familie de Vos en de van Massemen was er een sterke familiale band. Op 18 november 1402 erkende Walrave, heer van Massemen, een schuld van 24 nobelen aan ridder Boudin de Vos, heer van Pollare.⁴⁵

Op 19 oktober 1406 leende Boudin de Vos, heer van Pollare, 60 lb. gr. aan Ogier van Massemen, bastaardzoon van Ghiselbrecht van Massemen.⁴⁶ Daarbij kon ook zijn schoonfamilie financieel beroep doen op deze heer van Pollare. Op 28 mei 1410 bevestigden Walrave, heer van Massemen en van Beerlegem, en zijn zoon, Robrecht van Massemen, heer van Hemelveerdegem (en de latere Gulden Vliesridder) een schuld van 40 lb. gr. tourn. aan deze Bruggeling. Hij beloofde dat ze deze schuld zonder enig uitstel zou terug betalen en dit samen met de daaruit vloeiende kosten.⁴⁷ In 1409 liet hij Pollare opnemen als leen van de Oudburg te Gent.

In 1411 schonk het echtpaar de Vos - van Massemen 360 gemeten land in het Land van Saeftinghe, gelegen in de Brugse polder aan het hoger vermeld Kartuizerklooster St.-Anna-ter-Woestijnen te St.-Andries-Brugge. Boudins zusters Maria en Johanna en zijn dochter Anna waren toen reeds binnengetreden in dit klooster (bijlage 1). Als getuigen bij deze schenking traden de broers van Lysbeth op, nl.

42 D'HOOGHE, Een bijdrage, blz. 11-14.

43 Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief, nr. 341, Charterbouc van de Saertreusinnen, f. 194.

44 MUSSELY C. – MOLITOR E., *Cartulaire de l'ancienne église collegiale de Notre Dame à Courtrai 1880*, blz. 211, 215, 230, 232; GOTTSCHALK E., *De Vier Ambachten en het Land van Saeftinge in de Middeleeuwen. Een historisch-geografisch onderzoek betreffende Oost-Zeeuws-Vlaanderen, Assen, 1984*, blz. 188, 193, 194, 274, 383

45 Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1402-1403, f. 13v°.

46 Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1406-1407, f. 4.

47 Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1409-1410, f. 62v°.

Jan van Massemen, heer van Axel, Philips van Massemen, heer van Zomergem en de broers van Boudin, nl. meester Jacob en Lodewijk de Vos. Daar een deel van de opbrengst van deze gronden ten voordele waren van de kanunniken van Kortrijk en van de hertog Jan zonder Vrees moest deze schenking geamortiseerd worden door deze vorst.⁴⁸ Aan dit klooster legerde het echtpaar de Vos-van Massemen hun woning aan de Garenmarkt om het na hun dood tot een refugehuis voor dit klooster in Brugge om te vormen.⁴⁹ Op 30 augustus 1416 schonk het echtpaar nog een huis aan deze religieuze instelling, gelegen aan de Brugse Garenmarkt en palende aan hun eigen woning. Als voorwaarden stelden de schenkers dat de huurders het huis mochten blijven bewonen tot aan hun dood. Deze schenkingen stonden duidelijk in verband met het oprichten van de sepulture van het echtpaar in het klooster. Deze echtelingen hadden hun familiegraf in de kartuizerkerk gekozen naast dat van Boudins ouders en zijn broer Roeland.⁵⁰ Boudin de Vos stierf op 4 januari 1424 (n.s.) en zijn vrouw Lysbeth van Massemen op 27 februari 1425 of 1428 (n.s.) (bijlage 2).

b. Boudin II

Na de dood van Lysbeth van Massemen ging de heerlijkheid Pollare over op haar zoon Boudin II de Vos. Deze beslissing werd genomen in een akte van 13 september 1420, waarin gesteld werd dat de broer van Lysbeth, nl. Jan van Massemen, heer van Axel en Laarne, de heerlijkheid Axel aan zijn nicht Margaretha de Vos schonk ter gelegenheid van haar huwelijk met Gewijde van Gistel. Jan van Massemen en zijn vrouw Maria van Wedergrate bleven tot aan hun dood het vruchtgebruik van Axel behouden.⁵¹ Het schenkingsdocument vermeldt verder dat na de dood van dit echtpaar het vruchtgebruik van deze heerlijkheid zal overgaan naar Lysbeth van Massemen, zus van Jan en vrouw van Boudewijn I de Vos, indien deze het echtpaar overleefde, wat niet het geval was. Ter compensatie werd de heerlijkheid Laarne gelegateerd aan Boudewijn II de Vos, heer van Zomergem en Lovendegem, broer van Margaretha (bijlage 3).

48 Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief nr. 341, Cartularium van de Karthuizerinnen buiten Brugge, f. 194.

49 Brugge, Rijksarchief, Proosdij St.-Donaas Brugge, Wettelijke Passeringen, nr. 1232, f. 22.

50 Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief nr. 341, Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief, nr. 341, Cartularium van de Karthuizerinnen buiten Brugge, f. 183v°.

51 Voor Jan van Massemen en Maria van Wedergrate, zie VAN DE PÉRRE D. en VAN HAUWE R., Geschiedenis van Denderwindeke II, in: Het Land van Aalst, 44, 1992, blz. 37-39

De werkgroep Geschiedenis van Lovendegem vermeldt dat Boudin II De Vos in 1402 in het huwelijk trad met Magriet van Lovendegem.⁵² Dit huwelijk moet veel vroeger tot stand zijn gekomen. Hun dochter Anna wachtte tot in 1411 om binnen te treden in het Kartuizerklooster van St.-Anna-ter-Woestijne. Om te mogen binnen treden moet men 14 jaar zijn. We mogen aannemen dat ze het levenslicht zag omstreeks 1396⁵³, waardoor het huwelijk van haar ouders omstreeks 1395 mag geplaatst worden. Magriet Van Lovendegem was de dochter van Roeland, heer van Lovendegem, en Magriet van Praet, gezegd sLangen (de Lange). Kort na hun huwelijk werd reeds hun eerste dochter Anna geboren, de latere kartuizerin die in 1471 in het Brugs klooster van St.-Anna-ter-Woestijne overleed.

Na de dood van Roeland van Lovendegem werd Boudin II de Vos door zijn huwelijk heer van Lovendegem. In deze hoedanigheid werd hij al in 1411 vermeld (bijlage 1). Uit de erfenis van zijn oom Philips van Massemen, die in 1414 overleed, erfde hij de heerlijkheid Zomergem.⁵⁴ In de hoger vermelde akte van 13 september 1420, waarbij bepaald wordt dat hij de heerlijkheden Laarne en Pollare zou erven, is hij reeds heer van Lovendegem en Zomergem. Zijn vrouw overleed op 8 maart 1424 en werd begraven in de kerk van het Brugse Klooster van St.-Anna-ter-Woestijne, waar naast Anna ook haar dochter Kathelijne als non was binnengetreten.⁵⁵ Door het huwelijk van Maria van Wedergrate, weduwe van Jan van Massemen, met Daneel van de Weerde, zag deze in 1426 af van het vruchtgebruik van Laarne en in 1428 van de goederen die ze er van bezat ten voordele van Boudin, waardoor hij naast Pollare, Lovendegem en Zomergem nu ook Laarne ten volle in bezit nam.⁵⁶ Boudin II de Vos overleed op 3 juli 1432 en werd bijgezet bij zijn vrouw (bijlage 4).

Het bezit van Boudin II de Vos was aanzienlijk. Naast de heerlijkheden uit de eigen familie zoals Pollare, Laarne en Zomergem bezat hij door zijn huwelijk Lovendegem, den Broucke en de Rymersch. Daarnaast kennen we door het huwelijkscontract van zijn dochter Margriete met Joos van Leffinge, gesloten op 20 oktober 1427, enkele goederen uit het bezit van Boudin II: een leen van 14 gemeten in

52 http://www.lovendegem.be/lovendegem/print.cfm?edit_id=237

53 Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief nr. 341, Chartreuse van de Saertreusinnen, f° 129. Haar zuster Kateline werd reeds in 1416 vermeld als kartuizerin in hetzelfde klooster.

54 Gent, Stadsarchief, Staten van goed 1431-1432, f° 77.

55 Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief nr. 341, Chartreuse van de Saertreusinnen, f° 183v°.

56 DE POTTER F. – BROECKAERT J., Geschiedenis van de Gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, 4de reeks, dl. II, Gent, 1884, blz. 10, noot 1.

Schoondijke, een leen van 13 gemeten 54 roeden in de St.-Elooi parochie te Oostburg, een leen van 7 gemeten 2 linen 88 roeden in Zuienkerke en zes lenen te Cadzand. Daarnaast bezat hij o.m. 22 gemeten in de St.-Cathelijne parochie te Zevencote. Over Boudins renten weten we enkel dat 400 lb. voorzag voor Gerard, 300 lb. voor Magriete en 200 lb. voor Lysbeth⁵⁷. Daarnaast was tevens een rentebezetting bestemd voor het uitdelen van 39 provenden elke zondag in de H.-Geestkapel van de Gentse St.-Michielskerk⁵⁸ en renten voor stichtingsmissen in dezelfde kerk.⁵⁹

c. Boudin III en Jan

Boudin II had meerdere kinderen. Naast de hoger vermelde dochters Anna en Kathelijne, die intraden in het Brugs Klooster St.-Anna-ter-Woestijne, vermelden we de oudste zoon ridder Boudin III, heer van Pollare, Zomergem en Lovendegem. Deze huwde met Jacqueline van Gysperre. De heerlijkheid Pollare ruilde Boudin III op 28 juli 1432 met zijn broer jonkheer Jan voor Laarne (bijlage 5). Jan de Vos werd hierdoor de volgende heer van Pollare. Bij deze transactie was hun broer jonkheer Gerard nog minderjarig. Boudin II de Vos had verder nog twee dochters Margriete die huwde met Joos van Leffinge⁶⁰ en Lysbeth die trouwde met Joris van der Moere.⁶¹ Op 1 april 1456 ondertekent Jan de Vos nog twee oorkonden als heer van Pollare. Hij overleed tussen 1461 en 1466 en was tweemaal gehuwd, eerst met Jacoba van Maldegem, nadien met Maria van Dadizele.

5. Pierre de Goux verwerft Pollare

Op 28 april 1458 had Jan de Vos een betwisting met Pierre de Goux, raadsheer van Filips de Schone en later kanselier van Bourgondië over de molen van Pollare.⁶² De Goux verwierf op 28 januari 1458 de dorpen Denderwindeke, Neigem en Appelterre uit het patrimonium van Maria van Wedergraete. In 1465 kreeg hij Meerbeke in leen van de hertog van Bourgondië. In 1468 was hij al in het bezit van Pollare,

57 Gent, Stadsarchief; Staten van Goed, 1424-1425, f° 141 v°.

58 DE POTTER F., Gent, van den oudsten tijd tot heden Geschiedkundige beschrijving der stad, in: Geschiedenis van de Gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Gent, 1889, dl. VII, blz. 491.

59 BLOMMAERT Ph. e.a., Graf- en Gedenkschriften der Provincie Oost-Vlaanderen, 1ste serie, Parochiekerken, dl. II, Gent, 1865, dl. I, blz. 257-258.

60 Gent, Stadsarchief; Staten van Goed, 1424-1425, f° 189 v°.

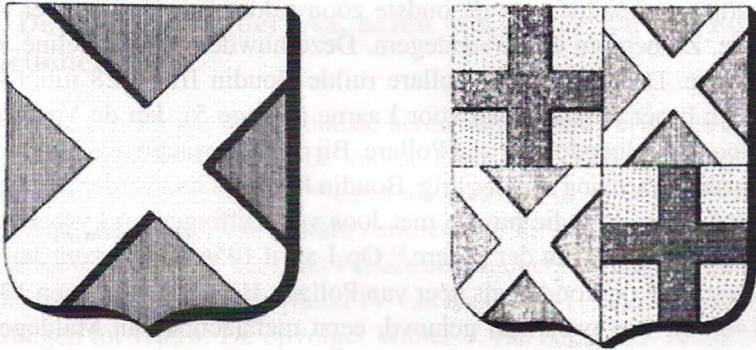
61 Gent, Rijksuniversiteit, Bibliotheek, Handschriftenzaal, Hs. nr. 3.669.

62 D'HOOGHE C., Een bijdrage., blz. 33, 70-78.

blijkens het 'terrier' dat hij toen liet opstellen, waarin al de dorpen uit het patrimonium van Wedergrate beschreven worden.⁶³ Hij heeft dus Pollare verworven tussen 1458 en 1468. In 1460-1461 heeft inderdaad Jan de Vos Pollare aan Pierre de Goux verkocht.⁶⁴

Door Willem de Goux, zoon van Pierre, werd in 1487 het 'Land van Wedergrate' opgericht met één centrale schepensbank, een Land waarvan Pollare, samen met Denderwindeke, Appelterre en Neigem, deel uitmaakte.

6. Overzicht van de belangrijkste wapenschilden

Links: Wapen van Aa (Pollare-Grimbergen), gedragen door Gerard van der Aa en Jan I van der Aa-Gruuthuse: schuinkruis van zilver in een veld van keel.

Rechts: Wapen Gruuthuse-Grimbergen, gedragen door Jan II van der Aa, heer van Gruuthuse: gevierendeeld met 1/4 van Aa en 2/3 Gruuthuse met kruis van sabel in een veld van goud. Ook verdeling 1/4 Gruuthuse; 2/3 van Aa komt voor.

63 Kortrijk, Rijksarchief, Ploto, nr. 378 en VAN DE PERRE en VAN HAUWE, o.c., blz. 37-49. In dit laatste werk (blz. 48) wordt het 'terrier' verkeerdelijk in 1482 gedateerd.

64 BUYLAERT F., Repertorium van de Vlaamse adel, p. 283.

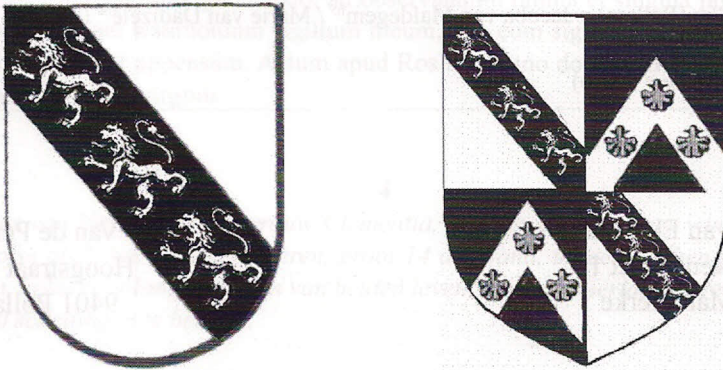

Links: Wapen van Axel, gedragen door Philips van Axel: keper van keel in een veld van goud.

Midden: Wapen van Massemen: leeuw van goud, getongd, in een veld van azuur.

Rechts: Wapen van Maldegem: kruis van keel in een veld van goud en langs de binnenzoom 12 eendjes (drie per kwartier).

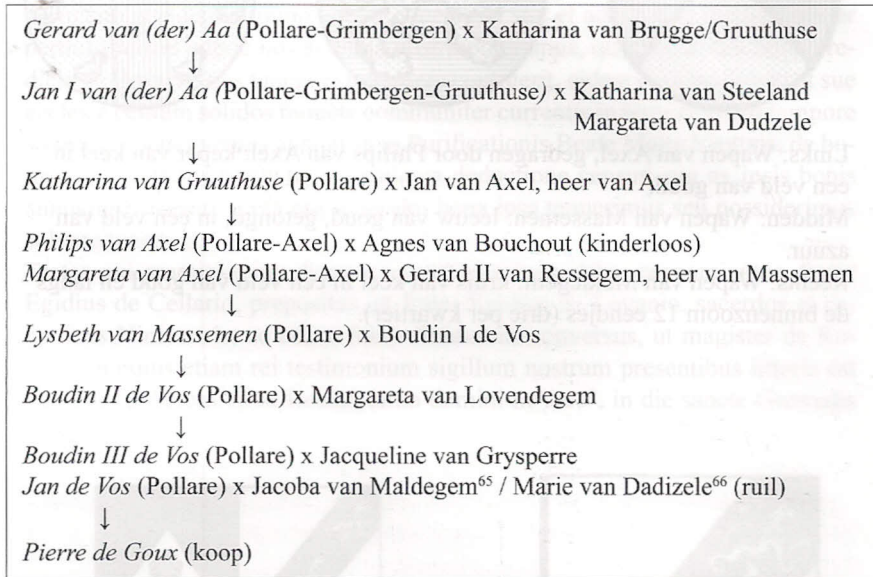
Links: Wapen van Boudin I de Vos: schuinbalk van sable met 3 gouden leeuwen op een veld van zilver.

Rechts: Wapen van Boudin II de Vos: gevierendeeld 1/4 de Vos en 2/3 Lovendegem met een keper van zilver met drie schelpen van keel op een veld van sable (Jan de Vos droeg een gebroken vorm van dit wapen).

(bronnen: Wapenboek van Gelre: www.heraldique-europeenne.org/Armoriaux/Gelre/F73r.htm; J.M. VAN DEN EECKHOUT (ed.), Wapenboek De Coninck, Sint-Niklaas, 2004; IDEM (ed.), Le grand armorial équestre de la Toison d'or. L'armorial de Flandre, s.l., 1996)

Besluit

Uit de hoger vermelde gegevens kunnen we volgende lijst van heren en vrouwen van Pollare tussen 1300 en 1461 reconstrueren. Uiteraard blijft dergelijke stamboom een hypothetisch gegeven.

Rudy van Elslande
Zandekensstraat 15
9030 Mariakerke

Dirk Van de Perre
Hoogstraat 23
9401 Pollare

65 DE BROUWERE J., Geschiedenis van Pollare, in: Het Land van Aalst, 25, 1973, blz. 37.

66 DE KEYSER R., Het jaargetijde van Jan van Dadizele te Oostkerke, Rumbeke, 1968, blz. 92.

Bijlage 1: Boudewijn de Vos en Elisabeth van Massemen doen een schenking aan de Kartuiserinnen buiten Brugge, 15 januari 1411 (n.s.)

Wy, Boudin de Vos, heere van Pollare, ende Lisbette van Massemine, vrouwe van Pollare, zyn wettelike wyf ende gheselnede, doen te weten allen lieden dat also wel ute goeder devotien ende jonsteliker minne in Gode die wy hebben in den religieusen staet van den cloostre ende covente van den Saertreusinnen buten Brughe, daer wy onse sepulture ghenomen ende ghecozen hebben als omme de jongste minne ende vriendscepe die wt hebben in vrouwe Marie ende vrouwe Jehanen Svos, onze zustren, ende in Annen, onser gheminder dochter, alle drie nonnen ende begheven int voors(eide) clooster ende int ghelike in Annen ons zoens dochter nu ten tiden wonende int voors(eide) clooster, ende die wy in meeninghen hebben der in te beghevene alst point ende tydt wesen sal... in desen tiden, sclooters ende convents bouf voors(eide) thaerlieder vryen eghendomme ende over haerliede'r vry eghine goed alle de erve die wy nu ten tiden hebben licghende in Chaefthinghen in den Bruxschen polre, ghedraghende hondert ende twintich bunre lands, de welke maken drie hondert ende tsestich ghemeten lands al lettel meer of min, daer of de hondert negene ende tachtich ghemeten ende een half ghemet lands jaerlix ghelden den canoencjen van Curtricke, elc ghemet zesse scellinghen paris, ende de zesse ende tseventich ghemeten lands vive ende twintich roeden ghelden jaerlix onsen gheduchten heere den Grave van Vlaanderen elc ghemet achtienne penninghen paris, ende dander hondert vier ghemeten ene line vive ende twintich roeden es vrye quite erve ende zonder scult, twelke coors(eide) land licghende ter voors(eide) stede ende ghelast inder manieren dat boven ghescreven staet....;

Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief nr. 341, Cartularium van de Karthuizerinnen buiten Brugge, f. 129-129v^o.⁶⁷

Bijlage 2. Graftschriften van Boudin de Vos en Elisabeth van Massemen in de kartuizerkerk (1) en de abdij Eeckhoute te Brugge (2) en van Philips van Massemen en Beatrix van Blaesvelt in de parochiekerk te Zomergem (3)

1

Op de zuutzijde van de voorzeide sepulture, eenen b.z. met albaester beelden, daer staet op geschreven:

Hic jacet Balduinus Vos, dnus de Pollare, miles, qui obiit 1423, die 4 mensis januarii; et dna Elisabeth de Masseme, dna de Axella, Pollare et de Laerne, uxor quondam dni Balduini Vos, quae obiit 1424⁶⁸, penultima die mensis februarii; et soror Anna Vos, fa dicti dni Banduini et dnae Elisabeth, quae obiit 1415, die 30 mensis januarii; et Guillelmus Vos, fs dicti Balduini et dnae Elisabeth, qui obiit 1407, die ja mensis augusti; orate pro eo.

Daer zyn 4 figuren op: den heere, de vraue, den seune en de dochter religieuse daer boven.

⁶⁷ Tekst gepubliceerd in D'HOOGHE, Een bijdrage., blz. 38-40.

⁶⁸ In het Lalainghandschrift staat als sterfdatum 1427, dit is in onze jaerstijl 1428 (Brussel, ARÅ, Lalaing, nr. 1993, f° 4).

Ende daer staet op haerl. Quartieren. Eerst, op zijn zijde: Vos (met drij leeuwen in bende); van Ackere, Calckere (met die voghels); Schinclaers (met die lelien ende den arent au canton).

Ende zij stelt: Masseme, Axele ofte Veurhoutte, Mortaigne of Gruuthuse.

Uit: BETHUNE J.B, Epitaphes et monuments des églises de la Flandre au 16me siècle, Brugge, 1900, blz. 306.

2

Item te Brugghe in d'abdie te Eeckhoutte int cappitle es ene zeere triomphante ende costelijcke ghelasvenstre daer in gheconterfeyt staet mer Bauduwijn de Vos, heere van Pollare voors. met vrouwe Elijsabet van Mamines ende haerlieder twee suenen ende drie dochters, ende daer staen haerlieder quartieren van elc viere te wetene van mer Bauduwijn voors.: de Vos, dat iie es Calkere, dat iiie es van Ackere ende dat iiiie Schinclaers, ende vrouwe Elijsabeth van Mamines zijn wijf stelt voor haer vier quartieren: eerst Mamines, dat iie Assche, dat iiie Axele, ende dat iiiie Gruuthuse.

Brussel, Algemeen Rijksarchief, Lalaing, nr. 1993, f° 4 (Memoires de la famille de Mamines).

3

Hier licht mijnheer Philips van Masseme, heere van Somerghem, die starf 1414, Ste Nicasius dach; ende frau Beatrix van Blaesvelt, frau van Somerghem, die starf 1432, den 27 maerte; ende Lodewick van Masseme, haerlieder beede kindt.

Ende rondomme haerlieder wapens. Te hoofte, te wetene, Masseme ende Axele. Ende dan op de rechter zijde van mijnheere staet: Masseme, eene schilt met een cruce (maer of Gruuthuse, Mortaigne of Nevele es, en can men niet weten), Axele ende Gruuthuse ghecarteert met Gramsberghe. Te voeten staet van mevrouwe weghe, eerst Blaesvelt (d'argent à trois tencques de sable wat in bende), Vlaenderen (d'argent au canton de Flandres), een wapen met eenen leeu, Maldeghem, Blaesvelt ende een wapen met drij helmen. Ende dit zijn al groote schilden rondomme in steenen ghehauwen. Mijnheere brack zijn waepene met Axele; den timbre met den bijtende visch.

Uit BETHUNE, J.B., Epitaphes et monuments des églises de la Flandre, p. 7.

Bijlage 3. Schenkingen ter gelegenheid van het huwelijk van Margriet de Vos met Gwijde van Gistel, 13 september 1420.

Kenlic zij etc. dat een huwelic besproken ende ghemaect es bi alsoe dat wesen mach na de rechte van der Helegher Kercken tusschen mijn her Ghuye van Ghistele, heere van Wachal, and een zijde, ende joncvrouwe Mergrieten, de dochtere van minen heere Boudinne den Vos, heere van Pollaer, ende van vrouwe Lisbetten van Massemine, zine gheselmede, vrouwe van Pollaer, an dandre zijde, in alsulker ordenachen, vormen ende menieren als hier naer verclaerst staet ende vollecht. Eerst gheven mer Boudin de Vos ende vrouwe

Lysbette, zine gheselnede, heere ende vrouwe van Pollaer vorseit, in rechten huwelic goede joncvrouwe Mergrieten, haerlieder dochter, met mer Ghuye van Ghistele vors. hondert ende tachtich ghemete lands gheleghen in den poldre van Brugghe in tSaeftinghen metter renten diere uuygaet, houdende in eenen Leene van onsen gheduchten heere ende prinche den Grave van Vlaendren, resorterende te sinen casteele te Ghend, stappans vrome heffende, ende daer toe sullen zij joncvrouwe Mergrieten, haerlieder doctre, doen bi heere ende wette daert behoert. Item heeft mijn heere Jan van Massemine, heer'e van Axele ende van Laerne ghegheven ende gheeft in rechten huwelic goede joncvrouwe Mergrieten dVos vorseit, ziere nichten, daer hij hoem af es, bi ottroye, wille ende consente van vrouwe Lisbetten van Massemin, vrouwe van Pollaer, ziere zuster, als houdste baerblikenste hoer van hem up dat sijns ghebrake, bi wille ende consente van mer Boudine de Vos, heere van Pollaer, haren man ende vooght, ende voert bi ottroye, wille ende consente van mer Boudinne den Vos, heere van Zomerghen en van Lovendeghem, zone ende houdste baerblikenste hoer van mer boidinne den Vos ende vrouwe Lisbetten van Massemine, ziere gheselnede, heere ende vrouwe van Pollaer, zine vadre ende moedere, ende sijns selves man wesende, dheerscap van Axele met allen sinen toebehoerten in Leene, erven, renten, haven en catteylen, scoutheetdom, clerxscip, maelrien, zwaenrien, visscherien, ende met allen den signourien, eerlicheden, rechten ende vrijheden der toe behorende, nieuts ute ghesteken noch ghesondert, ghelijc ende in al der manieren dat mijn vors. Heere van Axele ende van Laerne ende sine vorderen ghehouden ende ghemeyntenert hebben tote den daghe van heden, houdende van onsen gheduchten heere ende princhen den Grave van Vlaendren, resorterende te sinen casteele te Ghendt, omme joncvrouwe Mergrieten sVos met mer Ghuye van Gistele vors. Tvernoemd eerscip met allen sine toebehoerten alste vorseit es te aenveerdene, te hebbene, te behoudene ende paysivelic te ghebrukene als haer vrij proper huwelic goed ter doot van mer Janne van Massemine, heere van Axele ende van Laerne vors., altoes behouden dien eist dat vrouwe Marie van Wedergrate, vrouwe van Axele ende van Laerne, gheselnede mer Jan van Massemine, heere van Axele ende Laerne, ghebijdt de doot van mer Janne, haren man vors., dat soa n tvors eerscip van Axele behouden sal haer recht van belevinghen alsoet behoert ende costume ende recht ghedraeght. Ende waert dat vrouwe Lisbette van Massemine, vrouwe van Pollaer, ghebede de doot van mer Jan van Massemine, heere van Axele ende van Laerne, haeren broedere, so soude so dan hebben theerscip van Axele vors., daer af vrouwe bliven ende alle bladinghen ende baten der af behouden haer leven lanc altoes behouden der bilevinghen van mer vrouwen van Axele vors. Ende ter doet van vrouwe Lisbetten van Massemine, vrouwe van Pollaer, de zuveringhe vanden bladinghen die soa n tvors. Eerscip heffen soude, gheel in baten commende joncvrouwe Mergrieten sVos, harer dochter, met mer Ghuye van Ghistele vornoemt. Ende int ghelike de zuveringhe vanden bilevinghen van met vrouwen van Axele up dat zo langhere leefde dan min vrouwe van Pollaer, joncvrouwe Mergrieten met mer Ghuye vorseit in baten commende

alsoet behoert, ende dan joncfrauwe Mergrieten sVos met mer Ghuye van Ghistele vors. tvorseide eerscip met allen sinen toebehoerten alsoet boven ghescreven staet, vrij ende zuver te hebbene ende te behoudene theeuweliken daghen, al dit sonder eeneghe calaenge of wedersegghende van yement. Ende omme dat mer Boudin de Vos, heere van Zomerghem ende van Lovendeghem ottroy, wille ende consent ghedaen heeft in de ghifte vander huwelic goede voren verclaerst, so es hem in recompensacien ende begroetinghen van dien gheordeneert ende toegheleit de ordenanchen ende goedinghen hier naer verclaert. Te wetene es sat min heere Jan van Massemene, heere van Axele ende van Laerne, sijn oem, heeft gheordenert, ordenert, wilt ende begheert dat ter doet van hem mer Boudin de Vos, sijn neve, heere van Zomerghem ende van Lovendeghem, sal hebben, behouden ende paysivelic ghebruiken te sinen propren goede theeuweliken daghen theerscip ende goede van Laerne met allen sinen toebehoerten, niets ute ghesonderts, ghelijc ende in al der manieren dat minen heere van Axele toebehoert, behouden daer an vrouwe Marien van Wedergrate, vrouwe van Axele ende van Laerne, haren rechte van bilevinghen, alsoet behoert ede costume ende recht ghedraeght. Item hebben vrouwe Lysbette van Massemene ende mer Boudin de Vos, haer man, vrouwe ende heere van Pollaer, in sghelijcx gheordenert, ordeneren, willen ende begheren dat mer Boudin de Vos, haerlieder zone nopr., ter doet van vrouwe Lisbette, ziere moeder vornoemt, sal hebben, aenveerden ende behouden te sinen propren goede theerscip ende goed an Pollaer met allen sinen toebehoerten niets ute ghesteke noch ghesondert, behouden dien dat mer Boudin de Vos, heere van Pollaer vors., up dat hij ghebijdt de doot van vrouwe Lisbette, ziere gheselnedes, tvors. Eerscip ende goed van Pollaer, gheel ende al behouden ende paysivelic ghebruiken sal, sijn leven lanc duerende. Emmer voert wel verstaende ende voerwaerde sijnde waert dat mer Boudin de Vos, heere van Zomerghem ende van Lovendeghem, voere van live ter doet voer mer Janne van Massemen, heere van Axele ende van Laerne, ofte voer mer Boudine de Vos of voer vrouwe Lisbette van Massemene, ziere gheselnedes, heere en vrouwe van Pollaer, sinen vader ende moeder, dat dan de kindre van mer Boudin de Vos, heere van Zomerghem ende van Lovendeghem, staen zullen in de stede van haren vader vander vors. Goedinghe van Larne ende van Pollaer, die hem in recompensacien toegheleit zijn also vorseit es. Ende van allen den andren goedinghen, toebehorende mer Boudine de Vos ende vrouwe Lisbette, ziere gheselnedes, heere ende vrouwe van Pollaer, ter eerster doot ende ter achterster doot van hem beeden, elken staende in sinen rechte, naer recht, wet, costume ende usage vander steerfhuuse, daer tsteerfhuus gheleghen sal sijn. Item gheven mer Boudin de Vos ende vrouwe Lysbette, sine gheselnedes, heere ende de vrouwe van Pollaer vors., joncfrauwe Mergrieten, haerlieder dochter vornoemt te huwelicje tverdronckene land dat zij hebben liggende in tSaeftinghen tusschen Kouverninghen ende Goutbetelsgate, met viertien s. zes pene. Parisis siaers uitgaende, ute gheleit tsestich ghemete, houdende in eenen leenen van onsen gheduchten heere den princhen den Grave van Vlaendren,

resorterende tsinen casteele te Ghend, daer mer Boudin de Vos, haerlieder sone, ervachtich af es. Voert heeft min heere Jan van Massemine, heere van Axele ende van Laerne, gheconsenteert ende consenteert dat mer Ghuy van Ghistele met sinen gheselsceps sal hebben sijn invaren ende uutvaren in de husinghen tAxele ende die mainteneren altoes betrende ende niet te aenghevene. Emmer behouden dien dat min heere ende vrouwe van Axele ende van Laerne ende min heere ende vrouwe van Pollaer tpaysivelic ghebruuc hebben sullen van al den principalen goede haerlieder leven lanc duerende alsoet boven ghescreven staet. Ende mijn heere Ghuy van Ghistele sal ten goedinghen zien ende die bewaren ten profijte van den goede. Actum XIII° die septembris anno XIII° XX°;

Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1420-1421, f° 3.⁶⁹

Bijlage 4. Epitaaf van Boudin de Vos en Margriet van Lovendegem in de katuizerinnenkerk te Brugge

Hic jacet

Dominus BALDUINUS DE VOS,

Dominus de Pollare, Larne et Somerghem

Qui obiit MCCCC XXXII, die mensis III julii;

Et MARGARETHA DE LOVENDEGHEM,

Uxor quondam Domini Baldini,

Quae obiit MCCCC XXIII, die VIII mensis Martii;

Et soror CATHARINA

Quae obiit MCCCC XXXXVI, die IV mensis Decembris;

Et soror ANNA DE VOS,

Quae obiit MCCCCLXXI, die XX Julii.

Quartiers: *de Vos, van Ackere, Maseme, Axele,*

Lovendeghem, Slanghen, van Moere...

Uit: GAILLIARD J., Bruges et le Franc, Brugge 1857-1864, dl. II, blz. 360.

Bijlage 5. Boudin III de Vos ruilt de heerlijkheid van Pollare met zijn broer Jan, 28 juli 1432

Kenlic zij etc. dat Boudin de Vos, heere van Lovendeghem, an deen zijde ende Jan de Vos, sijn broedere, an dander sijde, commen sijn voir scepenen, kenden ende lijden dat sij van der versterften van mer Boudine den Vos, haerlieder vader was van salegher ghedinckenessen, vriendelic veroyrsaet, vereffent, gheapointiert ende veracordeert sijn bij maghen ende vrienden in deser manieren dat de ordinanche van goedinghen, hem beeden ende Gheerart, haerlieder joncxste broedre, aenclevende, gheordineert ende ghemaect bij minen heere haerlieder vadr was ende gheseghelt met sinen zeghele metgaders

69 Tekst gepubliceerd in D'HOOGE, Een bijdrage., p. 43-46.

den zeghele van Boudine, den oudsten hoire vorseit, ende andren maghen ende vrienden in de selve ordinanche ghenoeemt sijnde, zij gheconsenteert hebben over hemlieden ende over haerlieder hoyr ende naercommeren te houdene goed, gherechtich ende van weerden teuweliken daghen ghelijc ende in al der manieren dat de selve ordinanche ende beseghelde inhoudt ende verclaert, uut ghedaen ende behouden dien dat Boudin ende Jan ghewisselt hebben van tween goederen ende heerscepen, te wetene es dat Boudin, doutste zone, hebben ende behouden sal tsinen properen goede tgoed ende heerscip van Laerne metten wasteele, huusen, muelenen ende alle sinen toebehoren, niets ute ghesteken noch ghesondert, over IIIIe ende L lb. par siaers, al soet Janne in de vorseide ordinanche toegheleyt was ende sonder den vorseide Janne mids deser ordinancy daer an eenich recht te hebbene, ende hier overe sal Jan de Vos hebben ende behouden tsinen propren goede dleengoet gheel te Pollaer met al dat den Leene toebehoort ende met allen den huusinghen ende catheyledn der up zijnde ende met alf der muelen, alsoet Boudin in de vorseide ordinanche toegheleyt was, twelke hem Boudin sijn broedre metgaders Andre goede al so goet als te Laerne ter ordinancyen van maghen ende vrienden goed doen moet, te grade weert zijnde duechdelic IIIIe L lb. par. Siaers erfelic, ende de verscoeninghe der vorseide wisselighen daer af de vorseide Boudin ende Jan submiteerden in de ordinanche ende segghen van mer Guye van Ghistele, heere van Axele ende van Wachael, ende van Jan van Massemine, heere van Calkene, so sal Boudin Janne, sinen broedre, toe gheven ende bewijsen XXXVIII lb. par. Siaers erflic, welc vorseide over gheven ende bewijsen van dat tleengoed ende heerscip van Pollaer ende Andre goede weert zijnde IIIIe lb. par. Siaers ende de vorseide XXXVIII lb. par siaers de vorseide Boudin doen moet bij odinancyen van maghen ende vrienden binnen eenen jare eerstcommende, liete hijt dat hij thienden den jare naer de date van deser copien trecken soude in samans (= gevangenis) te Ghend an den Coernaert (= Korenmarkt) ende daer ute niet sceeden et en ware bij consente van VII scepenen up daghen al so voren gheseyt es, behouden dien dat Gheerart de joncxste zone, ghehouden sal zijn Boudine, sinen broedre, te verlichtene van VIII lb. par. Siaers erflic in verghelde van den vorseide XXXVIII lb. par. Die Boudine in de Verscoeninghe ghewijst zijn te besettene Janne, sinen broedre, ghelijc voren verclaert staet ende hier inne hebben scepenen als huer vooghde metsgaders meester Symoene van Formelis ende Lodewijke van Massemine als vooghe van Gheeraerde vorseit consent ghedaen. Actum XXVIII die julii;

Gent, Stadsarchief, Staten van Goed, 1431-1432, f° 77.⁷⁰

DE ‘ONWETTIGE GEBOORTE’ VAN ABT ANTOON DE LANGHE EN DE STRIJD OM DE PRELATUUR IN DE NINOOFSE ABDIJ (1579-1594)

Dirk VAN DE PERRE

Inleiding

In 1594 ging de Ninoofse kloosterling Christiaan Sterck frontaal in de aanval tegen de installatie van zijn abt, Antoon de Langhe.¹ Hij noemde die installatie onwettig, omdat volgens hem de dispensatie, die De Langhe verkregen had voor zijn buitenechtelijke geboorte, nietig was. Die aanval van Sterck tegen De Langhe was het eindpunt van een lang aanslepend conflict tussen beide protagonisten, dat zijn oorsprong vond bij de abtsverkiezingen in januari 1579 en bij de houding die De Langhe had aangenomen in het conflict tussen Sterck en Petrus Aloysius (1579-1587) tijdens diens abbatiaat.² De botsende ambities van de twee sterke persoonlijkheden waren ongetwijfeld de brandstof voor het conflict. Het verloop daarvan laat tevens zien hoe in de Ninoofse abdij, in de premonstratenzerorde en in de hogere kerkelijke kringen werd omgegaan met het *defectus natalium*, de ‘smet door geboorte’ van Antoon de Langhe.

Over de abbatiaten van Aloysius, Wasteels (1588-1594) en De Langhe (1594-1606) en de aanslepende moeilijkheden omtrent de Ninoofse abtsbenoemingen publiceerde Emiel Valvekens in 1929 en 1958 een aantal krachtlijnen op basis van uitgebreid archiefonderzoek (zie bijlage 2).³ Zoals bij ons vorig artikel kunnen we ook nu een aantal nieuwe documenten aanbrengen, die toelaten het beeld van deze beroerde periode in de Ninoofse abdijschiedenis bij te kleuren.⁴

- 1 Gebruikte afkortingen: AAP: Abdijarchief Park; AN: Abdij Ninove; ARAB: Algemeen Rijksarchief Brussel; KBB: HLVA: Het Land van Aalst; Koninklijke Bibliotheek Brussel; RvS & A: Raad van State en Audiëntie; RAB: Rijksarchief Beveren.
- 2 Dit artikel vormt een tweeluik met ons vorige over het abbatiaat van Aloysius dat tendele over dezelfde periode handelt. Zie hiertoe D. VAN DE PERRE, *Het bewogen abbatiaat van de Ninoofse abt Petrus Aloysius (1579-1587)*, in: *HLVA*, 65, 2013, p. 233-274.
- 3 E. VALVEKENS, *De Zuid-Nederlandsche Norbertijner Abdijen en de Opstand tegen Spanje, maart 1576-1585*, Antwerpen, 1929, p. 157-166 en 241-244.
- 4 De auteur bereidt voor *Analecta Praemonstratensia* een publicatie voor met de tekstuitgave van de belangrijkste nieuwe documenten.

1. Het 'defectus natalium' van Antoon de Langhe

1.1. De familiale afkomst van De Langhe

Antoon de Langhe was een buitenechtelijk kind. Dat gaf hem een zwakke rechtspositie binnen en buiten de Kerk.⁵ Dat was ook de stok waarmee zijn tegenstrever Christiaan Sterck hem kon slaan. Zonder dat 'defect' zou De Langhe met klank en zonder tegenspraak in 1579 abt zijn geworden, zou er van de abten Aloysius en Wasteels geen sprake zijn geweest en zou Sterck zich hebben moeten neerleggen bij de wil van de meerderheid van de Ninoofse abdijsgemeenschap, die bij drie opeenvolgende verkiezingen De Langhe als de beste kandidaat voor de prelatuur had aangewezen.

Wie waren de ouders van De Langhe? Tweemaal wordt daar expliciet op ingegaan. Een eerste maal bij de abtsverkiezing in 1588 door de commissarissen, aartsbisschop Hauchin en raadsheer Veranneman, en een tweede maal op 8 maart 1594 in de brief van de Ninoofse prior en subprior aan Franciscus van Vlierden, abt van Park, met de vraag om de dispensatie voor De Langhe te willen ondersteunen.⁶ Zijn vader was Johan de Langhe, een Mechelse kanunnik, die echter geen priester was, en zijn moeder de priorin van het hospitaal te Kalfort (Puurs).⁷ Zijn vader trad uit de klerikale stand, huwde nog met een andere vrouw en overleed circa 1574. Zijn moeder bleef religieuze, trok zich terug in het begijnhof van Dendermonde en verhuisde vervolgens naar Antwerpen omwille van de inval van de Geuzen te Dendermonde. Ze overleed er circa 1580. Op basis van de leeftijdsaanwijzing bij de ondervragingen voor de abtskeuzes moeten we de geboorte van Antoon de Langhe in 1546 plaatsen. In de abtenlijsten wordt hij als een Mechelaar bestempeld.

De posities van de ouders geven aan dat zowel de vader als de moeder uit een aanzienlijke familie stamden. Wordt met 'Mechels kanunnik' het prestigieuze Sint-Rombautskapittel bedoeld? Het hospitaal van Kalfort werd voor de pelgrims in de parochie Puurs opgericht bij een succesvol bedevaartoord, waar de relikwie van 'de traan van Christus'

5 Zie hiervoor L. SCHMUGGE en B. WIGGENHAUSER (red.), *Illegitimität im Spätmittelalter*, München, 1994.

6 ARAB, RvS & A, nr. 938, fol. 62 : *il est né de Jehan de Langhe, chanoine de Malines sans estre prestre, et la prieuse de l'hospital de Calfort* ; vooral de tekst uit 1594, gepubliceerd E. VALVEKENS, *Acta et Documenta Joannis de Pruetis, Abbatiss Praemonstratensis († 1596)*, in : AP, 34, 1958, p. 81 is zeer gedetailleerd. Zie eveneens VALVEKENS, *De Zuid-Nederlandsche Norbertijner Abdijen*, p. 158, n. 3 en p. 242, n.1.

7 Voor het hospitaal van Kalfort, zie J. VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw*, IX, Pittem, 1969, p. 209-218.

bewaard werd. Van Gestel (1725) heeft het als enige over een adellijke afkomst van De Langhe: *apud Mechlinienses nobili stirpe natus*.⁸ Nadere kennis van de rol van de familie De Langhe in het Mechelse en haar invloed in hogere bestuurskringen, zowel kerkelijke als wereldlijke, zou de succesvolle loopbaan van Antoon de Langhe kunnen verklaren. Waar en door wie het kind en de knaap is opgevoed, is niet geweten. Dat hij intellectueel begaafd was en een goede humanistisch opvoeding kreeg, blijkt uit zijn loopbaan. Hij beheerste het Nederlands, Frans en Latijn, was een goed organisator, had kennis van recht en was een voortreffelijk redenaar. Door wiens toedoen is hij op jonge leeftijd uitgerekend in de Ninoofse abdij terecht gekomen? Voor een kind met zijn afkomst was het klooster de meest aangewezen weg voor een veilig en eervol bestaan. Hij werd geprofest in 1563/1564, wat betekent dat hij een jaar voordien op de leeftijd van 16 à 17 jaar te Ninove is ingetreden.⁹

1.2. *Het kerkelijk recht en de ordewetgeving over de kerkelijke loopbaan van buitenechtelijke kinderen*

De tijdstip van de intrede van Antoon de Langhe bevindt zich op een kantelmoment in de kerkgeschiedenis. Het Concilie van Trente (1545-1563) was juist afgelopen. Dit concilie wou als antwoord op het protestantisme komaf maken met de renaissancetoestanden, waarin pausen hun kinderen tot kardinaal konden benoemen en nepotisme onder de clerus welig tierde. Als nieuwe regel gold dat kinderen van priesters of religieuzen niet meer tot het kloosterleven of het kerkelijke ambt mochten toegelaten worden.¹⁰ Strenge richtlijnen werden uitgevaardigd door

8 C. VAN GESTEL, *Historia archiepiscopatus Mechliniensis*, II, Den Haag, 1725, p. 202. Een familie De Langhe komt voor bij het Mechelse patriciaat in de eerste helft van de 16de eeuw: Johan de Lang(h)e vader en zoon en Egidius de Langhe zijn er haast ononderbroken van 1503 tot 1566 geattesteerd als schepen, ontvanger of deken van de lakennijverheid (V. HERMANS, *Le Magistrat de Malines. Listes annuelles des membres*, in: *Bulletin du Cercle archéologique, littéraire et artistique de Malines*, 19, 1909, p. 12-36; J.-Th. DE RAADT, *Sceaux armoirés des Pays Bas et des pays avoisinants*, II, Brussel, 1900, p. 312 vermeldt eveneens de schepen Johan De Langhe met wapenschild in 1504). Op 20 dec. 1561 logeerde Granvelle te Mechelen op het buitengoed van Joannes de Langhe, secretaris van de Grote Raad (F.A. BERLEMONT, *Mechelse kronieken van het jaar 1 tot 1945*, Brussel, 1975, p. 146).

9 Volgens de statuten van 1505 was de leeftijd van intrede 18 jaar. In 1519 werd dit verlaagd tot 16 jaar en zelfs bij uitzondering tot 15 (E. VALVEKENS, *Documents prémontrés du XVIe siècle*, in: *AP*, 29, 1953, p. 205).

10 In de laatste sessie van het concilie wordt in het *Decretum de reformatione*, c. XV *Contra clerici filios* de nieuwe visie vastgelegd. In de tekst van het conciliedecreet zelf wordt alleen bepaald dat buitenechtelijke kinderen van geestelijken niet in de kerk van hun vader kunnen functioneren. Maar in de bijgeleidende discussies ging men verder: *Non sunt tolerandi in Ecclesiis, sed expellendi canonici illegitime ex presbytero et soluti mulieribus nati*. Zie J. GALLEMART, *Sacrosanctum concilium Tridentinum*, Augsburg, 1781, p. 698-699.

paus Sixtus V (1585-1590) in zijn constitutie van 26 november 1587: *districte prohibemus, ne illegitimi procreati...; quorum alteruter parens castitatem Deo voverit, ad aliquam religionem, etiam mendicantium, admitti ac recipi possint quomodo; ...perpetuo ad gradus, honores et dignitates in ordine obtinendos, inhabiles sint.* De paus ging zo ver dat hij wijdingen aan buitenechtelijke kinderen die waren toegediend voordat zijn richtlijn was uitgevaardigd, nietig verklaarde.¹¹ Ook aartsbisschop Johannes Hauchin van Mechelen verwees in 1588 naar het concilie van Trente, toen hij als commissaris bij de Ninoofse abtsverkiezing de benoeming van De Langhe onontvankelijk verklaarde: *n'y peut estre admyz, joinct que par le S^r. Concile de Trente telz sont exclus de dignitez, mesmes des prebendes es églises cathédrales, n'estoient que de ce il eust obtenu de sa Saintité dispence.*¹² Paus Gregorius XIV (1590-1591) milderde het harde standpunt van zijn voorganger in een constitutie van 15 maart 1591: wanneer de verdienste van de persoon de smet van de geboorte compenseert, kan door de ordegeneraal of de provinciaal, indien ze daartoe gemachtigd zijn, dispensatie verleend worden.¹³

Binnen de premonstratenzer orde gold al eeuwen de stelregel dat de abt de geschiktheid van een kandidaat diende na te gaan, ook inzake zijn afkomst: *Nulli similiter recipiantur in canonicos de quibus, per testes ydoneos vel per litteras autenticas, non constiterit evidenter quod ipsi sint de toro legitimo procreati.*¹⁴ In zijn brief van 16 september 1594 bevestigde ordegeneraal Despruets dat onwettige kinderen niet in de orde mochten geaccepteerd worden: *non licuisse quidem recipere in Ordinem spurium.*¹⁵ In het dossier van de Ninoofse abtsverkiezing van 1588 is een kopie van een ordestatuuut toegevoegd: *statutum est autem ne filii sacerdotum aut alii illegitimi nati promoventur de cetero ad dignitates vel personatus seu alia beneficia curam habentia animarum.*¹⁶ Dit Generaal-Kapittelbesluit staat al in de ordewetgeving van 1234 en is ook in de wetgeving van 1505, die in 1588 nog in voege was, aanwezig. Het is ondergebracht in de vierde distinctie, kapittel acht, dat handelt over de verkiezing van de abt (*De electione et translatione*

11 P. GASPARRI, *Codicis Iuris Canonici Fontes*, I, Rome, 1923, p. 300.

12 ARAB, RvS & A, nr. 938, fol. 62.

13 GASPARRI, *Codicis Iuris Canonici Fontes*, p. 320-321. Hierover ook I. LE PAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, I, Parijs, 1633, kol. 25-26.

14 P.F. LEFEVRE, ed., *Les Statuts de Prémontré, réformés sur les ordres de Grégoire IX, et Innocent IV au XIIIe siècle*, Leuven, 1946, p. 24.

15 VALVEKENS, *Acta et documenta*, in: *AP*, 34, 1958, p. 93.

16 ARAB, RvS & A, nr. 909, fol. 106.

abbatum).¹⁷ Met *dignitates* lijken de wijdingen, in het bijzonder die van de abt bedoeld te zijn, en met *personatus seu alia beneficia curam habentia animarum* het ambt van parochiepriester en kapelaan.

Het is duidelijk dat volgens de letter van de ordewetgeving De Langhe niet in de Orde mocht aanvaard worden, laat staan dat hij het ambt van parochiepriester of abt kon uitoefenen. Over dispensatie wordt in de ordewetgeving niet gerept.

1.3. Dubbelzinnigheid omtrent de vraag of De Langhe vroeger dispensatie verkregen had

Antoon de Langhe trad in tijdens het abbatiaat van Johannes van den Avenne (1543-1567). Deze resigneerde in 1567 en had al vanaf 1560 Michiel van Male (1567-1578), die hem opvolgde, als adjutor.¹⁸ We kunnen stellen dat deze laatste een grote rol speelde in het aanvaarden van De Langhe tot de professie, tot het priesterschap en tot het ambt van pastoor. Bij zijn intrede in 1562/63 is de zaak van de afkomst blijkbaar door de vingers gezien en met de mantel der liefde bedekt geweest. De Langhe werd priester gewijd kort vóór 1570. Abt Van Maele was in 1571 één van de stichters van het *Collegium Praemonstratense* te Leuven. Die stichting paste in de richtlijnen van het Concilie van Trente om seminaries op te richten, zodat parochiepriesters een goede intellectuele vorming konden ontvangen. De Langhe is de enige Ninoofse kloosterling onder het abbatiaat van Van Maele die naar Leuven is gestuurd. Hij behaalde er het baccalaureaat in de theologie. Daar was hij studiegeenoot van Franciscus Van Vlierden, de latere abt van Park, die er op 20 augustus 1575 zijn theologische thesis verdedigde.¹⁹ Beiden werden er vrienden voor het leven. De Langhe verwierf te Leuven faam omwille van zijn studiejver en zijn welsprekendheid. We moeten zijn studies te Leuven tijdens de jaren 1572-1575 situeren.²⁰

De Langhe is vervolgens zonder enig bezwaar driemaal benoemd geweest tot pastoor, circa 1576 door abt Van Maele te Borchtlombeek, in 1583/84 te Aalst door aartsbisschop Hauchin zelf en in 1588 te Ninove door abt Wasteels. Zijn onwettige geboorte bleek voor die functies geen obstakel te zijn. Die werd pas een probleem toen hij in stelling

17 LEFÈVRE (ed.), *Les Statuts de Prémontré*, p. 100-101 ; LEPAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis ordinis*, p. 822. Dit kapittel komt in sommige versies van de wetgeving als 6de of 7de voor, maar staat in de wetgeving van 1505, die in de 16de eeuw fungeerde, als 8ste hoofdstuk (LEFÈVRE, *Les Statuts*, p. 150).

18 G. MERSCH en J. WAUTHOZ, *Abbaye de Ninove*, in: *Monasticon belge*, VII/3, Luik, 1980, p. 522-524.

19 L. GOOVAERTS, *Ecrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré*, II, Brussel, 1902, p. 326-328.

20 De Leuvense immatriculatielijsten voor die jaren ontbreken.

kwam voor de abtsbenoeming, een eerste maal in 1579 en vervolgens in 1888 en 1594. Bezwaren tegen een abtsbenoeming werden naar voren geschoven door Christiaan Sterck, die zelf het abbatiaat ambieerde en zijn rivaal De Langhe wou uitschakelen door het bewaar van diens onwettelijke geboorte uit te spelen. Behalve Sterck, en dan nog alleen voor de abtsfunctie, nam niemand er aanstoot aan dat De Langhe in kerkelijke ambten functioneerde.

Over de vraag of De Langhe al vroeger dispensatie verkregen had, heerste in de abdij een al dan niet geveinsde onwetendheid. Volgens de brief van abt Wasteels van 3 maart 1594 was het de gemene opinie dat abt Van Maele het obstakel van de onwettige geboorte had weggenomen en zo De Langhe na de Leuvense studieperiode de functie van parochiepriester kon toewijzen.²¹ Maar omdat niemand, ook De Langhe niet, ooit het bewijs van die dispensatie gezien had, was er twijfel. Vandaar dat men veronderstelde dat het bewijsstuk misschien verloren was gegaan bij de plunderingen en de vele veranderingen van locatie, die de abdij de laatste jaren had ondergaan.²² De pauselijke legaat was daarentegen in zijn brief van 11 april 1594 over het ontbreken van een dispensatie zeer duidelijk: De Langhe had geen dispensatie ontvangen (*dispensationem adhibitam nullam esse*) en kon dus niet zonder gewetensnood functioneren in zijn ambt (*in dictis ordinibus tuta conscientia ministrare minime posse*), zodat het verkrijgen van een dispensatie noodzakelijk was.

2. De rivaliteit Sterck-De Langhe en hun strijd om de prelatuur

2.1. Het verdoken conflict tussen beiden tijdens het abbatiaat van Aloysius

Om de oorsprong van het conflict tussen Sterck en De Langhe te begrijpen moeten we enkele krachtlijnen uit het abbatiaat van Aloysius, dat we in ons vorige artikel behandelden, in herinnering brengen.²³ Bij de abtsverkiezingen van januari 1579 was De Langhe 34 jaar oud. Als

21 VALVEKENS, *Acta et Documenta*, in AP, 34, 1958, p. 77 : *donec predecessor noster, pie memorie, obtinisset a beatissimo et Summo Pontifice dispensationem super defectum natalium eius, uti effecturum et impetratum promittebat, prout et postmodum fides et opinio communis fuit dispensationis impetrate.*

22 Ibidem, p. 78: *Ceterum nonnumquam nobis exposuit aliquoties vigorem suum refrigescere ob prefatum defectum natalium ac incertitudinem [bij Valvekens en in het handschrift incertitudinis] predictae dispensationis : quod eam sub predecesso-ribus nostris nunquam viderit et impresentiarum nusquam appareat. Sed facile creditum est eandem in tam diversis depredationibus tum monasterii nostri tum locorum ad que refugimus esse amissam.*

23 Zie VAN DE PERRE, *Het bewogen abbatiaat*, p. 238-250.

pastoor van Borchtlombeek had hij enige pastorale ervaring en hij was de kloosterling met de beste scholing.²⁴ Christianus Sterck, 42 jaar, had als provisor een tienjarige ervaring in het beheer van de abdijgoederen, maar had geen pastorale praktijk achter de rug. Aloysius, 54 jaar oud, was pastoor te Voorde, maar had geen ervaring in het beheer van goederen. Bij de ondervragingen behaalde De Langhe 18 stemmen (op 30) waarvan 13 eerste, Sterck 13 stemmen, waarvan 6 eerste en Aloysius 12, waarvan 2 eerste.²⁵ De eerste stem van De Langhe ging naar Joos van Steelandt, zijn tweede naar Aloysius, zijn derde naar Lieven Bulaer. Sterck gaf zijn eerste stem aan Aloysius, zijn tweede aan Adriaan Wasteels, zijn derde aan Willem Cobbaert. Aloysius gaf de voorkeur aan Wasteels als één, Jaspar Van der Noot als twee en Van Steelandt als drie. De Langhe en Sterck gaven elkaar geen stem, maar beiden gaven Aloysius wel het vertrouwen. Aloysius zelf had voor geen van beiden een voorkeur. Bij de verkiezing van 1579 stonden niet Sterck en Aloysius, maar De Langhe en Sterck tegenover elkaar in de wedren naar het abbatiaat!

De commissarissen, waaronder de Mechelaar Pieter Damant²⁶, de latere bisschop van Gent, respecteerden de keuze van de kloosterlingen en stelden aan aarsthertog Matthias van Oostenrijk in dalende volgorde drie kandidaten voor: De Langhe, Sterck, Aloysius. Nergens bij de ondervragingen of in het verslag komt de kwestie van de onwettige afkomst van De Langhe ter sprake. Wie heeft nadien de Geheime Raad ingelicht over de onwettige geboorte van De Langhe? Sterck? Want dat De Langhe in 1579 door de Geheime Raad omwille van zijn afkomst stilzwijgend opzij is geschoven lijkt geen twijfel. Het is tevens opmerkelijk dat hij tegen zijn niet-benoeming niet geprotesteerd heeft en dat hij vervolgens ook niet in aanmerking werd genomen om als coadjutor of als vicaris aangesteld te worden. Wie heeft vervolgens bezwaren geuit tegen de voor de hand liggende benoeming van Sterck, die de tweede kandidaat voor de benoeming was? De Langhe? Uiteindelijk werd Pertus Aloysius benoemd. Hij was intellectueel en administratief geen hoogvlieger. Er zijn echter geen redenen om te veronderstellen dat Aloysius zelf zijn benoeming zou hebben nagestreefd. Hij lijkt door de Geheime Raad als een compromisfiguur, aanvaardbaar voor beide kampen, naar voren te zijn geschoven. Als correctie op de aanstelling

24 ARAB, RvS & A, nr. 909, fol 3-34.

25 Elke kloosterling werd door de commissarissen gevraagd in dalende volgorde drie kloosterlingen aan te wijzen, die ze geschikt vonden om de functie van abt uit te oefenen.

26 M. CLOET (red.), *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1991, p. 51-54. Damant was bisschop van 1590 tot 1609.

van Aloysius werd op 16 mei 1579 door aartshertog Matthias Sterck tot adjutor van Aloysius benoemd met recht van opvolging. Die benoeming van Sterck gebeurde op vraag van Aloysius en werd blijkens een brief van 5 juni gesteund door een kleine meerderheid van de communiteit.²⁷ In mei/juni 1579 had Sterck alle troeven in handen om na de dood of het aftreden van Aloysius de volgende abt te worden en leken de kansen van De Langhe uitgespeeld.

Nadien overspeelde Sterck zijn hand. Hij trok de kaart van orde-generaal Johannes Despruets en steunde diens verzet tegen de Staten-Generaal.²⁸ Want als tegenzet benoemde Despruets op 26 mei 1579 Aloysius en Sterck tot zijn vicarissen voor het bestuur van de abdij. Sterck brak met het gezag van de Staten-Generaal in tegenstelling tot Aloysius. Zo kwamen beiden plots als rivalen tegenover elkaar te staan. Toen vervolgens Sterck door Despruets tot enige vicaris benoemd werd, verloor hij door zijn al te autoritair optreden snel het aanvankelijke krediet bij zijn confraters. Een meerderheid, gesteund door De Langhe, wenste Aloysius als abt te handhaven en erkende het gezag van Sterck niet. Zo ontstond de coalitie Aloysius-De Langhe. Ongewijfeld speelde De Langhe een hoofdrol in de pogingen om Despruets te overtuigen om de benoeming van Aloysius toch te aanvaarden. Het waren immers drie *pastores* die te Prémontré tot tweemaal toe zijn gaan pleiten voor Aloysius. Sterck ontvluchtte in november 1579 zijn communiteit, waardoor Aloysius vrij spel kreeg en deze besloot zijn rebelse abtsbenoeming door Farnese te laten erkennen. Dat Farnese daar in toestemde, is verwonderlijk, omdat daardoor de landvoogd Sterck, een trouwe bondgenoot van de *Malconten*, liet vallen. Dit is des te opmerkelijker omdat Sterck de uitdrukkelijke steun genoot van Maximilien Morillon, de vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen. Wie

27 Die instemming van Aloysius wordt beklemtoond in de brief van 5 juni 1579: *rogatu etiam ipsius abbatis* (AAP, Corpus VII, kast XXIX, liasse 1, nr. 8). Later in 1588 herhaalt Sterck die instemming: *à la requestion et par adveu et consentement tant dudit damp. Pierre Aloys, que de la plupart dedicts conventuaulx et religieulx* (ARAB, RvS & A, nr. 909, fol. 2).

28 De hervormingsgezinde Johannes Despruets, die op 14 december 1572 door de paus tot abt-generaal benoemd werd, maar pas in juni 1573 effectief kon besturen, bezocht in maart 1575 enkele abdijen in de Nederlanden, waaronder Ninove, om de abten de hervormingen van het concilie van Trente te doen toepassen. Mogelijk heeft Despruets toen De Langhe en Sterck ontmoet. Reiner Vichet bericht in zijn kroniek over dit bezoek: *Post hec in Belgium ipse singulos excessos correcturus et visiturus accessit: nobis, absente prelato, improvisus advenerit, qui tamen, domum rediens, facile satisfecit* (Abdijarchief Tongerlo, V; nr. 81, p. 158). E. VALVEKENS, *De Sint-Michielsabdij te Antwerpen vanaf 1564 tot 1596*, in: AP, 2, 1926, p. 280-285 heeft het uitvoerig over deze visitatiereis, maar vermeldt Ninove niet. Die aanwezigheid van Despruets te Ninove wordt bevestigd in de verslagen van het Generaal Kapittel van 1 mei 1575 te Prémontré (E. VALVEKENS, *Les chapitres Généraux de l'Abbé-Général Jean Despruets (1572-1596)*, in: AP 16, 1940, p. 12).

van de Ninoofse communautiteit had grotere invloed bij Farnese en de Geheime Raad dan Morillon? De Langhe?

Uiteindelijk werd met de instemming van Despruets in het voorjaar van 1582 Aloysius als abt geïnstalleerd. Hierdoor werd Aloysius, ook voor de Orde, een wettige abt. Geïsoleerd en vanuit een verloren positie poogde Sterck in de zomer van 1582 zijn vroegere rebelse benoeming tot adjutor van Aloysius op zijn beurt door Farnese te laten erkennen. Waarom heeft de voorzitter van de Geheime Raad, Willem van Pamele, die erkenning die door Farnese – althans volgens Sterck – was goedgekeurd, niet bekrachtigd?²⁹ In 1588 geeft Sterck in een verzoekschrift aan de commissarissen Hauchin en Veranneman als reden aan dat vanuit de Ninoofse communautiteit door sommigen een bezwaarschrift was ingediend bij Pamele met een aantal valse beschuldigingen tegen zijn persoon. Volgens Sterck heeft Aloysius, hierover ondervraagd door aartsbisschop Hauchin, tegenover deze ontkend dat het bezwaarschrift van hem uitging en heeft hij zich van de beschuldigingen gedistantieerd.³⁰ Wie zat dan achter die klacht? De Langhe? En waarom woog bij de Geheime Raad die klacht zwaarder dan het verzoek van Sterck? Waarom kon Sterck in de Geheime Raad op zo weinig krediet rekenen? Had De Langhe daar zijn vrienden?

Sterck zag in de zomer van 1582 zijn ambitie om ooit abt te worden in rook opgaan. In zijn ogen was niet Aloysius, maar De Langhe de kwade genius die hem de weg naar de prelatuur barrikadeerde. Hij hield er een onblusbare rancune tegen de persoon van De Langhe aan over. Sterck trok zich vervolgens verbitterd terug te Renissart en zocht geen contact meer met de Ninoofse communautiteit. De Langhe daarentegen werd als provisor en prior de steunpilaar van Aloysius tijdens diens laatste regeringsjaren.

Volgende vragen blijven evenwel onbeantwoord. Waarom was De Langhe zo sterk gekant tegen een mogelijke prelatuur van Sterck?

29 Die instemming van Farnese wordt alleen door Sterck bevestigd. In het dossier zit als bewijs hiervoor een kopie van de oorkonde van Farnese. Maar de tekst is niet gedateerd en niet ondertekend. Het zou dus kunnen gaan om een ontwerp van oorkonde, opgesteld in de omgeving van Farnese, maar door hem nooit ondertekend, waarschijnlijk op aanraden van zijn naaste raadgevers (onder wie Pamele).

30 Ibidem, Sterck in zijn verzoekschrift aan aartsbisschop Hauchin in 1588: *Ayant néanmoins lesdicts malveuillants ou aucuns d'eulx faulsement calummé et dénigré le remonstrant (= Sterck) par requeste, de sorte que monsieur le president Pamele y pregnant regard, a differé de seeler lesdicts patentes accordés par son Altèze. Néanmoins le remonstrant pour se descharger et purger de la faulseté de ladictte requeste s'est présenté en personne vers vestre S(eigne)rie Rev(erendissi)me (= Hauchin) comme son iuge superieur en ceste partie, affin que luy pleit appeller vers soy en personne ledict Pierre Aloys, denommé abbé, et au nom duquel ladictte requeste estoit formée et présentée. Ce que icelle vestre Ste Rev^{me} ayant faict, auroit ledict denommé abbé desadvoué icelle requeste et son contenu, declairant n'avoit iamais donné charge pour la former et presenter.*

Achte hij de ietwat paranoïde persoonlijkheid van Sterck ongeschikt voor dat ambt? Wou hij zijn de eigen kansen om de toekomstige abt te worden vrijwaren? Maar waarom ondernam hij of zijn abt Aloysius dan geen stappen om de nodige dispensatie te bekomen, zodat een toekomstige abtsbenoeming bij de volgende verkiezingen geen probleem zou zijn?

2.2. Wapenstilstand onder het abbatiaat van Wasteels

De dood van Aloysius op 13 december 1587 en de daaropvolgende abtsverkiezing waren voor Sterck de gelegenheid om zijn recht van opvolging opnieuw ter tafel te leggen. Hij deed dit in een verzoekschrift aan de twee commissarissen, aartsbisschop Hauchin en raadsheer Ferdinand Veranneman, die de ondervragingen leidden.³¹ In zijn verzoekschrift deed Sterck zijn verhaal over de gebeurtenissen sinds 1579. Tevens voegde hij een ganse reeks bewijsstukken toe, waarin zijn kwaliteiten geloofd werden. Eigenlijk meende hij het morele recht te hebben om zonder verkiezingen tot abt benoemd te worden. Hij zegde de verkiezing toch te accepteren en vroeg dat die sereen zouden verlopen, *que les voix ne se donnent par quelques passions, mauvaise affection ou secret complot*. Van zulk een complot beschuldigde hij de *pastores* bij de vorige verkiezingen van 1579, die toen volgens hem onder één hoedje gespeeld hadden om voor De Langhe te stemmen.

Uit de consultaties van de kloosterlingen, die vanaf 19 januari te Brussel in het Hof van Grimbergen gehouden werden, kwam De Langhe opnieuw als de gewenste kandidaat naar voren.³² Vijftien kloosterlingen brachten hun stem uit, 14 mondeling en één schriftelijk. De Langhe haalde zeven eerste stemmen (7-0-0). Sterck bekwam vier stemmen (3-0-1), Adriaan Wasteels, pastoor van Ninove, acht stemmen (2-3-3) en Joos van Steelandt, pastoor te Voorde, zeven (2-4-1). In hun rapport van 18 februari stelden de commissarissen Adriaan Wasteels als eerste kandidaat voor, Van Steelandt als tweede en Sterck als derde. Zij zegden in hun commentaar dat De Langhe de beste kandidaat was, maar niet in aanmerking kon komen wegens zijn onwettige geboorte. Hierbij verwezen ze zowel naar het hoger genoemde ordevoorschrift als naar de bepalingen van het concilie van Trente. Wie had hen in kennis gesteld van de geboortegegevens van De Langhe? Wie had hen attent gemaakt op het ordevoorschrift en daarvan een geautoriseerde kopie gemaakt? Sterck? Het is opmerkelijk dat De Langhe nog zoveel stemmen haalde

31 ARAB, RvS & A, nr. 909, fol. 2.

32 Ibidem, nr. 909, fol. 99-105

en dat geen enkele confrater bij de ondervragingen naar het mankement van zijn geboorte verwees. Waren zijn medebroeders daarvan niet op de hoogte of geloofden zij in een eertijds verkregen, maar verloren gegane dispensatie? Bij Sterck merkten de commissarissen op dat hij een goede ervaring had in tijdelijke zaken, maar dat hij ongeschikt was voor de geestelijke leiding van het convent.³³ Het valt op te merken dat aartsbisschop Hauchin De Langhe persoonlijk kende en waardeerde en hem in 1583/84 tot pastoor van de Sint-Martinuskerk te Aalst benoemd had. Dat Hauchin aan Stercks vraag om de volgende abt te worden geen gevolg gaf en hem bovendien karakterieel ongeschikt achtte voor het ambt, is dus niet verwonderlijk. Liet hij zich hierbij leiden door de adviezen van De Langhe?

Zowel De Langhe als Sterck werden als kandidaten voor de abtsbenoeming opnieuw opzij geschoven. De voorkeur van de commissarissen ging uit naar Adiaan Wasteels, die als een compromisfiguur kan bestempeld worden. Sterck en De Langhe gaven elkaar opnieuw geen stem. Sterck zelf gaf zijn voorkeur aan Wasteels als eerste en Joos van Steelandt als tweede kandidaat. Een derde duidde hij niet meer aan, omdat hij te weinig kloosterlingen nog persoonlijk kende. De Langhe duidde de jonge Hellinus van Steelandt als eerste en Wasteels als tweede aan. De 44-jarige, ziekelijke Wasteels was voor beide kampen een aanvaardbare figuur. Zijn abtsbenoeming volgde op 14 maart 1588 zonder verdere betwisting. De machtsverhoudingen tussen Sterck en De Langhe bleven zoals voorheen. Sterck bleef op zijn post in Renisart. De Langhe werd in opvolging van zijn abt pastoor te Ninove en bleef als provisor verantwoordelijk voor de materiële heropbouw van de abdij. Zijn functie van prior werd overgenomen door Hiëronymus van der Noot.

Het abbatiaat van Wasteels liep, zoals dat van zijn voorganger, niet over rozen. De naweeën van de burgeroorlog duurden voort in de vorm van raids door 'vrijbuiters'.³⁴ De communiteit viel terug van 15 op 12 leden. In 1591 verhuisde het convent van het huurhuis De Zwaan op de Markt naar de Ninoofse pastorie, die dank zijn de inspanningen van

33 Ibidem, nr. 938, fol. 62: *et pour le troisieme frere Christian Sterck, entre lesquelles pour notre advyz semble (soubz tres humble correction) que ledict Christian seroit le plus propre, pour avoir bonne experience de gouverner la temporalité, par avoir deservy plusieurs principaulx offices audict cloistre, et manié les affaires diceluy. Mais comme avecq ce est requis que ung abbé soit aussy bien versé ens affaires spirituelz, trouvant que ledict Wasteels polroit satisfaire a l'ung et a l'autre poinct, nous trouvons plus convenable de proposer ledict Wasteels audict Sterck.*

34 Hierover J. PEERSMAN, *Op weg met vrijbuiters*, in: H. JANSSENS (red.), *Reizen in woelige tijden* (Werkgroep Norbertijner Geschiedenis in de Nederlanden. Bijdrage van de contactdag, 22), Averbode, 2012, p. 47-64.

De Langhe bewoonbaar was gemaakt.³⁵ Adriaan Wasteels overleed te Ninove op 5 maart 1594 en werd in de parochiekerk begraven.³⁶

Bij de dood van Wasteels was de dispensatie voor De Langhe nog niet geregeld. Wasteels was zich echter terdege bewust van het probleem. Hij en De Langhe waren, op aandringen van de in 1583 benoemde nieuwe Parkse abt, Frans van Vlierden, bereid er iets aan te doen. Maar blijkbaar hadden ze geen haast en heeft de onverwachte dood van Wasteels de effectieve uitvoering ervan verhinderd. Moeten we hieruit concluderen dat het vooral Van Vlierden is geweest, studiegenoot en vriend van De Langhe, die in hem de geschikte toekomstige abt zag en er daarom op aandrang om de kwestie van de dispensatie zo snel als mogelijk te regelen en dat De Langhe zelf hiertoe weinig animo had?

3. De frontale aanval van Sterck tegen de abtsbenoeming van De Langhe in 1594

De snel naderende dood van Wasteels moet paniek veroorzaakt hebben bij diegenen die wensten dat De Langhe bij de volgende verkiezing eindelijk abt zou kunnen worden. Op 3 maart 1594, twee dagen voor zijn dood, ondertekende Adriaan Wasteels een brief, samen met alle leden van de communautiteit, behalve Sterck en De Langhe, om bij de Parkse abt Franciscus van Vlierden aan te dringen, dat hij bij de paus zou tussenkomen om aan Antoon de Langhe dispensatie te verlenen.³⁷ De noodzaak van die dispensatie was enkele maanden eerder in een gesprek tussen beide abten te Brussel nog ter sprake gekomen. En waarschijnlijk was het zeer lovende attest dat het kapittel van de Sint-Martinuskerk van Aalst afleverde op 14 december 1591 een eerste schuchtere aanzet geweest voor de samenstelling van een dispensatiedossier.³⁸ In de lange brief van 3 maart 1594 werd door abt Wasteels gewezen op de verdiensten van De Langhe en het toekomstig belang dat hij kon hebben voor het goed functioneren van de abdij. Van Vlierden werd aangeschreven als vaderabt én als vicaris van de orde voor de Brabantse circarie. De brief was nog niet verstuurd toen de abt op 5 maart stierf, zodat op 8 maart 1594 de prior en subprior een tweede brief naar Van Vlierden stuurden met de mededeling dat hun abt gestorven was en – onderstreept in hun brief – de vraag om de dispensatie met

35 AAM, AN, nr 12/3, p. 45.

36 RAB, AN, nr. 75, fol. 1v°

37 VALVEKENS, *Acta et Decreta*, in: AP, 34, 1958, p. 76-79.

38 ARAB, RvS & A, nr. 915, fol. 293.

de grootste spoed te behandelen: *quatenus quam citissime fieri potest*.³⁹ De dispensatie moest er zijn tegen de nieuwe abtsverkiezingen. Tevens vroegen ze hem het verzoek bij de Heilige Stoel kracht bij te zetten. Om Van Vlierden gunstig te stemmen beloofden ze weldra hun financiële bijdrage over te maken voor de restauratie van het College van Premonstreit te Leuven, een instelling die de Parkse abt na aan het hart lag. Ook werden in bijlage de exacte gegevens verstrekt over de identiteit van de vader en moeder van De Langhe, die beiden overleden waren. Toch wel een vernederende zaak voor De Langhe, die toen 48 jaar was en ongeveer 30 jaar geprotest.

Daarna gingen de zaken snel. Van Vlierden richtte de vraag naar de pauselijke nuntius te Keulen, die als *legatus a latere* pauselijke bevoegdheid had voor Neder-Duitsland en de Nederlanden. De nuntius Octavius Mirtus⁴⁰ antwoordde op 11 april 1594 in diplomatieke termen en gaf Van Vlierden de toelating om De Langhe te dispenseren, indien hij kon vaststellen dat de zoon niet het onwaardige gedrag van zijn vader navolgde en er geen verdere belemmeringen waren. Van Vlierden ontving het schrijven vanuit Keulen op 23 april en overhandigde op 4 mei te Brussel, de dag van de opening van de abtsverkiezing, zijn dispensatiebrief aan Antoon de Langhe.⁴¹

Bij de informatieronde waren Van Vlierden, als vader-abt, en raadsheer Ferdinand Veranneman de commissarissen.⁴² Veranneman was ook al bij de vorige verkiezing commissaris geweest. Men kan zich niet van de indruk ontdoen dat de aanvang van de consultaties uitgesteld werd tot de dag dat aan De Langhe het bewijs van dispensatie kon verleend worden. En toeval of niet, diezelfde dag ontvingen de commissarissen een brief van de burgemeester en schepenen van de Stad Aalst met een gunstige getuigenis over de persoon van Antoon de Langhe, wiens voorbeeldige levenswandel, predikkwaliteiten en orthodox geloof geprezen werden.⁴³

De bevraging van de kloosterlingen werd opnieuw gehouden in het Hof van Grimbergen te Brussel. De communiteit telde nog slechts twaalf leden. Acht ervan duidden De Langhe als hun eerste kandidaat

39 VALVEKENS, *Acta et Decreta*, in: *AP*, 34, 1958, p. 79-81.

40 Octavius Mirtus, bisschop van Tricarico (Zuid-Italië) was pauselijk legaat te Keulen van 1587 tot 1596. Daarna was hij tien jaar pauselijk legaat in de Nederlanden (1596-1606). Hij werd bevorderd tot aartsbisschop van Taranto in 1605 en overleed in 1612 (P. GAUCHAT, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, IV, Munster, 1935, p. 327, 343).

41 Blijkbaar werd de procedure gevolgd die door paus Gregorius XIV in 1591 werd vastgelegd; zie hoger punt 1.2.

42 ARAB, *RvS & A*, nr. 915, fol. 276-281.

43 *Ibidem*, fol. 274.

aan. Facuwez deed dit niet en gaf als motivatie dat, alhoewel hij De Langhe de beste kandidaat achtte, hij hem niet aanwees omdat het gerucht de ronde deed dat de verkregen dispensatie ongeldig was. Sterck, die zegde nog weinig mensen van de Ninoofse communauteit persoonlijk te kennen, bracht slechts één stem uit, op Judocus van Steelandt. Sterck behaalde geen enkele stem. De Langhe zelf gaf zijn eerste stem aan Jan Loquose.

De uitslag was overduidelijk. De commissarissen stelden op 14 mei 1594 in hun rapport De Langhe voor als hun eerste kandidaat, zowel omwille van de meerderheid van de stemmen als omwille van zijn capaciteiten, en de jonge Hellinus van Steelandt als de tweede, hoewel die minder stemmen had dan drie andere confraters.⁴⁴ Nogmaals benadrukten zij dat De Langhe dispensatie bekomen had en ze voegden in bijlage een kopie van het document toe. De benoeming door de regering volgde op 24 mei.⁴⁵ De installatie van Antoon De Langhe door abt Van Vlierden had plaats te Ninove op 13 juli. Bij die gelegenheid dienden de kloosterlingen hun gehoorzaamheid te betuigen aan de nieuwe abt. De grote afwezigheid daar was Christiaan Sterck. Hij weigerde om principiële redenen te komen, omdat hij de abtsverkiezing, de benoeming en de installatie ongeldig achtte, daar de dispensatie, naar zijn oordeel, niet op een wettelijke manier verkregen was. Hij had daartoe op 9 juli een bezwaarschrift ingediend, dat betekend werd aan de abten Van Vlierden en De Langhe. Tevens diende hij klacht in bij de ordegeneraal, bij de officiaal van het aartsbisdom te Mechelen en bij de Raad van Brabant. Zolang daar geen uitspraken volgden, weigerde hij Antoon De Langhe als zijn abt te erkennen. Ongetwijfeld handelde Sterck uit rancune tegen de persoon van De Langhe, want door deze als abt te wraken verhoogde hij op geen enkele wijze nog de eigen kansen om zelf abt te worden. De procedure was niet gevolgd en dat was voor hem het middel om te beletten dat De Langhe zijn abt werd, ongeacht of dit in het belang van de abdij was of niet.

Van Vlierden reageerde geschokt en woedend en startte een tuchtprocedure tegen Sterck. De rest van de communauteit was door de houding van Sterck immers in de war gebracht. In een bevelschrift van 14 juli eiste hij dat Sterck binnen de acht dagen na de betekening van dat bevelschrift te Ninove zijn gehoorzaamheid zou komen betuigen aan abt De Langhe. Op 6 augustus ging notaris August van Asbroeck in naam van Van Vlierden en De Langhe naar Nijvel om daar in het huis

44 Ibidem, fol. 290.

45 Ibidem, fol. 294.

van de kanunnik Philips van Lier en in aanwezigheid van Johannes Walter, landsdeken van Nijvel, het bevelschrift aan Sterck over te maken, samen met de stukken die de geldigheid van de verkiezing, benoeming en installatie van De Langhe staafden. Sterck bleef ijzig kalm, zegde dat voor hem die documenten nietig waren, dat hij klacht had ingediend en dat hij eerder gehoorzaamheid verschuldigd was aan de statuten van de orde en aan zijn ordegeneraal dan aan iemand die pretendeerde abt te zijn (*pretensio abbati*).

Wat waren de bezwaren van Sterck? We kunnen die maar indirect afleiden. Een van zijn bezwaren luidde dat in de brief van de nuntius stond dat de vader van De Langhe 'solutus' (ongetrouwd) was, terwijl dit volgens hem 'canonicus' moest zijn.⁴⁶ Een ander bezwaar, geformuleerd bij de ondervraging, betrof het gegeven dat de dispensatie niet bij de Curie te Rome, maar te Keulen bij de nuntius was aangevraagd.⁴⁷

Sterck had er blijkbaar groot vertrouwen in dat Despruets, die bekend stond om zijn rechtlijnigheid inzake ordediscipline, hem gelijk zou geven. Binnen de top van de Orde lag de klacht van Sterck gevoelig en zat men verveeld met de kwestie. Sterck gelijk geven kwam neer op het afkeuren van de beslissing van Van Vlierden, die in de Orde over een groot moreel gezag beschikte. Van Vlierden had in het verlenen van de dispensatie snel gehandeld zonder overleg met zijn ordegeneraal. Dat Sterck ook de abten Jean Luc van Bonne-Espérance en Hendrik van Eersel van Floreffé bij de klacht betrof, kan erop wijzen dat hij de verschillende vicarii van de orde in de Nederlanden tegen elkaar probeerde uit te spelen. De bevoegdheidsafbakening tussen die vicarii was al eerder een bron van conflict geweest.⁴⁸ Abt Jean Luc van Bonne-Espérance gaf in een brief van 30 augustus Despruets de raad om een oordeel in de zaak over te laten aan een neutrale abt, die beide partijen kon horen.⁴⁹ Despruets antwoordde op 16 september dat het aan Van Vlierden toekwam om een oordeel te vellen. Voor hem was de cruciale vraag: *an sit dispensatus a Summo Pontifice super defectu natalium?*⁵⁰ Verder hoopte hij dat de kwestie niet opnieuw tot tweedracht zou leiden in de Ninoofse abdij, zoals een tiental jaar voordien. Van Vlierden voer-

46 VALVEKENS, *Acta et documenta*, in: AP, 34, 1958, p. 244 (brief van Despruets aan Van Vlierden van 25 oktober 1594).

47 ARAB, RvS & A, nr. 915, fol.

48 VALVEKENS, *De Zuid-Nederlandsche Norbertijner Abdijen*, p. 217-225.

49 VALVEKENS, *Acta et documenta*, in: AP, 34, 1958, p. 90-91. Abt Jean Luc (1580-1607) van Bonne-Espérance werd in 1583-1584 aangesteld als vicaris van Despruets voor de Nederlanden (VALVEKENS, *Acta et documenta*, in AP, 32, 1956, p. 107-108, 115-116, 301-303).

50 VALVEKENS, *Acta et decreta*, in: AP, 34, 1958, p. 92-93.

de vervolgens met zijn collega Hendrik van Eersel, abt van Floreff⁵¹, een briefwisseling over de zaak. Van Eersel antwoordde in zijn brief van 11 oktober 1594 dat diegene aan wie de zaak is toevertrouwd in eer en geweten zelf moet oordelen.⁵² Uit die brief blijkt dat De Langhe de intentie had Sterck sancties op te leggen door hem zijn functie van proost te Renissart te ontnemen. Van Eersel achtte het onwijs om Sterck te straffen, daar uit een onderzoek gebleken was dat Sterck te Renissart een goed beheer gevoerd had en de ordegeneraal dat bevestigd had. Verder zegde hij Sterck een brief te zullen schrijven om hem duidelijk te maken dat het niet hem, maar zijn oversten toekwam om de ordestatuten te interpreteren en hoopte hij op een constructieve oplossing eerder dan op het uitdiepen van het conflict.⁵³ Despruets, de controverser moe, zette op 25 oktober in een brief aan abt Van Vlierden een punt achter het dispuut.⁵⁴ Hij keurde diens beslissingen in het Ninoofse dossier De Langhe goed, verbood op straffe van opsluiting de Ninoofse kloosterlingen, inzonderheid Sterck, nog te procederen tegen hun abt omwille van diens geboorte, zegde dat Sterck op zijn post te Renissart kon blijven en verzuchtte *et consultius egisset Reverendus Ninoviensis si a Summo Pontifice impetrasset legitimationem*. Met die laatste opmerking gaf hij aan toch niet zo gelukkig te zijn met de manier waarop de dispensatie door de Ninoofse abt verworven was. Zijn grote wens was dat alle energie voortaan zou uitgaan naar de heropbouw van de abdij, in plaats van naar proceduregetwist. Blijkbaar was daarmee ook voor Sterck de kous definitief af. Over de behandeling van zijn klacht bij de officialiteit van het aartsbisdom Mechelen en bij de Raad van Brabant zijn geen gegevens voorhanden. Volgens de *Coenobia* (bijlage 1) werden ook daar zijn aanklachten afgewezen en was de officiaal van het aartsbisdom voor dat geding gemandateerd door de Heilige Stoel.

4. Het succesvolle abbatiaat van De Langhe (1594-1606)

Antoon de Langhe werd in september 1594 tot abt gewijd te Gent door bisschop Pieter Damant, aldus de *Coenobia*. Deze Mechelaar was hem als stadsgenoot niet onbekend. Damant was tevens commissaris geweest bij de abtsverkiezing van 1578-1579 en toen werd De Langhe als

51 Ook abt Hendrik van Eersel (1592-1606) had verantwoordelijkheden als vicaris van Despruets voor de circarieën Floreff, Brabant en Vlaanderen (C.L. HUGO, *Sacri et canonici ordinis praemonstratensis annales*, I, Nancy, 1734, kol. 94).

52 Ibidem, p. 94-95.

53 Deze brief is niet bewaard, maar er wordt wel gewag van gemaakt in de *Coenobia* (bijlage 1)

54 VALVEKENS, *Acta et decreta*, in: *AP*, 34, 1958, p. 244.

eerste kandidaat voorgesteld. Uit de datum van de wijding (september) kunnen we afleiden dat de briefwisseling in de Orde over de klacht van Sterck een achterhoedegevecht was, omdat de teerlingen (benoeming, installatie, wijding) al definitief geworpen waren.

Nadien volgde een succesvol abbatiaat. De Langhe leidde met grote energie de restauratie en heropbouw van de kloostergebouwen. Juist vóór Kerstmis 1597, na negentien jaar afwezigheid, keerde de communautiteit van de pastorie en de andere plaatsen waar de religieuzen verspreid leefden, terug naar de abdij. Hiermee zette de abt de kroon op het werk dat hij ononderbroken vanaf 1585 onder het abbatiaat van Aloysius en van Wasteels begonnen was. De abdijsliturgie bleef tot 1638 in de aanpalende parochiekerk doorgaan.⁵⁵ Niet alleen materieel, ook geestelijk kende de abdij een heropbloei. De Langhe mocht tijdens zijn abbatiaat veertien intredes noteren, waaronder die van de latere abt David, waardoor de communautiteit in aantal verdubbelde.

Zijn capaciteiten werden ook buiten de abdij gewaardeerd. Hij werd op 20 september 1602 verkozen tot gedeputeerde van de clerus in de Staten van Vlaanderen.⁵⁶ Tweemaal werd hem een bisschopsambt aangeboden, dat hij telkens weigerde. Hij stierf op 11 april 1606 op zestigjarige leeftijd en werd begraven in het kapittel voor het altaar onder een eenvoudige grafzerk, die door zijn opvolger, abt Christiaan van den Abeele, geplaatst werd en volgend grafschrift droeg: *R. in Christo ac domino D. Antonio de Langhe eversi Niniven. monasterii abbati ac restauratori, R. dominus Christianus Vanden Abeele successor poni curavit. Obiit iii. Idus Apr. Anno domini 1606. R.I.P.*⁵⁷

Zijn tegenstrever Christiaan Sterck overleefde hem 1 jaar en stierf te Renissart op 23 februari 1607. Hij bleef, ook onder het abbatiaat van De Langhe, ononderbroken proost van deze belangrijke landbouwexploitatie.⁵⁸ Hij liet er de kapel, toegewijd aan Sint-Cornelius en Sint-Cyprianus, herbouwen, die op 2 juli 1600 door de bisschop van Namen werd gewijd.⁵⁹ Hij werd er begraven. Door zijn permanent verblijf te Renissart moet Sterck nog weinig fysiek contact gehad hebben met zijn abt en met de jonge Ninoofse kloosterlingen. Of beiden zich verzoend

55 D. VAN DE PERRE, *De relatie tussen parochie en abdij te Ninove, inzonderheid in de periode 1585-1638*, in: HLVA, 37, 1985, p. 121-184.

56 M. NUYTTENS, *Abten van Ninove in de Staten van Vlaanderen*, in: G. VANDE WINKEL (red.), *De abdij van Sint-Cornelius en Sint-Cyprianus. 700 jaar premonstratenzerleven te Ninove. Catalogus*, Ninove, 1989, p. 57.

57 *Gallia christiana*, V, 1731, kol. 116. D. VAN DE PERRE, *De begraafplaatsen van de Ninoofse abten*, in: G. VANDE WINKEL (red.), *De abdij van Sint-Cornelius en Sint-Cyprianus. 700 jaar premonstratenzerleven te Ninove. Catalogus*, Ninove, 1989, p. 80.

58 RAB, AN, nr. 75, fol. 1v°.

59 RAB, AN, nr. 909.

hebben is niet geweten. Alleszins heeft De Langhe tegenover Sterck geen wraak gezocht. De ordegeneraal Despruets (1573-1596), die vanaf 1579 tot 1594 haast ononderbroken met de ruzie tussen Sterck en De Langhe te maken had, overleed op 15 mei 1596. De Parkse abt Van Vlierden (1583-1601), die De Langhe kende vanuit diens Leuvense studie jaren en aan wiens persoonlijke vriendschap en appreciatie hij het te danken had dat hij gedispenseerd werd, overleed na een schitterend abbatiaat op 3 mei 1601.

5. De perceptie van het conflict in de latere abdijkronieken

In de originele tekst van het verloren gegane deel van de kroniek Van Elshout moet aan de oppositie van Sterck in 1594 tegen de benoeming van De Langhe ruim aandacht zijn besteed. De weerslag daarvan is nog aanwezig in drie teksten, met name de *Syllabus alphabeticus*, de kroniek van Vichet en de *Coenobia* (bijlage 1).⁶⁰ In het bewaarde *Extractum* uit de kroniek Van Elshout, dat handelt over de jaren 1577-1603 is daarentegen elke verwijzing naar het conflict in 1594 weggelaten.⁶¹ Sterck wordt in de *Coenobia* nooit bij name genoemd, maar met ingehouden verontwaardiging wordt over diegene gesproken, die zonder gegronde reden herhaalde keren wou beletten dat De Langhe abt zou worden. Het oordeel over Sterck is vernietigend. Het beeld dat van de persoon en van het abbatiaat van De Langhe geschetst wordt, is daarentegen bijzonder lovend. Hij wordt gezien als degene die de abdij na 1585 materieel en spiritueel heropgebouwd heeft. Ongetwijfeld zijn het vooral de herinneringen die abt David koesterde ten overstaan van zijn geliefde abt De Langhe, die bepalend zijn geweest voor het beeld dat Van Elshout ons van De Langhe heeft nagelaten.

Dat positieve beeld is verder overgenomen in de beknopte abtenlijsten uit de 18de eeuw. In de *Recapitulatio omnium abbatum ecclesiae Ninivensis* (1712) is elke negatieve verwijzing naar de conflict bij de abtskeuzes geweerd.⁶² Hetzelfde geldt voor de tekst in de abtenlijst in Van Gestels *Historia archiepiscopatus Mechliniensis* (1725) en in Hugo's *Sacri et canonici Ordinis Praemonstratensis Annales* (1736). Alleen in *Gallia christiana* (1731) wordt herinnerd aan de bezwaren

60 Voor deze teksten en hun onderlinge samenhang, zie VAN DE PERRE, *Het bewogen abbatiaat*, p. 234-235.

61 AAM, AN, nr. 11/2. Voor de tekst, zie VAN DE PERRE, *Het bewogen abbatiaat*, p. 261-270. Wel is enige aandacht besteed onder het jaar 1578 aan de drijfverijen van Sterck tegen Aloysius (Ibidem, p. 263 en 268).

62 J.J. DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre*, II, Brussel, 1841, p. 741.

tegen De Langhe omwille van diens geboorte.⁶³ De belangstelling voor die interne ruzies, hoe heftig die ook geweest waren, nam duidelijk met de tijd af. Men wou vooral de positieve gevolgen van het door de abten gevoerde beleid in het licht stellen.

Besluit

Terugblikkend op het conflict moeten we constateren dat De Langhe tweemaal (1579 en 1588) omwille van zijn onwettige geboorte een voor de hand liggende abtsbenoeming ontzegd is. Vermoedelijk was het Sterck die tweemaal bezwaren aangebracht heeft en stond De Langhe zwak bij gebrek aan dispensatie. De derde maal lukte het wel, omdat op het nippertje, vooral door toedoen van de Parkse vaderabt Van Vlierden, de nodige dispensatie verkregen werd. Sterck, die in 1579 in beeld kwam als tweede kandidaat kon van het niet-benoemd worden van De Langhe niet profiteren. Men was in de Geheime Raad de overtuiging toegedaan dat Sterck geestelijk niet geschikt was voor die functie. Dat deze negatieve informatie daar door De Langhe is aangebracht, is waarschijnlijk. Sterck heeft ook tactisch geblunderd en zichzelf buiten spel gezet door in juni 1579 te breken met de Staten-Generaal en tegen zijn abt Aloysius in te kiezen voor de functie van vicaris die hem door Despruets werd aangeboden. In dat conflict verloor hij het vertrouwen van de communauteit. Stercks poging om in de zomer van 1582 zijn eerdere benoeming tot adjutor met recht van opvolging door Farnese te laten erkennen, mislukte door een beslissing van Pamele, de president van de Geheime Raad, nadat tegen die benoeming bezwaar was ingediend, vermoedelijk door De Langhe. In 1588 bij de abtsverkiezing ging commissaris aartsbisschop Hauchin niet in op Stercks verzoek om met zijn vroegere benoeming tot adjutor met recht van opvolging rekening te houden, integendeel hij wees op Stercks ongeschiktheid om de communauteit geestelijk te leiden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat uit een gevoel van opgekropte frustratie Sterck in 1594 alle middelen aangreep om de abtsbenoeming van zijn oude rivaal te betwisten, omdat in zijn ogen De Langhe op een onregelmatig manier dispensatie bekomen had. Uiteindelijk verloor Sterck ook die laatste strijd en verbood ordegene-

63 *Gallia christina*, V, kol. 116 brengt op basis van een te beknopte samenvatting van de kroniek van Van Elshout of de *Syllabus alphabeticus* de foutieve versie dat de verkiezing door de ordegeneraal en de Raad van Brabant verworpen was (*sed cum natalium defectum pateretur, quibusdam refragantibus, electio ejus ab abbate Praemonstratensi et a concilio Brabantiae rejecta fuit*). In de *Syllabus* gaat het om de *oppositio* en niet om de *electio* die verworpen werd: *cuius confirmationi facta est oppositio a quibusdam, quae auctoritate domini Generalis ac etiam Consilii Brabantiae rejecta fuit* (AAM, AN, nr. 12/3, p. 46).

raal Despruets hem nog verder actie te voeren tegen zijn abt.

Anderzijds moet worden vastgesteld dat de manier waarop in de Ninoofse abdij is omgegaan met het *defectus natalium* van De Langhe stuntelig en weinig transparant was. Het is onduidelijk op welke gronden De Langhe aanvankelijk werd toegelaten tot de professie en tot pastorale ambten. De veronderstelling dat hij een dispensatie bezat, was blijkbaar een voldoende grond, zowel voor De Langhe zelf als voor zijn omgeving, om te doen alsof alles geregeld was. Onbegrijpelijk blijft het waarom tot 1594 gewacht werd om de dispensatie aan te vragen. De manier waarop de dispensatie in allerijl op de valreep door de Parkse vaderabt is afgeleverd, getuigt van een zeker favoritisme.

Sterck focusde op de formele en strikt juridische kant van het dossier. Daarin had hij ongetwijfeld een punt. Dat was zijn sterkte én zijn zwakte. Van Vlierden, die de dispensatie verleende, wou vooral de bestuurskwaliteiten van De Langhe voor de communiteit niet laten verloren gaan. Dat De Langhe als abt gewenst was door zijn confraters bewijzen de informatierondes bij de drie verkiezingen en dat hij inderdaad een bekwame abt was, wordt bevestigd door zijn later bestuur.

De motieven van Sterck om De Langhe gedurende vijftien jaar met diens onwettige geboorte te achtervolgen, hadden hun voedingsbodem in zijn persoonlijke ambitie om zelf abt te worden. De Langhe was voor hem een hinderpaal op die weg. Zijn rancune tegenover de persoon van De Langhe onttaarde in een blinde haat, waaraan hij het belang van de communiteit ondergeschikt maakte.

Dit dossier bewijst tevens hoe bepalend, naast persoonlijke kwaliteiten, politieke netwerken, relaties en vriendschappen waren op de weg naar de hoogste functie in de Ninoofse abdij.

Dirk Van de Perre
Hoogstraat 23
9401 Pollare

Bijlage 1

Uittreksel uit de tekst over de Ninoofse abdij in Coenobia ordinis Praemonstratensis in Brabantia, dat via het Chronicon breve van Vichet, teruggaat op het verloren tweede deel van de kroniek (circa 1653-1665) van Godfried van Elshout. Alleen dat deel van de tekst over het abbatiaat van Antonius de Langhe (1594-1606), dat betrekking heeft op de in het artikel behandelde problematiek, wordt hier weergegeven.

Origineel, Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Handschriften, nr. 22471, fol. 97-101; anoniem (toegeschreven aan Reinerus Vichet, circa 1711⁶⁴).

1594 ad 1606

Antonius de Langhe, Mechliniensis, pridem hæc et maiora promeritus, confirmatur⁶⁵ per R.D. Franciscum van Vlierden⁶⁶, virum gravissimum. Sed cum defectum aliquem⁶⁷ pateretur, confirmationi eius se opposuit, qui⁶⁸ aliquoties, ne antea designaretur, obstiterat. Erat quidem super eo dispensatum a Nuntio Apostolico, Octavio, Episcopo Tricaricensi,⁶⁹ et, ut quidam volunt, ante a Sede Apostolica, licet esset suppressa dispensatio. Nihilominus idem religiosus et apud Generalem nostrum⁷⁰ et apud Floreffiensem abbatem⁷¹, apud officialem Mecheliniensem, imo in Concilio Brabantie pertencissime institit, et bonum virum mire exagitavit. Dederat Generalis litteras ad abbatem Floreffiensem, quibus monebat ne cito manus imponeret, et abbas Floreffiensis indignas eo viro scripserat litteras. Causa agitata fuit coram officiali Mecheliniensi, Apostolicę Sedis ad hoc delegato. Fuit libellus supplex, ab eo oblatu concilio Brabantie, et reiectus.

Verum, viris probis insectatio et calumnie hoc esse solent, quod lapis lydius auro. *Favos post fella gustabit.*

Nam tandem eodem anno mense septembris consecratum est Gandavi ab eius loci episcopo Reverendo Domino Damant⁷², non obstantibus omnibus adversariorum protestationibus et machinis. Defunctus autem universis difficultatibus (quas mira prudentia toleravit, ut mireris utrumne in eo excelluerit : vigor in prosequendo iure suo, an mansuetudo in venie indulgentia) animum applicare coepit restaurando plane everso monasterio. Itaque coepit sensim purgare loca opportuna edificacioni, ea per se concipere et delineare, et vocatis architectis de summa rei deliberat, ita ut quantumvis omnia simul restauranda essent, foris

64 Jan KORTHOOTS, *Inventaris van de handschriften in het abdiarchief van Tongerlo*, Tongerlo, 1987, p. 65-66.

65 De installatie als abt.

66 Frans van Vlierden, abt van Park van 1583 tot 1601.

67 Het *defectus natalium* met name.

68 Christiaan Sterck.

69 Octavius Mirtus, bisschop van Tricarico (Zuid-Italië), apostolisch nuntius te Keulen van 1587 tot 1596.

70 Johannes Despruets, abt-generaal van Prémontré van 1573 tot 1596.

71 Hendrik van Eersel, abt van Floreffie van 1592 tot 1606.

72 Pieter Damant, bisschop van Gent van 1590 tot 1609.

elapse et everse colome, diruta molendina, aliaque infinita, ut novem subinde locis simul edificaretur. Ita tamen pro eius temporis mediis progressus est, ut tertio anno locum⁷³ habitationi religiosi aptum perficeret, qui licet adhuc satis angustus esset (bini enim aliquot habitabant); multum tamen in tanta paupertate erat progredi.

Anno 1597. Ante festa Christi Natalitia migravimus ex domo pastorali ad locum coenobii, postquam illud desertum fuisset et a nullo religioso habitatum annis circiter 19.

Anno 1603 (...)

Antonius de Langhe, anno 1606, ætatis 60, presulatus 12, 11 aprilis sanctissime diem suum obiit, qui antequam abbatis officio fungeretur sub tribus prælatis⁷⁴ magnum virtutis suæ specimen, tam in internis quam in externis, ediderat. Erat enim in Sacra Pagina eruditissimus, in temporalibus solertissimus et ob excellentis ingenii et iudicii sui acumen, a Concilio Flandriæ in commissarium curiæ adsumptus est. Hic sola industria et frugalitate dormitorium, refectarium, aliaque insignia restauravit, et 14 religiosos huius coenobii albo adiunxit, nec non et duos episcopatus ablatos respuit.

Didicerat iam quod: *In mundo spes nulla boni, spes nulla salutis. Una salus servire Deo, sunt cetera fraudes.*

(vertaling)

Van 1594 tot 1606.

Antoon de Langhe, Mechelaar, die dit en nog meer al lange tijd verdiende, werd (als abt) aangesteld door de Eerwaarde Heer Franciscus van Vlierden, een zeer invloedrijk iemand. Maar omdat hij een smet met zich meedroeg, heeft diegene die al enige malen had dwarsgelegen tegen zijn vroegere benoeming, zich tegen diens aanstelling verzet. Nochtans was hij voor die smet gedispenseerd geweest door de pauselijke nuntius, Octavius, bisschop van Tricarico, en, volgens sommigen, reeds voordien door de Heilige Stoel, ofschoon dat dispensatiedocument verloren is geraakt. Desalniettemin heeft die kloosterling én bij onze abt-generaal, én bij de abt van Floreffe, én bij de officiaal te Mechelen, jazelfs bij de Raad van Brabant met de grootste hardnekkigheid geprocedeerd en onze gedegen persoon frontaal aangevallen. De Generaal had een brief aan de abt van Floreffe gestuurd met het verzoek om zich niet snel van de zaak te ontdoen en de abt van Floreffe schreef vervolgens een brief, wat die man niet waardig was. De zaak is behandeld geweest voor de officiaal te Mechelen, die hiertoe door de Heilige Stoel was gemandateerd. Een verzoekschrift werd door die man ingediend bij de Raad van Brabant, en het is verworpen.

Waarlijk, belediging en laster zijn voor rechtschapen mannen wat een toetssteen is voor goud. *Na gal zal hij honing smaken.*

73 In de tekst staat *locum*, wat duidelijk een schrijffout is. Met die plaats wordt de pastorie (huidige dekenij) in de Biezenstraat bedoeld.

74 De abten Michiel van Maele, Petrus Aloysius en Adriaan Wasteels.

Want tenslotte werd hij in september van dat jaar te Gent gewijd door Eerwaarde Heer Damant, de bisschop van die stad, niettegenstaande alle protesten en machinaties van zijn tegenstrevers. Uiteindelijk verlost van al die moeilijkheden (die hij met uiterste geduld verdragen heeft, zodat men zich kan afvragen waarin hij heeft uitgemunt: de aandrang om zijn gelijk na te jagen of de zachtmoedigheid in het geven van vergiffenis), begon hij zijn zinnen te zetten op de restauratie van het volledig vernielde klooster. Zo begon hij in de plaatsen die geschikt waren voor heropbouw geleidelijk aan het puin te ruimen. De plannen ervoor werden door hem bedacht en uitgetekend en met de bijgeroepen architecten werd de kostprijs berekend, zodat, hoezeer ook alles tegelijk herop te bouwen was, de verschoven en gevallen zuilen buiten, de verwoeste molens en talloze andere dingen, men dadelijk op negen plaatsen tegelijk was gaan bouwen. Zozeer schoot hij evenwel met de beschikbare middelen op, dat hij tijdens het derde jaar de verblijfplaats van de religieuzen klaar had, die tot dan toe te klein was (enigen woonden immers per twee samen). Maar toch viel er nog veel in zulke toestand van armoede te verbeteren.

Het jaar 1597. Vóór het feest van Kerstmis zijn we verhuisd van de pastorie naar het klooster, dat ongeveer gedurende 19 jaar verlaten was en door geen kloosterling bewoond was geweest.

...

Antoon de Langhe is in het jaar 1606, 60 jaar oud, en na een abbatiaat van 12 jaar op 11 april in alle vroomheid overleden. Voordat hij abt werd, heeft hij onder drie prelaten gediend en zowel in externe als interne zaken een groot voorbeeld van zijn talent ten toon gespreid. Hij was immers uiterst bedreven in de theologie, in tijdelijke zaken zeer bekwaam en omwille van de spitsheid van zijn excellent verstand en oordeelsvermogen door de Raad van Vlaanderen als commissaris bij het hof opgenomen. Hij heeft, alleen gedreven door zijn ijver en zijn kennis van zaken, de slaapzaal, de refter, en andere belangrijke plaatsen heropgebouwd, en 14 religieuzen van dit klooster de albe omgehangen en daarenboven tweemaal een hem aangeboden bisschopsambt geweigerd.

Hij had het volgende geleerd: *In deze wereld is er geen hoop op het goede, geen hoop op het heil. Het enige heil bestaat in de dienst van God, al de rest is bedrog.*⁷⁵

Bijlage 2

Lijst van de stukken, gepubliceerd door Emiel Valvekens, in verband met onwettige geboorte van De Langhe en de betwisting van De Langhes aanstelling tot abt in 1594.

E. VALVEKENS, *Acta et documenta Joannis de Pruetis, Abbatis Praemonstratensis (†1596)*,

Analecta Praemonstratensia, XXXIV, 1958:

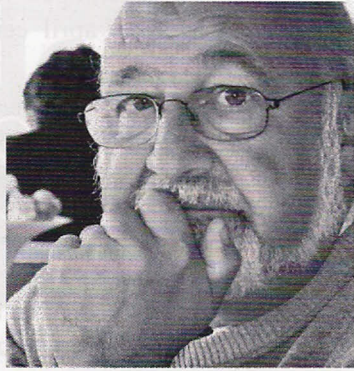
75 Met dank aan Marcel Cock voor het nalezen en bijwerken van de vertaling.

- p. 76-79: 3 maart 94. Brief van abt Adrianus Wasteels van de Niinooftse abdij en het volledige convent, waarin ze vaderabt Franciscus Van Vlierden van Park, tevens vicaris van de orde in Brabant, vragen dat hij met zijn autoriteit de aanvraag van de abt en het volledige convent zou ondersteunen om bij de Heilige Stoel dispensatie te bekomen voor de onwettige geboorte van hun medebroeder Anthonius de Langhe. Gewezen wordt op zijn voortreffelijke kwaliteiten, uitzonderlijke levenswandel en de belangrijke pastorale functies te Borchtlombeek, Aalst en Ninove, die de betrokkene vroeger al heeft uitgeoefend, zodat de smet van zijn geboorte niet opweegt tegen het nut dat hij voor de abdij kan hebben. Gewezen wordt op de persoonlijke band tussen Van Vlierden en De Langhe door hun gezamenlijke studies te Leuven en uitleg wordt gegeven hoe het komt dat De Langhe, vanuit de gemene overtuiging dat hij een dispensatie bekomen had of dat het document verloren was gegaan, jarenlang pastorale ambten heeft bekleed.
- p. 79-81: 8 maart 94. Brief van prior Hiëronymus vander Noot en subprior Johannes Loquose van de Niinooftse abdij, waarin ze melden aan vaderabt Franciscus van Vlierden van Park dat hun abt Adrianus Wasteels op 5 maart overleden is en vragen dat hij snel bij de Heilige Stoel zou aandringen op dispensatie voor Antoon de Langhe, dit volgens de wens in de bijgevoegde gezegelde brief van de overleden abt en van het ganse convent. Tevens voegen zij informatie toe over de omstandigheden van de onwettelijke geboorte van De Langhe.
- p. 90-91: 19 mei 1594 . Brief aan Despruets van Joannes Lucius, abt van Bonne-Espérance, vicaris van de orde, waarin hij terloops de controverse omtrent de recente Niinooftse abtsbenoeming ter sprake brengt.
- p. 92-93: 16 september 1594. Brief van Despruets aan abt Lucius van Bonne-Espérance, waarin hij zegt dat de zaak van de klacht van Sterck omtrent de dispensatie van abt De Langhe in de eerste plaats door de Parkse abt Franciscus van Vlierden moet behandeld worden.
- p. 94-95: 11 oktober 1594. Brief van Hendrik van Eersel, abt van Floreffe, aan Franciscus Van Vlierden, waarin hij deze aanbeveelt geen sancties te nemen tegen Sterck en deze voorlopig in zijn functie van proost te Renissart te laten.
- p. 244: 25 oktober 1594. Brief van Despruets aan Franciscus van Vlierden, waarin hij diens handelwijze en beslissingen in het dossier van de abtsbenoeming van De Langhe goedkeurt, Sterck verbiedt nog tegen zijn abt te ageren, en de aanbeveling doet om Sterck te Renissart in zijn functie te laten.

In memoriam Freddy Caudron (1944-2014) gewezen bestuurslid

Op 3 februari 2014 overleed in het UZ Jette na een moedig gedragen langdurige ziekte ons oud-bestuurslid Freddy Caudron. Hij werd geboren in Aalst op 15 september 1944. Na zijn middelbare studies behaalde hij het onderwijzersdiploma aan de normaalschool te Sint-Niklaas. Meer dan 30 jaar leerde hij de jongens en meisjes van het eerste leerjaar met groot enthousiasme en deskundigheid lezen en schrijven in de lagere school op de Moorselbaan te Aalst, een afdeling van het Aalsterse Sint-Maartensinstituut.

In zijn leven nam de muziek een zeer belangrijke plaats in en zijn kennis van de klassieke muziek was fenomenaal. Zeker in de laatste jaren is de muziek voor hem een grote troost geweest.

Vele jaren was hij bestuurslid van de 'Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon' en in de *Mededelingen* van deze vereniging schreef hij vele artikels over de Aalsterse geschiedenis, die door de lezers erg gewaardeerd werden.

Na zijn oppensioenstelling werd hij in 1999 ook opgenomen in het bestuur van onze geschiedkundige vereniging 'Het Land van Aalst'. In 2010 nam hij noodgedwongen ontslag omwille van zijn ziekte, die zijn gezondheid langzaam ondermijnde.

In het Stadsarchief van Aalst was hij altijd een graag geziene gast en zijn bronnenuitgaven zullen een schat aan informatie blijven voor historici van nu en later. Tot zijn meest interessante publicaties behoren:

- Indices op de Staten van Goed van Moorsel (1988)
- De Parochieregisters van Nieuwerkerken – Huwelijken (1993)
- De Parochieregisters van Lede – Huwelijken (1996)
- Families te Nieuwerkerken (Ancien Régime) (1999)
- Families te Nieuwerkerken van 1794 tot 1930 (2003)
- Aangiften van Nalatenschap, Kavelingen en Wezenrekeningen van de baronie Herdersem 1578-1797 (2006)

Hij nam ook het initiatief tot het uitgeven van de Aalsterse stadsrekeningen en hij was gelukkig toen hij de laatste week op zijn ziekbed nog het eerste deel van deze ambitieuze reeks met transcriptie van de oudst bewaarde rekeningen van 1395 tot 1405 kon inkijken, waarvan de voorstelling op 17 april een postuum huldebetoon aan de overleden auteur zal zijn.

Hij had nog vele plannen. Zo had hij heel wat origineel en ongepubliceerd materiaal verzameld over het muzikleven in Aalst van de 15de tot de 18de eeuw en bereidde de publicatie ervan voor. Een ander plan, de huizengeschiedenis van de Aalsterse Rozemarijnstraat, heeft hij helaas niet meer kunnen realiseren.

Wij blijven Freddy gedenken als een minzaam mens, die steeds gelijkmoedig en bescheiden onder ons verbleef. A friend for all seasons.

Wilfried Vernaeve, namens het Bestuur

De leden van onze vereniging en alle belangstellenden zijn
van harte uitgenodigd
door het Stadsarchief Aalst
in 'Gasthuys' Stedelijk Museum Aalst
op donderdag 17 april 2014 om 20 uur
op de voorstelling van de monumentale bronnenuitgave:

CAUDRON F. en VERNAEVE W.

Stadsrekeningen van Aalst (1395-1396; 1398-1399; 1402-1405)

(Algemeen Rijksarchief, Rekenkamers, Registers, 31412-31416)

Alostanae Historiae Fontes. Stadsrekeningen Aalst

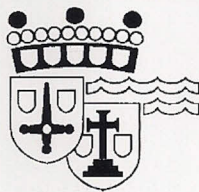
Aalst, 2013, 414 p.

(Uitgave in samenwerking met het Algemeen Rijksarchief)

Wilfried Vernaeve, auteur, en Lieve De Mecheleer, namens het
Algemeen Rijksarchief, zullen het werk toelichten.

De voorstelling is tevens een huldebetoon aan de overleden
co-auteur Freddy Caudron.

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

LOSSE NUMMERS - OUDE JAARGANGEN - PUBLICATIES

Los nummer: € 5 • Volledige jaargang: € 18

H. VAN ISTERDAEL, e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983), 2 banden - 915 blz.: € 30

G. VANDE WINKEL, W. VERNAEVE, Systematisch register op de jaargangen 1 - 50 van het geschiedkundig tijdschrift Het Land van Aalst 1949 -1998, Aalst, 1999 - 158 blz.: € 6

Horenbaultkaart (1596) van het "Land van Aalst" - kleurendruk - 1988: € 25
Sanderuskaart van het "Land van Aalst" - kleurendruk - 1998: € 5

Vijf reproducties van Sanderusprenen - kleurendruk - 1998-2000

- Waterkasteel - Moorsel
- Kasteel - Zandbergen
- Abdij Ten Roosen - Aalst
- Miniemenklooster - Geraardsbergen
- Kasteel - Idegem

per stuk: € 2,5

volledige reeks in mapje: € 10

Stadsplattegronden van Aalst (1), Ninove (2) en Geraardsbergen (2) van Jacob van Deventer (1565) - kleurendruk - 2008.

per kaartblad: € 12

volledige reeks van 5 bladen: € 50

De prijzen zijn te verhogen met de verzendingskosten. Vooraleer te bestellen, neem eerst contact op met Marc Uyttersprot: uyttersprot.marc@skynet.be

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 393-0303276-46 van Het Land van Aalst, Asserendries 118, 9300 Aalst

DE RIEMAECKER
printing
B V B A

Nukerkeplein 9 • B-9681 Nukerke
Tel. 055 21 14 04 • Fax 055 21 20 00
info@deriemaecker.be • www.deriemaecker.be

Op de kaft is de penning van "Het Land van Aalst" (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

- Wat brengt deze jaargang en de verdere toekomst? 3-4
- In memoriam Luc De Rijck (1935-2013), gewezen voorzitter 5-6
- L. BEECKMANS
D. VAN DE PERRE
De Berg en het Hof van Beveren op de grens van
Sint-Antelinks en Aspelare 7-34
- R. VAN ELSLANDE
D. VAN DE PERRE
De heren van Pollare in de 14de en 15de eeuw. De families van (der)
Aa (Gruuthuse), Van Axel, Van Massemen en De Vos 35-54
- D. VAN DE PERRE
De 'onwettige' geboorte van abt Antoon de Langhe en de strijd om
de prelatuur in de Ninoofse abdij (1579-1594) 55-78
- In memoriam Freddy Caudron (1944-2014), gewezen bestuurslid
79-80

